
3 1761 07920386 5

II. LAJOS UDVARTARTÁSA

1516—1526

A M. TUD. AKADÉMIÁTÓL GOROVE-
DÍJJAL KITÜNTETETT PÁLYAMŰ

ÍRTA

Dr. FÓGEL JÓZSEF

Kedves Szántó Jenő
Kollégámnak
a szerző.

918. III/30.

BUDAPEST
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVNYOMDÁJA
1917

A CZÍMLAPOT RAJZOLTA MADÁCHY ISTVÁN

ELŐSZÓ.

E munkám természetes folytatása a M. Tud. Akadémiától kilencz évvel ezelőtt Gorove-díjjal jutalmazott II. Ulászló udvartartása cz. művemnek. Mindkettőben azon az úton haladtam, a melyet Csánki Dezső dr. követett I. Mátyás udvarának megrajzolásában.

Erősítette e korszak elém táruló világát az a kép, a melyet Fraknói Vilmos festett meg II. Lajos udvaráról (Budapesti Szemle 1876.). Pótoltam azokat a hiányokat, a melyekre Angyal Dávid dr. és Domanovszky Sándor dr. urak, a M. Tud. Akadémia tagjai bírálatukban reámutattak. Fogadják érte őszinte köszönetem.

Hálával emlékszem meg testvéremnek, Fógel Sándor dr.-nak szíves fáradozásáról is.

Szatmárhegy, 1917. július.

A SZERZŐ

Regnum venale cito periturum.

A XVI. század első felében vagyunk. Lehengerült a kő arról a sírról, melyben zárva volt az ó-kor görög s latin irodalmi hagyománya. Kiáradó szelleme friss erővel aczélozta a lelkeket. Visszaszállt a dolgok régi értelme. Fölszabadult az erők egész tömege. Bizonytalanság hatotta át az embereket.

Forradalmak és hóditások kora volt ez. A mozgalmak élére hiú és borotváltarczú kétkedők; érzéki és koszorúsfejű kritikusok állottak. Mohón élvezték az újulás tavaszi áramlatát. S bár egyre erősebben ragyogott arczukon az embérméltóság sugara, meglátszott rajtuk az új szellem küzdelme is.

Bennünket is megcsapott ennek az áramlatnak a szele. Nálunk is ilyenek ragadták magukhoz a kormány rúdját. Jellemben és erkölcsben sok volt köztük a léha. Csak kevés az érzékenylelkü, a ki fázva-fájva húzódott össze, mert látnia kellett a bekövetkező zord idő reggelét, a melyen koporsó készült Szent István országának.

Élesitsük meg tekintetünket. Lássuk, mint szitált elhaló világuk alkonya.

Az örökség.

Ezerötszáztizenhatot írtak a jó budaiak. Bőjtmás havának 13. napja virradt rájuk. Szomorúan ütötte meg fülüket a várkápolna lélekharangja. Megkondult nemsokára valamennyi. Siratták az öreg Dobřet. Nem érte váratlanul őket. Tudták, hogy a tavasz első napsugara csak fájdalmat, csak szenvedést hoz régi köszvényére. Lázát egyre növelte, végre kimeritette. Érezvén utolsó óráját, meggyónt és megáldozott. Fölvette az utolsó kenetet. Öreg szolgakomájával, Erdődi Bakócz Tamással és másik virrasztgatójával, György brandenburgi gróffal magához hivatta 10 éves Lajoskáját. Jóindulatába ajánlotta főpapjainak és főurainak. Elbúcsúzva tőlük, agóniába esett és este 7 órakor visszaadta lelkét Teremtőjének. Sirba szállt vele hatvanéves, sokat szenvedett, aranyszivű uralkodójuk.

Valami keserves elárvultság szállta meg őket. Érezték, hogy ezer veszély és nyomorúság között maradtak.

Közéletünk nekiindult és vonszolódott tovább azon az úton, a melyet szinte járhatatlanná tett 26 évi politikájával. Nehéz, ólmos felhő borult rája. Ránehezedtek a feudalis hatalom túlkapásai, áldatlan pártharczai, közjogi küzdelmei.

Felfakadtak a gyógyuló sebek, kezdték megbosszulni magukat a régi mulasztások és bűnök. A főurak és köznemesség küzdelme példára talált országszerte. A királyságot kikezdte az oligarchia; az oligarchiát a köznemesség, ezt meg a jobbágyság támadta, a mint az egyházat az új szellem. Szocziálgazdasági szervezetünk fölborult. Termőföldjeink

fele 25 család kezébe került. Sok köztük a *parázna, lator, nyúzó, fosztó*, a ki mást sem tud, csak *nagy rígan lakozni*. Velök, a hatalmas nyomorgatókkal, az uratlan urakkal szemben hiába emelte fel szavát a törvény. A ki bírta, marta. Üres fogalommá vált tisztelet, becsület, önzetlenség, hazaszeretet. Kiveszett a közszellem. Eltüntek az alkotó eszmék.

Jaj annak az országnak, a melynek trónján gyermekkirály ül. S e nehéz időkben egy tízéves gyermek fejére került Magyarország koronája, a ki halálával tette oly szomorúvá a Lajos nevet, mint a milyen fényessé első viselője tettével.

Ismerkedjünk meg az udvarával. Kik tanácskodtak mellette? Kik pompáztak körülötte? Vonultassuk elénk vezető államférfiait! Nézzük szemtől szembe azokat, a kik Mohács alá vitték a koronás gyermeket, a kik a pártharczokban elvakulva, a császár és a szultán csatapiaczává tették a Duna—Tisza mentét.[1]

[1] Ludw. Neustadt, Die letzten Stunden des Königs Wladislaw II. von Böhmen u. Ungarn (Ung. Revue 1884. 35.). — U. attól, Ungarns Verfall am Beginne des XVI. Jahrhunderts (Ung. Revue 1885. 313.). — I Diarii di Marino Sanuto XXII. 63, 69, 70, 103; XXXV. 111. — Herberstein Zs., Rerum Moscovitarum commentarii Antverpiae 1557. 153—154. — Tubero Schwandtnernél, Tom. II. pars I, pag. 361—62. — Dubravius, Historiae regni Boiemiae 1552, Colophon Impressum et finitum Prostannae — Fraknói V., Magyarország a mohácsi vész előtt Budapest 1884. etc.

Az udvartartás színhelye.

Budavára volt az önálló magyar királyi udvartartásnak állandó központja. Templomaival, karcsú tornyaival, olasz izlésű palotáival és polgárházaival kevés egykorú európai város versenyezhetett. Nem maradt mögötte a soktornyú Augsburgnak sem.[1] Meglehetett itt találni mindazt, a mit kiki megkívánt és a mit a természet nyujthatott. Különösen elhiresítették Mátyás építkezései. Pompás várpalotája Ursinus Veliust még pusztulásában is a Vatican épületeire emlékeztette.[2]

A mai Szent György-tér volt a város legelső piacza. Zsigmond-térnek nevezték akkor.[3] Hatalmas Herkules-szobor díszelgett a közepén. Déli oldalán kelet-nyugati irányban 30 lábnyi széles árok húzódott. Ez választotta el a várost a várpalotától. Felette felvonóhid ívelt a várba. Az árok hosszában magaslott homlokzatával, a Zsigmond-térre néző ablakaival, gótstilű faragványaival, hatalmas koczkatömbjeivel a Zsigmond-féle *frispalota*. Inkább roppant tömegével, mint művészi tagozottságával ragadta meg a szemlélőt. Nyugati végén a Csonkatorony őrködött felette. Négyemeletes magasságával hatalmasan beárnyékolta a teret is.

[1] Stephan Gerlachs des aeltern Tagebuch . . . durch seinen Enkel M. Samuelem Gerlachium Frankfurth am Main 1674. 12.

[2] Casparis Ursini Velii, De bello Pannonico etc. ed. A. F. Kollar Vindobonae 1762. 15.

[3] Dr. Csánki Dezső. Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában Bpest 1890. I. 6. — Némethy Lajos. Salamon Ferencz és Pasteiner idevágó művei.

Menjünk át a hidon, nézzünk be a várpalotába. Szemünkbe szökik, hogy Mátyás óta kevés változás esett rajta.[1] Az új gazdáknak nem volt pénzük nagyobbszabású átalakításokra. Nem szállt olyanok kezébe, kik a renaissance vezérférfiai közé tartoztak. Lassankint lepergett mennyezete díszítése. Dús aranyozásában kiütközött gerendázata. Mozaikpadlói kikoptak. Kárpitozott ragyogó termei megfakultak. Érctől sárgálló vörösmárvány ajtó-felei színtelenné lettek. Új művészetének fénye egyre szürkült és homályba sötétült. Udvarain, könyöklőin itt is, ott is meglátszott, hogy gazdát cserélt. Csak a ki-kivilágosodó ablakok sora mutatta, hogy ott buzgott az udvartartás színhelye.

A várpalota lett tanuja annak a hajszának, a mely máról holnapra elnyelte a magyar királyi udvartartást.

Visszatérve a Zsigmond-térre, nézzünk szét a városban. A piacz északi oldalán, szemben a frispalotával, a mai Honvédelmi Minisztérium helyén állott a Boldogságos Szűz új vagy kisebb, közönségesen Szent Zsigmondról nevezett prépostság-temploma. Keskeny czinterem futotta körül.[2] E prépostság tisztségét mindenkor előkelőbb udvari tisztek, titkárok viselték. Most az erkölcsös, művelt Várdai Pál kincstartót találjuk benne.[3] Az épület nyugati oldalán a frispalotára néző homlokzattal meredt égnek Perényi Imre nádor palotája.[4] A prépostság másik oldalán Lindvai Bánffi Zsigmond[5] főpohárnoké.

A mai Várszínház táján színtelenkedett a ferenczesek vagy mezitlábas barátok klastroma és temploma. Védőszentjéről Szent János-templomnak is nevezték. Itt készítették elő terveiket országgyűlések alkalmával a nagyságos rendűek.[6]

[1] L. leirását Csánki Dezső, I. Mátyás udvara Budapest 1884. 167 s köv. l.

[2] 1522: Dl. 23681.

[3] L. a kincstartóknál.

[4] 1518: Dl. 23032.

[5] 1517: Dl. 22976.

[6] Monumenta Vaticana Ser. II. Tom. 1. pag. 374.

Annak az utczának, a mely észak-déli irányban haladt a Szent János- és Szent Zsigmond-templom között, Szent János-utcza volt a neve. A mai Várszínház-utcza az. Összekötötte a Zsigmond-teret a Szent György-térrel.[1] E kis utczában pompázott az erdélyi vajda Szapolyai János palotás udvarháza.[2] mindjárt a mezítlábas barátok klastroma mellett. Nem messze tőle a Verbőczi Istváné.[3] Velük átellenben a Beginák kolostora komorkodott.[4]

Az utcza északi sarkán befordulva, pompás épületen akad meg a szemünk. Kapuzata szemöldökén ismerős czimer: félkerékből kiemelkedő szarvas. A mai Erdődy grófok birtokszerzőjének palotája.[5] Ablakaiból nézegetett Erdődi Bakócz Tamás esztergomi érsekprímás a Szent György-térre s meg-megakadt tekintete a tér északi-nyugati szögében levő Szent György-templomocskán.[6] Ennek ajtajánál tiporta György vértanu márványalakja a lábán fölcsavarodó sárkányt.[7] Akkor is, ma is legnagyobb, legszebb terét alkotta Budának, díszes palotáival, értékes polgárházaival. Nyugati oldalán meredt kőbe Kanizsay László vasmegyei főispánnak és királyi familiarisnak, a dunántúli dinasztának palotája. Mellette Bélteki Drágffi János királyi főpohárnok, majd királyi főtárnokmesteré.[8] Ugyanott lehetett látni a befolyásos királyi tanácsosnak, Ákosházi Sárkány Ambrus zászlós úrnak udvarházát,[9] valamint a zsidó vallásból kereszt-

[1] A mai Dísztér. Akkor Szt. György-térnek hívták.

[2] Joh. Thurnschwamb Engelnél, Geschichte d. ungrischen Reichs u. seiner Nebenländer Halle 1797. I. 197. — 1524: Dl. 24002; 1525: Dl. 24172.

[3] 1539: Károlyi cs. oklt. III. 215.

[4] Ugyanitt lakott a Kubinyi-család is (1529: N. Múzeum törzsanyag) és Mekesei György kir. titkár (1529: Esztergomi káptalan magánlevéltára 64. láda).

[5] 1525: Dl. 24172; 1526. N. Múzeum törzsanyag XI. 12. sz. okl.

[6] A mai Úri-utcza és Dísztér sarkán.

[7] Tafferner még látta. L. Caesarea legatio etc. cz. munkáját Viennae Austr. 1672. 173.

[8] 1524: Dl. 23904. — Károlyi oklt. III. 150.

[9] Tört. Tár 1901. 139 (Füssy Tamás czikke).

tény hitre tért Szerencsés-Fortunatus Imre kincstartónak vasrácsos palotáját.[1]

A piacz északi oldalába két utcza torkolt. Mindkettő északi irányban haladt párhuzamosan. A nyugatra esőt Olasz-utczának nevezték (ma Úri-utcza), a keletit Mindszent-utczának (a mai Tárnok-utcza). Az előbbi csendes, mint ma, az utóbbi forgalmas, tágas, teres. A város ütőere. Renaissance izlésű palota nyitotta meg a házsort. Szalagon függő czimerpajzsán, a mely gyümölcs- és levéldíszítésével a Ghiberti-alkotta firenzei bronzkapura szökteti emlékezetünket, ugró aranyoroszlán töltötte ki a balról jobbra dűlő harántpólyát. A pécsi püspöknek, Szatmári Györgynek, ezerféle terve, gondja égett e palotában.[2] A tőle pár lépésnyire levőben már gondatlanabb élet járta: a dúsgazdag Bethlenfalvi Thurzó Elek királyi főkamarás, bányatulajdonos, Lajos és Mária egyik főhitelezője tartotta[3] itt udvarát. E soron lakott és lakomázgatott még György brandenburgi gróf,[4] valamint Kisvárdai Várdai Ferencz, az erdélyi püspök.[5] Ez előkelőségeken kivül laktak még jómódú polgárok is itt, a kik értékelni tudták a házuk előtt húzódó díszmenetek tarka világát, köztük és velük tartva a Boldogasszony templomától a várpalotáig.[6]

Azt a csendes utczát, a mely ezzel a tágas-teressel párhuzamosan haladt a nyugati oldalon (Olasz-utcza), sokat fölkeresték a palotások Gergelylaki Buzlai Mózes főudvarmester háza miatt.[7]

[1] 1524: Dl. 24002. Thurnschwamb Engelnél, i. m. 207.

[2] 1524: Dl. 23941. Dr. Tóth-Szabó Pál, Szatmári György prímás (1457—1524.) Magy. Tört. Életr. Bpest 1906. 26—27.

[3] Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. Pest 1846. I. 6.

[4] 1533: N. Múzeum törzsanyag.

[5] 700 aranyat fizetett érte (1516: Kállay cs. llt. N. Múzeum).

[6] Mint Gyarmati Balassa Ferencz nógrádi főispán (1520: Br. Balassa cs. llt. N. Múzeum); Csáki László és Ferencz (1504: Hédervári cs. oklt. I. 499); néhai Laki Thúz János 1491: Esztergomi kápt. magánllt. 64. láda) és mások.

[7] 1517: Dl. 23122. — valamint Petróczi Henczelffi István itélőmestert (1525: Dl. 24122; 23941); Illyevölgyi Jánost és Gergely doktort (1491 és 1507: Esztergomi kápt. magánllt. 64. láda).

Az Olasz- és Mindszent-utczákat a Szentháromság-utcza kötötte össze, mint manapság is. Közepe táján lakott a híres varga-püspök: Szalkai László. Szomszédságában zajongott a Fugger-Thurzó-bankház.[1] Az utcza keleti vége Boldogasszony-templomának vitt, a mai Mátyás-templomhoz. Monumentális része volt ez Budának. Sokszor fényben úszott és kiragyogott. Gyakran fölverte csöndjét a hullámzó tömeg. Tőle északra feküdt a domokosoknak Szent Miklósról nevezett temploma és kolostora. Ettől kapta nevét az előtte elterülő, nyugatra húzódó térség. Rajta büszkélkedtek a váczi püspöknek, Guti Ország László királyi tanácsosnak,[2] Kisserjéni Ferencz királyi alkincstartónak házai.[3] A kolostortól és a templomtól le lehetett látni a csillogó Duna aczéllapjára. A látóhatár keleti részén előtüntek Szent Margit-szigetének tornyai. A Dunára vezető márványlépcsők kiszögelléseiről, könyöklőiről, változatosabbnál változatosabb képekben ölelhettük föl a pesti vidéket.

A város északi részén, a mai Helyőrségi templom táján volt a magyarok Mária Magdolna-plébániája, a Czoborszentmihályi Czobor Gáspár királyi kamarás szomszédságában.[4]

Ime ezekben a főpapi, főúri és udvari tiszti palotákban és házakban zajlott le az az élet, a melyet az udvarnak kellett volna irányitania.

És miért nem irányította?

[1] Thurnschwamb Engelnél, i. m. 201. — U. itt lakott Weinmann dr. is (u. o.).

[2] 1525: Dl. 24077.

[3] 1522: Dl. 23680. — Továbbá a szegedi polgárok háza (1522: Dl. u. o.). — A Szt. Miklós-utcza végén, a szombathelyi piaczon volt még a háza Lévai Zsigmondnak (1522: Dl. 23633) és Bornemissza Jánosnak (1528: N. Múzeum törzsanyag).

[4] 1519: Dl. 23217.

Pénzügyi állapotok.

Minden háztartásnak alapja a pénz; a királyinak is, a polgárinak is. Rajta fordul meg. Vegyük szemügyre, mi volt az udvar jövedelme, miből fedezte kiadását, szükségletét.

Jövedelmi forrása ugyanaz, mint másutt Nyugat-Európában. Pénzügyi politikájában középkori szellem honol. Mai értelmü háztartásról nem volt szó. Az udvar jövedelme is, az állam jövedelme is egy helyre folyt: a királyi kincstárba. Innen utalták ki az udvartartás szükségletét, látták el a végvárakat, fedezték a közigazgatás kiadását, valamint az igazságszolgáltatás és egyéb közszükséglet tételeit.

Viselték e terheket a király *rendes* és *rendkívüli* jövedelmei. Rendes jövedelmek: *a*) a koronajavak, *b*) királyi haszonvételek (mint só, bányák, pénzverés, harminczad, vámok), *c*) külömböző bérek (városi, szász, zsidó . . .), *d*) egyéb jövedelmek (megürült egyházi javak időközi jövedelmei, ajándékok, birságok . . .). Rendkívüli jövedelem: az adó, vagy mint akkor nevezték: rovás. Esetről esetre szavazták meg, rendesen hadiczélra. Csak kötve rendelkezett vele a király.[1]

E kettős bevétel között foglalt helyet a lucrum camerae — az első magyar egyenes adó. Rendes jövedelem ugyan, de a mikor a rovás járta, beletudták, nem szedték külön.

Vegyük sorba az egyes jövedelmi forrásokat.

[1] Dr. Acsády Ignácz, Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt 1526 1564 Bpest 1888. — Dr. Thallóczy Lajos, A kamara haszna (lucrum camerae) története Bpest 1879. 80

Koronajavak. A középkori társadalomban a földbirtok nagyságától függött az érvényesülés. Mátyást családi vagyona és egyénisége mellett kivált rendezett koronabirtokai tették félelmetessé. Ulászló főkép a koronajavak elprédálása miatt lett játékszerré. Halálakor szinük-javuk zálogban volt. Az 1516. országgyűlés kimondotta kiváltásukat és visszaadásukat. Jövedelmük felét zálogösszegük törlesztésére rendelte.[1] Behatóan foglalkozott velük az 1518. bácsi XV. törvényczikk; minden birtokost, kinek koronajavak voltak kezében, felszólitott igazolásra és határnapra Budára idézett.[2] A vizsgálat szigorúsággal indult. Bakócz Tamás primás és Perényi Imre nádor jó példával jártak elül és visszaadták a kezükön levőket. Bornemissza János budai várnagy és Korlátkövi Péter főudvarmester nem vették figyelembe.[3] Példájukat mások is követették. Nem volt erős kéz, a mely végrehajtotta volna a törvényeket. A mi később visszakerült, az állandó pénzzavarral küzdő kincstartó újra zálogba vetette. Az 1521. évi XI. és XII. törvényczikkek elrendelték visszaadásukat. Hiábavaló volt.[4] E czímen nem jegyeztek föl semmiféle bevételt forrásaink.

Sóbányák. Ha jókarban voltak, jól fizették a reájuk forditott fáradságot. Évi jövedelmül rendes kezeléssel 100,000 forintot hoztak. A Jagellók alatt elbitangolódtak. Ulászló utolsó évében csak 25,000 forintot vettek belőlük.[5] Utódja idejében szabad gazdálkodás folyt. Bárki szabadon vitette a sót. Sóval fizették az udvar személyzetét. 1517-ben nagyrészüket nem munkálták.[6] Az 1518. bácsi X. törvényczikk megtiltotta magánosok részéről való árusitását, a tisztviselőknek velük való fizetését. Intézkedett, hogy vált-

[1] Diarii XXIII. 350—353; Acta Tomiciana IV. 115.

[2] 1514. évi III. t.-cz.; 1518. évi bácsi XV. t.-cz. (Corpus Juris); 1518: Dl. 32592; 1519: Dl. 23164.

[3] Engel czikke Schedius folyóiratában, Zeitschr. für u. von Ungarn 1803. 283

[4] 1515: Dl. 33648.

[5] Diarii XXIII. 350.

[6] Acta Tomiciana IV. 115.

sák ki a zálogban levőket.[1] A következő évben 16,000 forintra becsülte egy velenczés a sójövedelmet.[2] 1521-ben a királyi kincstartó, Várdai Pál, kivette az országgyűlések követelésére a máramarosi sókamrákat Csébi Pogány Zsigmond kezéből. El is számolt velök.[3] Javultak-e később a viszonyok, nem tudjuk. Az 1522. évi XIII. törvényczikk arról tanuskodik, hogy arravaló kezekben 100,000 forintot adnának. Adtak-e és bevették-e, kérdéses.

Szomorúbb *a nemes fémeknek és a réznek a bányászata.* Vezetés mellett 140,000 forintra becsülték évi jövedelmét, még pedig szakférfiak, mint a Fuggerek.[4] Ulászló végső éveiben 36,000 forintot jövedelmeztek,[5] majd víz alá kerültek. 1519-ben már csak 14,000 forint a bevétel.[6] 1521-ben az alsómagyarországi bányavárosok Mária királyné kezébe kerültek. Régi szokás szerint dos-ként illeté meg őt. Nagyobb rendnek kellett lennie, mert 74,297 forintra számitottak belőlük, még pedig a királynét illető összegek levonása után. Ugyanekkor a budai pénzverőből a mult évi 87,347 forint helyett 50,000 aranyat vetettek a mérlegbe. A szebeni aranybeváltásból pedig 50,000 forintot[7] vártak. A besztercze-bányai rézbányákat kezdettől fogva a Thurzók bányászták 15,000, majd 20,000 aranyforint bérösszeg fejében.[8]

[1] G. Kovachich, Vestigia comitiorum apud Hungaros Budae 1790. 432. — 1519. III. t. cz. (Corpus Juris).

[2] Diarii XXVII. 497.

[3] Társát, Perényi Gábor főkamarást a számadás alól fölmentette a király (Br. Perényi cs. llt. N. Múzeum).

[4] Dr. R. Ehrenberg, Das Zeitalter d. Fugger u. Creditverkehr im 16. Jahrh. Jena 1896. I. 121. — Wenczel Gusztáv, A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében (Ért. a Tört. Tud. köréből 1882.) 32. — Thurnschwamb Engelnél, i. m. 190.

[5] Diarii XXIII. 350.

[6] Diarii XXVII. 497.

[7] Litterae et epistolae originales e variis collectionibus selectae 254. Bpesti Egyet. Könyvtár. — 1518: Dl. 23042; 1519: Dl. 21414, 1519-ik évi bácsi X. t.-cz. (Corpus Juris); 1520: Dl. 23042; 1522: Dl. 25664; 1524: Dl. 24002; 1525: K. u. k. Haus, Hof- u. Staats-Archiv brüsszeli okmányai.

[8] Thurzók és Fuggerek bányaművelését l. Wenzel G., A Fuggerek jelentősége Magyarország tört-ben Bpest 1883.

A vámjövedelmet, jelesen *a harminczadot*[1] 18.000 forintra becsülte a velenczei követ[2] 1516-ban. Kevés, mert javarészük zálogban volt. Különösen sok volt a Szapolyai János vajda kezében. Az 1518. bácsi VIII. törvényczikk elrendelte visszaadásukat. Hiába, 1519-ben valamennyit zálogolták. Egyéb vámokból 20.000 forint folyt be.[3] 1522 körül a budai és a fehérvári harminczadból 16.000-et, a pozsonyiból 6000 et, a kassaiból 800-at a szlavoniaiból, ha visszakerül, 4000-et reméltek. Az erdélyi ötvenedből meg 4000-et. A huszadból semmit, mert fölment az erdélyi tisztviselők fizetésére. A trencséni és szakolczai harminczadokat szintén zálogolták.[4] A következő évben a budai, fejérvári, pozsonyi, kassai és szlavoniai harminczadok jövedelme 28,000 forinttal, az erdélyi huszad és ötvened pedig 4000 forinttal szerepelt.[5] A meg nem nevezett harminczadokból még mindig nem egy Szapolyainál volt. Az 1525-iki hatvani XXXVIII. törvényczikk vissza is követelte tőle és az Ujlaki-fele javakkal pótolta. Mohács előtt a gazdag pozsonyi harminczadot Szerencsés Imre királyi kincstartó birtokolta kölcsön fejében.[6]

A királyi jövedelmek legtöbbször igénybevett ága: *a városok adója*.[7] Ha a király megszorult, csak rájuk üzent. Mátyás prése eredményesen sajtolt. Ritkán jöttek vissza üres kézzel kiküldöttjei. A Jagellók kevésbbé üzhették, mert a koronajavak után zálogba vetették a városokat is s így nem volt mit préselni.[8] 1518-ban Eperjest és Kis-

[1] Dr. Domanovszky Sándor, A harminczadvám eredete (Ért. a Tört. Tud. köréből Bpest 1916.).

[2] Diarii XXIII. 350.

[3] Diarii XXVII. 497.

[4] Egyetemi könyvtár i. okl. 254.

[5] Szydłowieczki Naplója a Magy. Tud. Akad. könyvtárában, Géresi Kálmán másolatában.

[6] Hatvani Mihály, Magy. Tört. Okmánytár a brüsszeli országos levéltárból és burgundi könyvtárból (Mon. Hung. Hist. Dipl. I. Pest 1857. 32.).

[7] 1522: Dl. 23674.

[8] 1517: Acta Tomiciana IV. 115.

szebent Perényi Imre nádor birtokolja.[1] Kolozsvárt még mindíg (Ulászló óta) Somi Gáspár.[2] A bácsi országgyűlés elrendelte ezeknek visszaadását is. 1522-ben Lőcse a taxa és census-fejében 700, Bártfa és Eperjes 400—400, Kisszeben 200 forintot fizetett.[3] A következő évben ilyen tételek járultak a kincstár gyarapításához: Buda, Pest 2000-rel, Szeged 2000-rel. Fehérvár 400-zal, Kolozsvár 417-tel. Esztergom 200-zal. Sopron 400-zal, Lőcse, Bártfa, Eperjes—Kisszeben összesen 1000 forinttal. A többi kir. város zálogban maradt.[4] 1524-ben a brassói Szent Mártonnapi census Szalkai László pénztárát gazdagította kölcsöne fejében.[5] 1526-ban Esztergom 1000, Fehérvár 3000 forintot fizetett.[6]

A kiváltságos népek között jelentős *a szászok és zsidók adója.*

A szászok 1519-ben 6000 forintot.[7] 1521-ben, hogy a koronázás fényes legyen, 21.000 forintot hoztak Budára.[8] A következő évben 16.000 forintot tett taxájuk, censusuk 6700-at.[9] A zsidóság 1522-ben 1600 forintot fizetett.[10] A nádornak Báthori Istvánnak pártfogásáért pedig évi 400 forintot.[11] Egyéb rendes jövedelmekről nem szólnak kútfőink. Bizonyos, hogy a megürült egyházi javadalmak jövedelmei-

[1] 1518: N. Múzeum törzsanyag VI. 15—16. — Katona Hist. Critica XIX. 129. — 1519: N. Múzeum törzsanyag.

[2] 1518: Dl. 32592.

[3] C. Wagner, Analecta Scepusii sacri et profani Viennae—Posonii et Cassoviae 1774—78. I. 145.

[4] Így Pozsony, Kassa, Nagyszombat (Egyetemi könyvtár i. 254. sz. okl.).

[5] 1524: N. Múzeum törzsanyag XI. 23.

[6] II. 213.

[7] Diarii XXVII. 497.

[8] G. D. Teutsch, Die Schässburger Gemeinderechnung von 1522. Archiv des Vereines für Siebenburg. Landeskunde. Neue Folg. I. Bd. Kronstadt 1853. 147—148.

[9] Egyetemi könyvtár i. okl. 254.

[10] U. o.

[11] 1520: Dl. 23411.

ből is tekintélyes összegek folytak be.[1] Különben nem intézkedett volna az 1519-iki bácsi XIII. törvényczikk.[2] Hasonlókép történhetett a birságok-, illetékek- és egyéb kisebb jövedelmekkel. De mindez vajmi keveset segithetett az állandóan pénzben szükölködő kincstartókon. S mivel így a rendes jövedelmek nem fejlődhettek hozzá az állam- és udvarháztartásának növekedő keretéhez, rendkívüli jövedelmekhez fordultak: *az adó*hoz.

Lajos tízévi uralkodása minden évében szedetett rovást. Az 1516. évi országgyűlés 2 forintot szavazott meg. Első része augusztus 1-ig, második része a következő év január 6-ig volt fizetendő. Okulva a mult hibáin, minden jövedelmet a kincstartó kezébe folyósították. Ő fizette belőle a fegyveres népet. A vármegyék tehát elestek a kirótt segély tetemes részének ily czímen való visszatartásától. Valami 140,000 forintot szedtek be ilyen úton.[3] Az 1518-iki bácsi XLV. törvényczikk is 2 forintot ajánlott föl.[4] A következő évi bácsi XV. törvényczikk jövedelmük egy tizedével rótta meg a prépostoknál kisebb egyházi javadalmasokat.[5] Ennek az évnek adóbevételét 60,000 forintra becsülte a velenczei követ. Kevés. A legnagyobb baj az volt, hogy az urak nagyrésze visszatartotta a birtokán, vagy a maga részére hajtotta be.[6] A Belgrád elestével (1521. aug.) összeült Szent Erzsébet-napi dieta lefoglaltatott minden arany- és ezüstmarhát. Maga a király járt elől példával és kiszolgáltatta 3760 forintot érő aranykészletét.[7] Fogyasztási, eladási, fej- és kereseti adót vetettek ki. Országos kincstartókat választottak a befolyó összegek ellenőrzésére és

[1] 1520: Frangepán Gergely halálával a kalocsai érsekség, Ippolito d'Este halálával meg az egri püspökség üresedett meg: jövedelmeit 3 éven át az udvar élvezte.

[2] Corpus Juris.

[3] Diarii XXII. 250—53.

[4] Kovachich, Vestigia comitiorum 499. — Diarii XXVI. 211.

[5] Corpus Juris.

[6] Diarii XXVII. 497.

[7] 1521: Dl. 23618.

behajtására. Fölhevülésük szalmalángnak bizonyult. A remélve remélt három millióból fél sem lett.[1] A behajtás eléggé kíméletlenül folyt.[2] De míg a kincstartó kezéhez jutott, nagyrésze elúszott. Az 1523-iki Szent György-napi országgyűlés egy-egy forintot szavazott meg két évre. Mennyit szedtek be belőle, nem tudjuk.[3] Ismeretlen az 1525-iki országgyűlés egyforintos kivetésének a végösszege is. Guidotto, a velenczei követ jelentése szerint megüthette volna a 160.000 forintot is, ha a király nem lett volna annyira jóságos, annyira elnéző.[4] E hibáján kívül fokozta az adózás romlását azzal, hogy adók átengedésével törlesztgette kölcsönvett összegeit.[5]

Rendkívüli jövedelmeihez vehetjük a Szentszék nyujtotta 60.000 aranyat. Segíteni akart vele VII. Kelemen a Mohács előtt álló országos nyomorúságon.[6]

Az összes évi bevételt 200,000 forintra tehetjük.[7]

A folytonos pénzügyi hullámzás azonban nagy zavart teremtett. Elzálogosításokkal iparkodtak segíteni magukon s mikor nem volt, akkor kölcsönökkel.[8] Az adósság egyre nőtt s az udvar saját embereinek lett adósa. Okmányaink

[1] G. Kovachich (Supplementum ad vestigia comitiorum . . . Budae 1798. II. 516) 47,747 frt.-ra becsülte a jövedelmet. Mindenesetre több volt. Az Országos llt.-ban két számadástöredék maradt fent. Az egyikben Kanizsai László 11,089 frt.-ot kapott néhány dunántúli megyéből, a másikban Tolnából 3000, Soltból 800 frt. folyt be (1522: Dl. 26271., 26273.).

[2] 1522: Dl. 23674.

[3] Corpus Juris XIII. t.-cz. — Dl. 23821.

[4] F. Firnhaber, Vincenzo Guidoto's Gesandschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern 1523—1525. (Quellen u. Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Litteratur u. Kunst Wien 1849. 135.) — Dl. 24208.

[5] 1518: Dl. 37348; Esztergomi káptalan magánlevélt. 49. láda. fasc. 3. — 1519: Dl. 23360. — L. az adósság és kölcsön jegyzetét alább.

[6] Thurnschwamb Engelnél 202. Az 1525-iki jubileumból is folyt be valami.

[7] Középértéket vettünk. 1516: 219,000 frt. (Diarii XXIII. 350.); 1519: 140,000 frt. (U. o. XXVII. 497); 1522: 189,709 frt. (Egyetemi könyvtár i. okl. 254.); 1525: 250,000 frt. volt az összes bevétel (Firnhaber i. m. 135.).

[8] 1517: Acta Tomiciana IV. 115.

hosszú sora bizonykodik kapkodó sáfárkodásáról. Tartozott Kanizsai László-[1] és Felsőlindvai Széchy Tamás[2] zászlós uraknak. Bakócz Tamás[3] prímásnak, Máté tolnai főapátnak,[4] Podmanini Podmaniczky István nyitrai püspöknek,[5] Ecsedi Báthori István nádornak,[6] Várdai Pál kincstartónak.[7] Bethlenfalvi Thurzó György körmöczi kamara ispángrófnak.[8] György brandenburgi grófnak.[9] Nagylucsei Dóczi

[1] 1517: Háromszáz frt. árú sóval törlesztik a tőle vett kölcsönt (Dl. 25587.); 1522: elszámol vele Lajos és 11.607 frt.-tal maradt adósa, 3607 frt.-ot elengedett Kanizsai; a fennmaradt összeg fejében továbbra is zálogolta a fehérmegyei Csókakőt (Dl. 23664.).

[2] 1519: 2000 frt.-ot adott Jajcza szükségletére (Dl. 23360., 24396.); 1520: újra 1000 frt.-ot kölcsönzött (Dl. 23431.). Mindkét kölcsönét a birtokain szedendő adóból kapta vissza.

[3] 1516: 10,500 frt.-tal volt adósa az udvar (Esztergomi kápt. magánllt. 10. láda fasc. 8.); 1518: 500 frt.-ot ad Jajczához; visszaveheti a legközelebbi rovásból (U. o. 49. láda, fasc. 3.). Ugyanekkor az országgyűlésen a nemesség 1000 frt.-ot vett fel tőle a végvárak szükségletére (U. o. 10. láda, fasc. 8.); 1519: Batthyányi Benedek kincstartó 1000 frt.-ot vett tőle kölcsön a király szükségletére (U. o.).

[4] 1518: 320 frt.-ot adott: a legközelebbi rovásból visszakapja (Dl. 37348).

[5] 1518: 150 frt.-ot adott a kincstárnak; a legközelebbi taxából megkapja (Dl. 23008.).

[6] 1518: elszámolnak vele és a temesi ispánságért meg más szolgálataiért 1518. ápr. 4-ig 28,216 frt. 67 dénárral maradt adósa Lajos (Dl. 23046); 1521: Pétervárad szükségletére 2000 frt.-ot, egyéb kiadásokra 4000 frt.-ot adott. Ezek fejében a hűtlenségbe esett Török család birtokaiból Csőreg várát kapja (Dl. 23586.).

[7] 1518: 200 frt.-ot vett kölcsön, mint kincstartó az udvar szükségleteire Nagylucsei Dóczi Ferencztől (Dl. 23099.); 1524: újra 650 frt.-ot vett tőle kölcsön a végvárak szükségletére (Dl. 23942.); 1525: tartozik neki az udvar 600 frt.-tal (Dl. 24212.).

[8] 1520: 25,000 frt.-tal tartoznak neki (Dl. 26343.).

[9] 1521: Aranylánczát (13 márka és 14 lat súlyút), aranyozott ezüstmarháit (200 márka 40 lat súlyút) és egyéb clenodiumait adta az udvarnak. Lajos igéri, hogy visszatériti értéküket (Dl. 38071.). — 1522: elszámol Lajossal és 21.795 frt.-tal maradt neki adósa a király. A frankfurti birodalmi gyülésen való követeskedéséért meg 4890 frt.-tal tartozott neki az udvar (Dl. 38046., 38072); 1522-ben már 100,000 forintra rúg az udvarnak adott kölcsöne (Dl. 38046.).

Ferencz főkamarásnak,[1] Török Bálint nándorfehérvári bánnak,[2] Sulyok Balázs- és Istvánnak.[3] Folytatja ezt a sorozatot Fischer Jakab kereskedő,[4] Bethlenfalvi Thurzó Elek főtárnokmester,[5] Orlovchich Gergely zengi kapitány,[6] Gyarmati Balassa Ferencz testőrhuszárkapitány,[7] Szalkai László,[8] Alsolindvai Bánffi János főpohárnok,[9] Szentendrei Csőregh János néhai alkincstartó,[10] Fugger Raimund, Antal és Jeromos,[11] Szerencsés Imre,[12] Várdai Mihály és Imre,[13] Vingárti Horváth Gáspár főasztalnok . . .[14] Egyiknek többel, a másiknál kevesebbel volt érdekelve. Elmondhatták, hogy

[1] 1521: Belgrád fölmentésére 2000 aranyat adott. Ezért Óvár továbbra is kezében marad zálogban (Dl. 23571.); 1525: Ugyancsak a végvárakra 1000 frt.-ot kölcsönzött (Dl. 26334.).

[2] 1521: 70,000 aranynyal adós neki az udvar Belgrád őrizetéért. (Verancsics, Mon. Hung. Hist. II. osztály. Írók II. 15.)

[3] 1521: 4000 aranyat követelnek (Szerémi, Emlékirata, Mon. Hung. Hist. II. oszt. Írók Pest 1857. 77).

[4] A nála levő 6000 arany adósság fejében a beszterczebányai rézbányákból rezet kapott. (1521: Dl. 23589.); még 1528-ban is követel az udvartól 6400 frt.-ot. Követelését nem tudván igazolni, kérését elutasította Ferdinánd. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. 1528.)

[5] 1522: 65 ezer aranynyal megy neki az udvar. Ennek fejében pénzverésjogot kap (Diarii XXXV. 109.) Ugyanekkor Mária királyné 25 ezer forinttal tartozik neki (Dl. 23606.): 1525-ben meg százezer forint a követelése. (Monum. Vatic. Ser. II. Tom. I. pag. 225.) 1526-ban 32,000 frt.-tal adósa neki az udvar (Dl. 24309.).

[6] Zeng és Klissza őrizetéért 15,743 frt.-ot követel. Csak 9600 frt. kapott (Dl. 26308,)

[7] 1524: négyezer aranyat és régi ezüstmarháit adta Lajosnak. (Br. Balassa cs. llt. N. Múzeum.)

[8] 1524-ben a nála levő adósság törlesztésére a brassói censust rendelik (N. Múz. törzsanyag 1524. XI. 23.).

[9] 1525: 585 frt.-tal (Dl. 33647.).

[10] 4000 frt.-tal (Dl. 25725.).

[11] 50 ezer aranynyal (Thurnschwamb Engelnél 205). — 1526-ban 25,000 aranyat adtak (Hatvani, Brüsseli Okm. i. m. I. 33.).

[12] 1526: 1500 frt.-ot ad kölcsön. Ezért a pozsonyi harminczadot továbbra is magánál tartja (Hatvani, i. m. 32.). Később 10000 aranyat ad ismét Lajosnak (u. o. 36).

[13] 7000 frt.-ot kölcsönöztek (I: 67.).

[14] 1526: pl. ciprusi Hannibal kir. kamarás egy ízben 10 aranyat kölcsönöz (I: 65.) — Dávid budai zsidótól hitelbe vásároltak (I: 98.).

van uralkodójuk, de ők parancsolnak neki. Sokszor úgy elfogta a kincstárt az üresség, hogy 10—14 dukatért kölcsönhöz fordult.[1] Az udvar főpapjai és főurai ellenben bőségeskedtek és pompáztak. Hogy a konyha napi 25 dukát szükségletét honnan teremtik elő, épp oly kevéssé törődött Lajos, mint azzal, hogy mit határoztak és végeztek infulás és hermelines tanácsosai, a kik összejöttek délben, estig veszekedtek s szétoszoltak a nélkül, hogy valami érdemlegest míveltek volna. Hiábavalók voltak a budai, tolnai, bácsi országgyűléseknek az adófizetésekre és kir. jövedelmekre vonatkozó intézkedései. Közvetetlen a mohácsi csata előtt Thurzó Elek kincstartó 2297 frt. 54 denárt utalt ki gyorspostásoknak, a kik vagy a megajánlott subsidium szorgalmazására mentek szét az országba, vagy a végvárak zsoldjainak sürgetésére érkeztek Budára.[2] Sürgették, várakoztak s 40 nap alatt harmadfélezer forintot éltek fel. Ugyanezen idő alatt ajándékokra 159 frt. 25 dénár, Pook János kamarás esküvőjére 50 frt. hullott, a lengyel követ napi ellátására pedig 12 frt.; a fölös számmal lebzselő palotások fizetésére meg 3424 frt. 31 denárt fizettek ki. Joggal írhatta Herberstein: ez nem mehet így sokáig.[3]

Nagy vonásokban[4] ilyen képet mutatott az utolsó Jagelló pénzügye, a ki apjától 400.000 arany adósságot örökölt. *Szomorú felelet arra, miért nem irányította életünket.* Vajjon kik irányítottak? Nézzünk be a palotába. Ismerkedjünk meg az udvar személyzetével.

[1] Diarii XXVII. 497; XXXV. 295; imo ipse potius praeda omnibus erat, ad paternam redactus penuriam, ut neque in arca neque ni penu aliquid ei superesset, ideoque saepius alienam messem coactus est metere (Dubravius, i. m. 206a).

[2] Midőn egy ízben a dunai flotilla legénységének küldöttjei Várdai Páltól, a kincstartótól a zsoldot követelték, Várdai — mint Szerémi írja — cum papira tergebat naticam suam et sic proicebat sordem suam ad faciem militonibus (i. m. 95.).

[3] Herberstein i. m. 153—154. L. továbbá Fraknóinak II. Lajos udvara cz. i. művét.

[4] Nem volt czélunk részletes pénzügytörténelmet írni. Nem is feladatunk. De fel kellett tárnunk az udvartartás erőforrásait, hogy lássuk miből táplálkozott.

Személyzet.

Legelső személy volt az udvarban a király. Követte őt a királyné, Mária. Környezte őket a külföldi követek, udvari méltóságok sorozata le a szolgákig.

Lajos nem töltötte be tizedik évét, mikor a trónt elfoglalta. Reményre jogosító, jókedvű, beszédes, nyájas ifjú volt.[1] Kellemesen hatott fiatal arczával, nyúlánk termetével, nyilt eszével.

Erdődi Bakócz Tamás bibornok-érsekprimás, Berzenczei és Tolnai Bornemissza János budai várnagy és György brandenburgi gróf gyámkodtak mellette. Ulászló rájok bizta a gyerek lelkiismeretes vezetését.[2]

Míg egymást megértve fáradoztak gyámjai, szépen fejlődött. Piso Jakab[3] és Dubravius János,[4] e jeles humanisták kettőzött erővel álltak őrt tudományos ismeretei mellett. Vivásban, öklelésben, fegyverforgatásban felülmulta

[1] Dr. Fógel J., II. Ulászló udvartartása Bpest 1913. 40.

[2] 1516: Dl. 37999; Békefi Remig dr., A népoktatás története Magyarországon 1540-ig Bpest 1906. 183, 392. — Diarii XXII. 131. — K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Maximiliana fasc. 28.

[3] Fógel, i. m. 42.

[4] Paulus Fabri, De augusta Budensi bibliotheca Commentatio. Lipsiae 1756. pag. XIII. nota *o*)-ban írja, hogy látta azt a Vergiliust, a melyből Dubravius oktatta Lajost. — Dubravius Pilsenben született. Először Celtist hallgatta Bécsben, majd Páduában folytatta tanulmányait. Mint a kánonjog doktora tért vissza hazájába. 1510 ben Thurzó Szaniszló mellé került. Tagja volt az Akademia Maierhovianának. 1513-tól Olmüczi főesperes. 1517-ben Lajos tanítója (Jos. Truhlař, Humanismus a Humanisté V Čechách za krále Vladislava II. V Praze 1894. 186.).

mesterét, György brandenburgi grófot. Kivált a tánczban is. Gondoskodtak nevelői, hogy jártas legyen a zenében és kézi ügyességben.[1] Teljessé tették nevelését, hogy elsajátíttatták vele a fontosabb élő nyelveket.[2]

Tizenhároméves korában (1519) kész lovaggá lett. Jól forgatta a fegyvert, sőt a szavakat is. Értelmesen felelgetett magyarul, németül, csehül és latinul.[3] Nagyot változott helyzete a huszas évek közepe táján. A 84 éves biboros-prímás hajlott kora és betegeskedése miatt visszavonult esztergomi várába.[4] Irányítását két gyámtársára bizta. Ezek egyike, Bornemissza, megtestesítette a munkaszerető, komoly takarékos, kispolgáriasan józan életet;[5] másika, György úr,[6] a fesztelen élőt, a mivel sem törődőt, a sokszor léhaságig könnyelműt.

[1] Guidoto 1525.-i jelentése: se delecta di musica et maxime de sonar . . . se delecta etiam de operar cum le mano sue qualche lavor de intaglio et similia (Firnhaber, i. m. 135.) — V. Károly értett az órakészítéshez. (J. Voigt, Fürstenleben u. Fürstensitte im XVI.-ten Jahrhundert. Raumer-féle Hist. Taschenb. Leipzig 1835. 324.)

[2] 1519: Bon Alajos dr. jelentése, Diarii XXVII. 497; 1523: Lorenzo Orio jelentése szerint magyarul, csehül, lengyelül, francziául, latinul, olaszul. (Diarii XXXV. 295, XXVII. 497.)

[3] U. o.

[4] Bakócz 1521 nyarán meghalt.

[5] Életét l. Fógel, i. m. 55 és köv. — Kiegészítésül idejegyezzük. 1520-tól fogva pozsonyi gróf is. Birtokai Berzencze és Szenterzsébet körül feküdtek Somogyban. Gyermektelen lévén, Lajost akarta örökösévé tenni. Másként lett. Meg kellett érnie tanítványa halálát s látnia az ország pusztulását. Mohács után Ferdinándhoz szegődött. 1527 derekán halt meg. Méltán írhatta a négy királyt kiszolgált öregre Silesius Logus:

> Te tamen ante omnes iuvenis Ludovicus amavit
> Qui tuus in vita dulcis alumnus erat.

(Pannoniae luctus 1544-iki kiadás. Magyar N. Múzeumban A.5 tergo., 1520: Dl. 23429., 23351; 1523: Diarii XXIII. 108.; 1524: Dl. 23972., 24005; 1525: Dl. 24200. — Firnhaber, i. m. 137; 1526: Dl. 24261; Acta Tomiciana VIII. 233.; Isthvánfi 1622-iki kiadás 137.

[6] Luis Neustadt, Markgraf Georg v. Brandenburg als Erzieher an Ungarischen Hofe Breslau 1883; Fraknói V. idevágó czikke Budapesti Szemle 1883. 339. — Megjegyezzük még ezekhez: a gróf külön

Közülök kellett a 15 éves koronás gyermeknek választania. Természetes, hogy vígkedélyű unokabátyjához, György grófhoz húzódott.[1]

Vezetése mellett új irányban kapott szárnyakat. Bizonykodnak mellette Zsigmond lengyel király sorai:

Felséges fejedelem — írja unokaöccsének — nagyon is jól tudja, hogy Felséged jólétét és megbecsülését ép annyira szívünkön viseljük, mint enmagunkét. Óhajtjuk is, hogy mindíg a lehető legjobb legyen. Ép ezért Felséged iránt való köteles és nagy szeretetünkhöz mérten egyet és mást, a melyek Felséged megbecsülésére és egészségére vonatkoznak, előterjesztünk, megszívlelés végett.

Mindenekelőtt, mivel minden hatalmunk, egész sorsunk Isten kezében van s az Ő hatalmával szemben olyanok vagyunk, mint a porszem a szélvihar előtt, kérjük Felséged, hogy minden cselekedetében Őt tartsa szem előtt, s legyen hűséges szolgája. Gyakran és ájtatosan esedezzék irgalmáért, a templomban úgy, mint otthonában. Hallgasson szent miséket, ne rendezzen ünnepnapokon vadászatokat. Ne lakmározzék szentmise előtt. Ritkábban tartsa a vadászatokat s odázza is el őket, ha fontos ügyek vannak szőnyegen. Szórakozásai

udvartartást vitt Mindszent-utczai palotájában. Kellemes órákat töltött kertjében Mária királyné is. Mint minden katona, gavalléros volt ő is. Sokszor könnyelmű. Ha kellett, mindenét feláldozó szolgája urának. Gyakran kisegítette az udvart. Borral legtöbbször ő látta el. Működése főkép vigságoknál, ünnepségeknél, pompakifejtésnél érezhető. Később öcese, Vilmos is Budára került. Mivel sokkal őszintébb volt, mint az udvar sok Tartuffe-je, Campeggio és Burgio pápai követek kibuzdították e titkos lutheránust az udvarból. 1524 végén elhagyta Budát. Sziléziába ment és egyike lett a Preusischen Reiches Deutscher Nation kiépítőinek. A heilbronni templomban, Anschbach mellett temették el. [Dr. Luis Neustadt: Die ältesten Ansprüche d. Hohenzollern auf Schlesien (73. Jahr. Bericht d. Schles. Gesch. für Vaterl. Kultur 1895. III. Abt. Hist. Section Boroszló 1896. 35 és köv.)]

[1] Lajos elrontását kútfőink elsősorban neki tulajdonítják. Része volt benne, de még nagyobb és ez a legfontosabb: az egész környezetnek is (Dubravius, i. m. 203*a*). — Isthvánfi, i. m. 85. — Massaro jelentése 1523 (Diarii XXXV. 106—7.). Burgio jelentése (Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 159.).

leggyenek mértékletesek és tisztességesek. olyanok. a minők a mostani fejedelmekhez és időkhöz méltók.

Mikor a tanácsban van és beszél, csak azt mondja és annyit. a mennyi kell és szükséges. Ne lássék fejedelmi bábnak. hanem igazi uralkodónak. Végezze gondos szorgalommal az államügyeket. ne tünjék fel olyannak, mint a ki ügyet sem vet rájuk. Vadászkutyáit ne a szobájában tartsa, mert ezek nem királyi termekbe valók. Kerülje töle telhetöen a vendéglátásokat és tobzódásokat. Inkább illenek ezek pernahajderekhez, mint királyhoz. Ne kerülje a derék férfiak társaságát. A velük való összejövetel tisztes és üdvös . . . Ha ad. nézze meg, kinek. azt is mértékkel. Ne látogassa a fürdöket. kiszívják és elpuhítják ezek az embert. Ne lakmározzék bennük, ártalmas, söt halálos is lehet. Ha mégis fölkeresi, úgy ritkán tegye és csak keresed magával. Mindenekelött azonban a haszontalan léhütök társaságát kerülje Felséged, legyenek azok ifjak vagy felnöttek. mert ezek nem tudnak és nem is szoktak másról beszélni. mint az ivásról, dorbézolásról és más hasonlókról . . .[1]

Figyelmeztetéseit nem hallgatta meg. Rókákkal volt körülvéve az udvara. Nem tudott megszabadulni tőlük.

Napokon át délben kelt föl. Kamarásai kopogtatás nélkül jöttek-mentek. Asztalához ültek és fölálltak, mikor nekik tetszett. Pajtáskodtak vele és czimboráskodtak.[2] Megtörtént, hogy hiányos öltözetben jelent meg előttük. Valósággal megmosolyogták. Csak akkor szállt magába, a mikor gyászos híreket kezdett hallani az ország déli részeiről, a mikor elesett Belgrád (1521 aug. 29). Ennek hatása sem volt tartós reája. Még zúgott füle Belgrád elestétől s vigalomra készült. Jegyesét várta, a tizenhatéves Máriát.[3] a kit hozzákényszerített a sok környező akarat.

[1] Acta Tomiciana IV. 270 és köv.

[2] Dubravius, i. m. 205b). — Sydłowieczki-féle napló a Magy. Tud. Akadémiában. — Brutus I. Mihály, Magy. Historiája 1490—1552. Kiad. Toldy F. Mon. Hung. Hist. II. osztály. Írók. XIII. k. Pest 1867. 42, 43.

[3] Ortvay Tivadar. Mária II. Lajos magyar király neje 1505—1558 (Magy. Tört. Életr.) Bpest 1914. 22. s köv.

Nejében magához illő gyermeket kapott, a ki nála is jobban szeretett mulatni. Együtt folytatták a víg életet.

Mária nem volt ragyogó szépség, de maga a viruló fiatalság. Sápatag, lepittyedt ajkszéle érdekessé tette. Arczára boruló hajfürtjei pompásan rámázták be ovális képét, a melyről két fekete szem öntötte világát. Az innsbrucki kolostor neveltjét rózsaszinűvé festette asszonyi érzelme. Nem is alakjával, hanem szellemi kiválóságaival szerezte meg férje szeretetét és tiszteletét. Egyénisége parancsolóvá lett, mert szellemes, vadakaratos asszony volt. Lelkiismerete összetettebb, vallási kérdésekben alkalmazkodó, erkölcsi tekintetben szabadabb. Pártfogolta a tudományokat, barátja volt a művészeteknek. Több nyelvet beszélt. Vígkedélyű, eleven, élni szerető. Jó vadász, kitünő lovas, ügyes zenész és elsőrendű tánczos. Megvolt benne mindaz, a mit fejedelmi nőtől megkívántak. Renaissance-típus. Rövid idő alatt magába olvasztotta férje egyéniségét. Akarata érvényesült az udvarban. Egyike lett a Habsburg-ház kiválóbb nőalakjainak. Tanu reá az az öt esztendő, a melyet hazánkban töltött. Megoldotta küldetését. Kevés osztrák főherczegnő hajolt meg annyira a családi politika előtt, mint az obediens soror Mária,[1] a kinek oly nagyon egyenes vonallal határolt az élet.

Máriának külön udvartartása volt. Kiadásait azokból a javakból fedezte, a melyeket férje hitbérül kötött le számára. E jövedelmeken kivül, melyeknek nagy részét az alsó magyarországi bányavárosok alkották,[2] részesült még adományokban is.[3]

[1] Így irogatta magát alá bátyjaihoz intézett leveleiben (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica.). — Egyéniségére nézve l. 1523: Diarii XXXV. 107, 295. — 1525: Firnhaber, i. m. 135. — Szerémi, i. m. 93, 122. — Dr. Leopold Ritter v. Sacher-Masoch, Ungarns Untergang u. Maria v. Österreich. Leipzig 1862. és Ortvay, i. m. passim. — Külsejét az ambrasi képgyűjtemény után rajzoltam meg.

[2] A bányák vezetője Böheim (Böhaimb, Behem) Bernát egykori halli pénzverő volt. Mellette Lengyel János és Bornemissza Péter szerepeltek még (Thurnschwamb Engelnél 20; 1521: Dl. 23589; 1525: Dl. 24196). — Birtokait fölsorolja a Hatvani-féle Brüsszeli okmánytár 22—24; Pray, Annales V. 62—63.

[3] 1522: Bazini és Szentgyörgyi Péter-féle javakból Vöröskő várát (Dl. 23658.); Majd Óvár is az övé lett. 1524-ben a szlavoniai

Érczbányáit eleinte maga műveltette, később bérbeadta a Thurzóknak[1] és Fuggereknek.[2] Máramarosi sóbányáit és munkácsi uradalmát Ártándi Pál és Bátori István nádor vették haszonbérbe.[3] Közvetlen a mohácsi vészt megelőző években 40,000 aranyra becsülte jövedelmét a pápai követ.[4] Ügyetlen sáfárkodás miatt nem egyszer neki is szükséget kellett szenvednie.[5]

Kanczellárjává nem Veszprém püspökét tette, hanem a szokástól eltérően Szelestei és Kövesszarvi Gosztonyi János doktort, a ki kanczellárja volt Anna királynénak, Lajos néhai édesanyjának is. Gosztonyi meg is felelt állásának. Műveltsége alapos, származása kifogástalan, s a mi szinte ritkaság számba ment, tiszta erkölcsű főpap volt. 1523-ban Máriával Csehországban járt. Résztvett ott a koronázásban. A kis termetű, kövérke kanczellárt igen megkedvelte asszonya. Szatmári prímás halála után mindent elkövetett Ferdinánddal együtt, hogy a prímási székbe juttassa. De Szalkai Lászlóval szemben elbukott. Az udvari ármánykodást megutálva, az erdélyi püspöki széket foglalta el Gosztonyi (1524 vége) s ott fejezte be életét.[6] Mellette titkár-

Medved, Rokonok és Lukavecz jutott kezébe. 33,000 aranyat fizetett György grófnak érte (Firnhaber, i. m. 116.). — 1525: 4000 frt. árú szövetet kapott Lajostól (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv brüszszeli iratai.).

[1] 1522: Körmöcz-, Beszterczе-, Selmeczért 15,000 aranyat fizet Thurzó Elek (Dl. 23708, 32606.).

[2] 1525: 15 évre veszik bérbe a bányákat évi 20,000 aranyért és előre kölcsön adnak 50,000 aranyat K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. U. o.).

[3] 1523-ban évi 7000 aranyért 1500 frt. sóért (Dl.: 32598; 1524: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. U. o.).

[4] Monum. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. 161.

[5] 1524: Körösmegyei egyik várát 10,000 frt.-ért zálogba vetette Csulai Móre László főétekfogójának (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. U. o.). — 1524 25: Várkonyi Amade István óvári várnagyának 1200 frt.-tal adósa (N. Múz. törzsanyag 1527.). — 1526: Pook Jánosnak 4000 frt.-tal tartozik (Pédervárv cs. oklt. I. 602.).

[6] Fógel, i. m. 47; 1523: Diarii XXXV. 110—111; Dl. 23861; 1524: Dl. 25693, 36818, K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. Fasc. 1. — Firnhaber, i. m. 110.; 1525: Br. Jeszenák cs. llt. N. Múz.: Dl. 24148; 1527: Szerémi, i. m. 154, 193, Luctus Pannoniae i. m. A tergo.

kodtak: Valdstram Erasmus,[1] a ki Ferdinánd udvarából került Budára; Albisi Bernát mester,[2] egri éneklő kanonok, a ki a királyi titkárok közül került melléje. Ugyanonnan került oldalához Bácsi Miklós[3] mester, az egri Boldogságos Szűzről czimzett prépostság birtokosa és Oláh Miklós.[4] 1526 küszöbén kerültek Mária kanczelláriájába Nagyszebenből Reichersdorfer György[5] és Hutter (Pileus) Márton.[6] Udvarmestere teendőit a somogymegyei Tóti Lengyel Jánosra[7] és társára Pók János[8] úrra bízta. Mellettük szerepelt főszertartásmesterként Vilmos brandenburgi gróf,[9] György úr öccse, egyike a királyné legbizalmasabb embereinek. Főétekfogójává Csulai Móre László,[10] Fülöp pécsi püspöknek az öccse lett, főpohárnokává Gímesi Forgách Ferencz[11]

[1] K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Cless féle iratok 1525 márcz. 21.

[2-4] L. a kir. titkárok között.

[5] I. K. Schuller, Georg Reichersdorfer u. seine Zeit 1527—36 Wien 1859.

[6] Archiv des Vereines für Sieb. Landeskunde N. Folge 14. Bd. Hermanstadt 1877. 346.

[7] Ulászló alatt még családja sem szerepel. Felesége Korotnai Katicza révén lendül a pályája. Ő kezelte Böheimmal és Bornemissza Péterrel a királyné bányáit is (Véghelyi D., Korotnai Katinka Századok 1870. 28.; 1521: Dl. 23589; 1525: Dl. 24196; 1526: N. Múz. törzsanyag II. 23; 1527: Liber Regius Országos Lltárban.).

[8] 1525: Hazai Okmánytár II. 431; 1526: Hédervári cs. oklt. I. 602.

[9] 1525: I.: 180; Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 139—140.

[10] Fiatalon került az udvarba. Első sikereit Bornemissza János oldalán aratta a parasztlázadás alkalmával 1514-ben. 1521-ben kir. étekfogó, egyike azoknak, a kik a Budára érkező királynét Ó-Budán fogadják. 1523 végén már kir. főétekfogó. A királyné is megkedvelte és maga mellé vette. Midőn a következő évben Újlaki Lőrincz herczeg meghalt, fiatal özvegyét, Magdolnát vele hozta össze az udvar s ennek révén vagyona s tekintélye hathatósan emelkedett. Jelen volt Mohácsnál. Bátyja, Fülöp ott maradt, ő szerencsésen megmenekült. (1514 Isthvánfi, i. m. 69; 1517: Dl. 22995; 1518: Dl. 31015; 1521: Dl. 23558; Szerémi, i. m. 93; 1523: Dl. 23855; 1524: Dl. 26687., 23890; Isthvánfi, i. m. 106; 1525: Kapy cs. llt, Br. Balassa cs. llt. N. Múzeum.)

[11] Az 1519-ben elhalt Péter barsi főispán legidősebb fia. Anyja néhai idősb Beregszói Hagymás Katalin volt. 1517-ben kir. kamarás. 1525-ben a királyné pohárnoka. Unokatestvére volt Zsigmond kir.

királyi kamarás. Főistállómesteri tisztét Pempflinger Sebestyén töltötte be.[1] Kamaráskodtak körülötte Petreczi Pál,[2] Hanika János és Hispanus Lajos.[3]

Udvarhölgyei közül legjobban kedvelte Pemplinger Katiczát,[4] a későbbi Török Bálintnét; Ungnád Erzsébet grófnőt,[5] a ki Csáktornyai Ernuszth Ferencz királyi kamarás neje lett és Likerka Johannát, kit Vingarti Horvát Gáspár királyi főasztalnok választott házastársául.[6] Az udvarbíró feladatait Várkonyi Amade István teljesitette.[7] Jogügyeit Mikolai Gergely igazgatta.[8] Kívülük ismerünk még több kisebbrendű személyt.

kamarás, kinek jeles szolgálatai az övével párosulva kieszközölték, hogy 1525-ben új czimeradományt és pallosjogot kaptak (1517: Forgách cs. llt. N. Múzeum. Dl. 27606; 1525: Áldássy Antal, Magyar czímeres levelek a Nemzeti Múzeum lltárában 32. — Bártfai Szabó László, Forgách család története 197.) — Oldalán szerepel még Bayol Fülöp és Hispanus Ágoston, mint pohárnok (I: 93, 97, 139, 169.).

[1] 1523-ban diósgyőri várnagy, utóbb fölovászmester (1523: N. Múz. törzs. — Fabritius Károly, Pemfflinger Márk szász gróf élete Bpest 1875. 9.).

[2] 1523: Dl. 23845; 1527: főpohárnok (Liber Regius Orsz. Llt.).

[3] I: 144; II: 216.

[4] Isthvánfi, i. m. 100; Szerémi, i. m. 100. — I: 133. — Török Bálint a feleségének köszönhette, hogy Nándorfehérvár eleste miatt elkobzott javait visszakapta.

[5] 1526: Dl. 24279.

[6] 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica. Fasc. 2.

[7] Néhai Lénárd fia. 1515-ben alországbiró. Felesége Erzsébet néhai Bazini és Szentgyörgyi Imre unokája lévén, hivatali főnökével, Bazini és Szentgyörgyi Péter országbiróval atyafiságban állott. 1518. bácsi XL. t.-cz. egyik tanácsosnak rendelte a király mellé. 1524-ben Mária királyné mellé került és a királyné óvári uradalmát igazgatta. Utóbb 1526-ban Mária királyné udvarbirója lett. Ki-kisegitette a pénzzavarban levő királynét (1515: Hazai Okmánytár II. 400.; Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; 1516: Dl. 22810, 22789; N. Múz. törzs. VII. 22. és VIII. 23.; 1517: N. Múz. törzs. III. 30.; 1519: N. Múz. törzs V. 4, 19; 1520: Dl. 23488; N. Múz. törzs. IV. 20; 1522: N. Múz. törzs. III. 16; 1523: N. Múz. törzs. VIII. 24; 1524: Br. Jeszenák cs. llt. N. Múz.; N. Múz. törzs. IV. 28, X. 12; 1525: N. Múz. törzs. X. 27; Hazai Okmánytár II. 431; Dl. 24224; 1526: Dl. 25023; 1527: N. Múz. törzs.).

[8] Előbb Petróczi Henczelffi István kir. jogügyész. — 1525: Dl. 29990.

A királyi pár után *tanácsosaik* birtak a legtöbb méltóság érdemeivel. A gyermekkirály helyett nekik kellett volna fentartaniok a királyi méltóság örökös diszét.[1] Tagjai egyházi és világi főurakból kerültek ki. Amazok közé tartozott az esztergomi és kalocsai érsek tizenkét püspöktársával, élükön az egrivel; emezekhez az országos, a katonai és udvari méltóságok jelesei, élükön a nádorral. Közéjük sorolták a királyi titkárokat és az országgyűlés választotta köznemeseket is.

Nézzünk a szemébe a legjelentősebbeknek.[2]

Óvatosan rakta ott tipegő lépteit s járt halkan egy szélesarczú főpap, a kit megszállt már a dér ezüstszürke sugaraival. Erősen ívelt homlokával elárulta szívós akaratát. Erdődi Bakócz Tamás[3] biboros érsekprimás volt az, Lajos egyik gyámja. Kipróbált öreg szolgája a Jagellóknak. Őt vallotta gazdájának a vasmegyei Monyorókerék, Körmend, Verestorony, a veszprémmegyei Somlyó vára és a kőrösmegyei Monoszló, Szarvaskő meg Diánvára. Továbbá a varasdmegyei Császár vára, a hontmegyei Csábrág, a barsmegyei Bény a hozzájuk tartozó rengeteg fekvőségekkel. Vagyonosabb volt a királynál, hatalmasabb koronás uránál. Évi 85 ezer arany jövedelméből fényesebb udvart tartott Esztergomban, mint a magyar király budai vár-

[1] Épp e miatt folyt a küzdelem a fő- és köznemesség között Lajos egész uralkodása alatt (Szabó Dezső, A Magyar országgyűlések története II. Lajos korában, Budapest 1909. 7., 25.; Diarii XXII. 250; U. o. XXIII. 353; 1518: évi XIX. és XX. t.-cz. (Kovachich, Supplementum 413.); főképen az 1518. bácsi XL. t.-cz. Kovachich i. m. 496.); 1519: Diarii XXVII. 497.; Acta Tomiciana V. 85.; 1525: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 160., 236.; Firnhaber, i. m. 133., 135., 136.).

[2] Nem czélunk az országtanács felállítása, tagjainak száma, hatásköre és módozata felett folytatott közjogi harczok leirása. Csupán azokat a befolyásos tanácsosokat, főpapokat, országzászlósokat mutatjuk be, a kik irányították az ügyeket. A köznemes rendűek közül is megemlítünk egy párat.

[3] Fraknói V., Erdődi Bakócz Tamás élete Bpest, 1889. (Magy. Tört. Életrajzok.) U. attól: Bakócs Tamás primás birtokszerzeményei Századok 1888. 97.

palotájában. 600 lovassal kisértette magát Szent György-téri budai palotájába. Félelmetes nagy úr, alter rex. Erre a tanácsosára hallgatott leginkább a gyermekifjú koronás.

Mellette büszkélkedett Szatmári György[1] pécsi püspök. kanczellár. Ugyanaz a típus. 60-ik éve körül járt. Roppant önérzetes volt, büszke és gőgös. Egykori főnökével és pártfogójával, Bakóczczal szemben még elnézett egyet-mást, de mással szemben annyira rátartott, hogy kiki csak az ő kegyével és pártfogásával boldogulhatott. Vágyainak vágyát az esztergomi szék tette. Végre 64 éves korában (1521.) elérte.

Hatalma és befolyása Szalkai László,[2] váczi püspökre szállt. Ez a kis fekete, senki-képű ember lett a tanács lelkévé. A velenczei követ szerint ő intézett mindent az országban társával: Bátori Istvánnal, a nádorral. Az angol Wolseynek nem volt olyan hatalma, mint Szalkainak. Tudá-

[1] Dr. Tóth-Szabó Pál, Szatmári György primás 1457—1524. Bpest. 1906. (Magy. Tört. Életrajzok.) U. attól, Magyarország a XV. század végén Századok 1903. 226. Diarii XXXV. 109.

[2] Szilágyságból való. Mátészalkán született iparos szülőktől. Atyja varga volt. Iskoláit Sárospatakon az ágostonosoknál végezte. Szorgalmáról tanuskodik mai napig meglevő iskoláskönyve az esztergomi főszékesegyház könyvtárában. Fiatalon került a kir. udvarba. Bornemissza János mellett szolgálta próbaéveit. 1504-ben kir. alkincstartó, majd a kir. gyermekek jószágigazgatója. 1513-ban váczi püspök; 1516-ban kir. kincstartó; 1518-ban kanczellár. 1520-ban kalocsai érsek, de csak átmenetileg; 1522-ben már az egri püspöki székben van. Ekkor 50 év körül járt s bár három püspökségben ült, még mindig világi ember. Renaissance típus. Számító, ravasz. S a mint nem birta primási székhez szükséges kellékeket, úgy nélkülözte a politikai élet legszükségesebb kellékeit is. Éles eszével és hatalmas latin tudásával mindenkit sakkban tartott. Mohácsnál esett el. (Fógel, i. m. 50; 1516: Diarii XXII. 250; Dl. 22804., 22840; 1517: Dl. 25587., Forgách cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 30078., 25594., Kovachich, Vestigia i. m. 496., Diarii XXVII. 497., Dl. 23281; 1520: Másolatok; 1521: Apponyi. Hungarica I. 117; 1522: Isthvánfi i. m. 102., Dl. 25660, 23678; 1523: Theiner, Vet. Mon. Hung. 629., Acta. Tomiciana VI. 305., Dl. 25686., Diarii XXXV. 109—110; 1524: Dl. 23901., Dl. 25705.; 1525: Firnhaber, i. m. 135., Mon. Vat. Hung. Ser. II. Tom. I. pag. 174., 189.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 221., 228., Isthvánfi, i. m. 130.)

sával, ritka szerencséjével röpült a pályáján. Nem hiába használta gemma-pecsétjein a pegasust. Túl is szárnyálta valamennyi barátját. S midőn 1524 tavaszán Szatmári eltávozott az élők sorából, ő az iparoscsalád sarja, nyerte el a megürült széket. Elbuktatta vetélytársát az ősnemes Ják-nemből való Szelestei és kövesszarui Gosztonyi János győri pöspököt, a királyné kanczellárját. És jellemző, még föl sem volt szentelve.

A *főpapi tanácsosok* között magukra vonják figyelmünket: Frangepán Gergely,[1] kalocsai érsek. Származására előkelő, 57. év körül járt. Évi jövedelme 25 ezer aranyra rúgott. — Tomori Pál, [2] a vitéz budai huszárkapitány, kit szive sebei vittek a kolostorba. Onnan tette a pápa Frangepán utódjává. — A szálas termetű zágrábi püspök Erdődi Simon, a ki ismert volt olasz műveltségével s 18—20 ezer forintot húzott, pedig 26. évét sem töltötte be,[3] de a Bakócz unokaöccse volt. — Kisvárdai Ferencz erdélyi főpap. Szabolcsmegyei nemes családból szakadt.[4] Beszéltek róla, mert szerette a boritalt s bár 20 ezer ducat évi jövedelmet

[1] 1516: Br. Perényi cs. llt. N. Múz; 1518: N. Múz. törzs. VI. 16., Thurnschwamb Engelnél 198.; 1519: Diarii XXVII. 498.; 1520: Egyháztört. Emlékek a reformatio korából I. 47., Katona: Hist. Critica XIX. 403.; 1520: Másolatok Országos llt.

[2] Fraknói V., Tomori Pál élete és levelei Bpest 1881; 1523: Diarii XXXV. 109.; Firnhaber, i. m. 135—36; Isthvánfi i. m. 103., 121.

[3] Páduában végzett. 1518-tól zágrábi püspök; 1524-ben szerette volna a megürült egri püspöki széket elnyerni, de hiába pártfogolta unokabátyja Erdődi Péter, sőt maga Ferdinánd főherczeg is, nem sikerült. Mohácsnál jelen volt, megmenekült. (1518: Dl. 31015; 1521: Dl. 33094; 1522: Dl. 23616., 23644; 1523: Diarii XXXV. 110.; 1524: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica Fasc. 1., Dl. 33019; 1525: Dl. 33029, Br. Jeszenák cs. llt. N. Múz.; Dl. 24148. Firnhaber, i. m. 124; 1526: Dl. 33092, N. Múz. törzs.; Isthvánfi, i. m. 125.).

[4] Gut-Keled nemből való; Iskoláit Olaszországban végezte. Hazatérve II. Ulászló alatt a kir. kanczelláriába kerül. Innen 38 éves korában, 1514-ben az erdélyi püspöki székbe. Gyulafehérvárt kis tudományos akadémiát tartott maga mellett. (Fógel, i. m. 56: 1518. Dl. 23075: 1519: Dl. 36529. Diarii XXVII. 499: 1523: Diarii XXXV. 110; végrendelete 1524: Kállay cs. llt. N. Múz.)

húzott, nagyon takarékoskodott. Negyvenedik évét taposta; máris elnehezedett. — A kistermetű, csinosarczú Perényi Ferencz,[1] a ki 20 éves korában elhíresedett nagy műveltségéről. Birta a 26 ezer aranynyal járó váradi püspökséget. — Péter[2] törökverő veszprémi püspök. — Erősen viszonozza tekintetünket az üzleti érzékü, Velenczét járó Csulai Móre Fülöp[3] 50 év körüli, klasszikus műveltségű férfiú. — Jólesik látnunk a csendes természetű báró Podmanini Podmaniczki István[4] nyitrai püspököt. Nem sok vizet zavart. Évi jövedelme 4 ezer aranyat tett. — Sietve vonulnak el előttünk az ősnemes

[1] Imre nádornak első feleségétől, Báthori Borbálától született idősebb fia. Egész fiatal gyermek volt még, midőn Ulászló utolsó éveiben a váradi püspöki székbe került. Pompás latinista volt. Calcagnini szerint a múzsák minden diszét, a grácziák minden báját egyesitették magukban a fiatal főpap levelei és iratai. De jól forgatta a kardot is. Bizonyságot tett erről a pórlázadás alkalmával. A klaszszikusokkal való foglalkozás annyira átalakította gondolkozását és annyira filozófiai szemüvegen nézte a világot, hogy az egykorú tudatlanok előtt bolondnak látszott. Ifjú lelkét a mohácsi csatapiaczon lehelte ki, miután előre megjósolta a bekövetkezendő tragédiát (1514: Beöthy Zs., A magyar irodalom a mohácsi csatában Akad. Ért. 1900. 326; 1516: Dl. 22772; 1520: Dl. 23345; Máriássy cs. llt. N. Múz.; 1523: Diarii XXXV. 110; Szerémi, i. m. 121. Firnhaber, i. m. 136; Acta Tomiciana VIII. 228; Isthvánfi, i. m. 125, 130.).

[2] Fógel, i. m. 48. Nagyobbrészt a végeken tartózkodott, mert a veszprémi püspökségen kivül Dalmát-Horvát-Szlavon bán is volt. Beriszló 1520 májusában Korenicza és Bihács között egy rajtaütés alkalmával esett el. (Verancsics tört. munkái II. 219; 1516: Dl. 32867, 22855; 1517: Dl. 38001; 1518: Dl. 31015; Isthvánfi, i. m. 89.)

[3] Fógel, i. m. 48. — Mohácsnál esett el. (1516: Másolatok Országos Llt.; 1519: Dl. 23298, Katona, i. m. XIX. 166; 1520: Dl. 29982; 1523: Diarii XXXV. 110; 1525: Firnhaber, i. m. 136. Dl. 24148, Acta Tomiciana VIII. 228, Isthvánfi, i. m. 130.)

[4] A trencsénmegyei Podmaninról írta magát. (Családja a legrégibb eddig ismert bárói magyar familia. 1505 óta nyitrai püspök. Sógorai voltak: Szerdahelyi Imreffi Mihály kir. főlovász és Mesztegnyői Szerecseny György alországbiró. Mohács után Jánost is, Ferdinándot is királylyá koronázta. (Jeöldy Doby Antal, Podmaniczky család II. kiadás Bpest 1901. 10. s köv. — 1517: Dl. 38868; 1518: Dl. 23008; 1524: Kisfaludy cs. llt. N. Múzeum; 1525: Firnhaber, i. m. 136.)

családból származó Guti Ország János[1] váczi püspök, 30 éves, Krakóban tanult. Mellette van a hasonlóan ősnemes Káta-nemzetségből eredt egészen ifjú, (22 éves) Csaholyi Ferencz[2] csanádi püspök. Bezárja sorukat a férfias termetű és szépszavú Maczedóniai László[3] szeremi püspök és az Ulászló udvarában is sokat forgott, bolognai műveltségű Gibárti Kesserű Mihály[4] boszniai püspök, királyi titkár, az István alnádor fia.

[1] Gut-Keled nemből. László úrnak, Ulászló egykori főlovászmesterének a fia. Öcsesei közül Imre főkamarás, Ferencz pedig kamarás voltak. János 1501-ben még Krakóban tanul. Hazatérve szerémi, majd 1520-ban váczi püspök lett. (1501: Forgách cs. llt. N. Múz.; Zeissberg, Das älteste Matrikelbuch der Universität Krakau Innsbruck 1872.; 1521–2: Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; Dl. 23668; 1524: Dl. 24169, Br. Balassa cs. llt.; 1525: Dl. 24077; Firnhaber, i. m. 136.)

[2] Néhai Györgynek a fia. Családja Szatmárban volt otthonos. Egykor az övék volt Csahol, Gebe, Medgyes, Panya, Szalka, Németszeg, Sándor, Erdőszáda, Kis és Nagykocsárd. Ferencz egész fiatalon, 20 éves korában jutott a csanádi székbe. Elsősorban a nagybátyjának, Pálóczi Mihály főpohárnoknak köszönhette. Ez volt ugyanis a püspökség kegyura. Mohácsnál esett el. (Csánki, Hunyadiak földrajza i. m. I. 491; Fraknói V., Kegyúri okllt. 89; 1522: Dl. 25018, 23668; 1523: Dl. 31037; 1525: Firnhaber, i. m. 136.; 1526: Isthvánfi, i. m. 130, Acta Tomiciana VIII. 228.)

[3] A csanádmegyei Perjémes vagy, mint ma mondják, Perjámos Torontálban, közel a Maroshoz, volt a család ősi birtoka. 1520: 40 év körüli ember. Mint Báthori István nádor megbízottja Varsóba megy és per procura házasságot köt Zsófia massoviai herczegnővel. Hazatérve Lajos király — meritis et virtutibus — vezettetve az eddigi baranyai és pécsi prépostságából kiveszi és szerémi püspökké teszi. Mint a Báthori család atyjafia jelentős kezdett lenni. 1522-ben a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldték. Itt hatalmas beszédet mondott. Majd Zsigmond lengyel királynál járt. 1526-ban átadja püspökségét Brodaricsnak, hogy ez kanczellár lehessen. Helyette a pécsi prépostságot kapta. Jelen volt Mohácsnál is, de az összeütközés előtt Lajos Budára küldte. Így menekült meg. Barátja volt a tudományoknak. Cybeleus Bálint neki ajánlotta egyik művét. 1520: Dl. 23438, 23454; 1522: Apponyi, Hungarica I. 128; 1523: Acta Tomiciana VI. 337; 1525: Dl. 24148; Firnhaber, i. m. 136; Ábel, Analecta nova 128.)

[4] Fógel, i. m. 18, 48, 85. — 1526 tavaszán odahagyta egyházmegyéjét és megnősült. Bár 1502 óta boszniai püspök, nem volt fel

Valamennyiök között Beriszló és Tomori volt a legönzetlenebb.

Lássuk a *világiak* közül való *tanácsosait*. Az ország-tartó nagyurak közül ott pompáznak tanácsosságukkal a Brandenburgiak, Bornemisszák, Perényiek, Báthoriak, Sárkányok, Drágffiak, Ujlakiak, Pálócziak, Thurzók és az e czímmel kitüntetett köznemesek. Ki állásával, ki családjával, ki vagyonával, ki megbizhatóságával érte el. Legbefolyásosabbak voltak közülük Bornemissza és György gróf. Döntően hatott reá a nádor is.

Ezt a legfontosabb közjogi méltóságot Terebesi Perényi Imre[1] viselte 1516-ban. Idős ember volt már és köszvényes. Sokszor járni sem bírt. Épen ezért ritkábban szerepelt. Nem volt erőskezű férfi. Annál inkább kivette részét a hatalomból utóda, Ecsedi Báthori István[2] a biczegő főúr. Kortársai

szentelve. Utóda lett Palinai dr., a jeles jogász, a ki Mohácsnál halt hősi halált. (1516: Dl. 22753, 37194 . . . 1524: Dl. 24004; 1526: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 350; Acta Tomiciana VIII. 228.)

[1] Éleseszü, ravasz, zsugori ember volt. Szeretettel tartózkodott zemplénmegyei Terebes uradalmán. Inkább írta magát erről a birtokáról, mintsem használta a Miksa-adta „S. imp. dux et princeps“ czímet. Első feleségétől Báthori Borbálától (néhai András leánya) két fia volt. Ferencz a váradi püspök és Péter a koronaőr, délczeg ifjú ember. 1519 febr. 5-én hirtelen halt meg. Terebesi jószágán temették el. Elkisérte utolsó útjára barátainak egész kis csapata: Gibárti Kesserü István alnádor, Somi Gáspár kir. familiáris, Maczedoniai Miklós temesvári alkapitány és mások. (1516: Diarii XXIII. 351; 1517: Perényi cs. llt. N. Múz.; Wagner, Analecta Scepusii II. 135; 1519: Dl. 26214, 23181, 26215.)

[2] Néhai Andrásnak a fia. 1519 májusában Perényi halála után Szapolyai Jánossal szemben nádor lett. Két év mulva elvette III. Konrád masoviai herczeg leányát. A fényes esküvő Bátorban volt. Hitbérül évi 4000 aranyat kötött le nejének. Köztük a gyönyörű Buják várát is. 1522-ben mig Lajos Csehországban járt, teljes hatalommal vezette mint nádor és királyhelyettes az ország ügyeit. Havi 1000 frt-t kapott kiadásaira. Gyakorolta is hatalmát. Kányaföldi Kereesényi Pálnak birtokot adományozott. Önkényeskedései miatt fölzúdultak ellene, s midőn Lajos Prágából hazatért, kénytelen volt Báthorit elmozdítani. (1523 máj.) Utóbb visszaiiltette állásába. (1524 szept.) Majd a zajos hatvani dieta (1525 júl.) ismét kibuktatta. „Kalandos társasága“

Sánta Báthorinak nevezgették. Egyike volt a leghatalmasabbaknak. Guth-Keled nemből szakadt családját uralta a zarándvármegyei Világos vára 114 helyiségével, a nógrádmegyei Bnják vára 7 falujával, a szatmármegyei Ecsedvára 10 tartozékával és a szabolcsmegyei Bátor 14 függelékével. Őt vallotta gazdájának a szatmármegyei Majtény, Gyarmat és Medgyes a hozzájuk tartozó 32 birtokkal. Széleskörű összeköttetései voltak, akaratát keresztülhajtotta. Növelte tekintélyét Zsófia massoviai lengyel herczegnővel kötött házassága. Tanácsát a király is, a királyné is kikérte. Ő volt az udvari párt feje. Vele szemben állott halálos ellensége: Szapolyai János, a köznemesség vezetője. A nádor két öccse is: György[1] a királyi főlovászmester és András,[2] a szatmári főispán szintén élvezték a tanácsosi tekintélyt. Számottevő főúr volt mindkettő. Kölcsönösen támogatták egymást czéljuk elérésében.

Tekintélyes tanácsosnak hirdetik emlékeink a zala-

révén újból (1526 máj.) sikerült hatalomra jutnia. Így folyt volna az áldatlan pártharcz tovább, közte és Szapolyai között, a német vagy udvari — Szapolyai vagy nemzeti párt közt — ha el nem seperte volna őket Mohács. (Fógel, i. m. 58; 1516: Diarii XXII. 250; Dl. 22764; 1514: Dl. 22909, 22995; 1518: Dl. 31015; Diarii XXVII. 499; 1523: Dl. 23788, 23721; Diarii XXXV. 108; 1524: Dl. 23870; 1525: Firnhaber, i. m. 132.)

[1] 1505 óta kir. főlovászmester és somogyi főispán. Különös szeretettel tartózkodott somogymegyei Babócsa várában. Felesége, Katicza, leánya volt Gergelylaki Buzlai Mózesnek, a főudvarmesternek. (Fógel, i. m. 61; 1516: Dl. 22844; 1517: Dl. 22907, 22995 . . . , 1523: Dl. 23972; 1526: Dl. 24304, Ivánka cs. llt. N. Múz., Acta Tomiciana VIII. 230.)

[2] Klasszikus műveltségét bizonyitják Várdai Pálhoz intézett sorai, s a nyirbátori református templomban mai nap is látható műemlékek. Kedvvel időzött Bátor kastélyában. 1519 második felében nándorfehérvári bán volt, 1521-ben pedig kincstartóvá választották. Mint kincstartó állitólag 300.000 frt. árú rossz pénzt veretett. 1523 óta állandóan mint szatmári főispán szerepel. (1517: Dl. 22995., Dessewffy cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 23079, 23077, . . . 1519: Dl. 22958, 23284 . . . 1520: Dl. 23318; 1521: Dl. 25629; 1522: Diarii XXXV. 104; 1523: Kende cs. llt. N. Múz. . . . 1526: Dl. 24267, Acta Tomiciana VIII. 230.)

vármegyei Ákosházáról való Sárkány Ambrus bárót,[1] Ólnod szabad urát. Hű jobbágya volt ő Ulászlónak és deresedő fővel szolgálta fiát, Lajost is.

Méltóságában illő párja az ugyancsak Zalából való Kanizsai László,[2] a gazdag Osl-nemzetség sarja. Már 1494/95-ben 2000 portán fölüli birtokkal rendelkezett. Atyja, György, bánja és főpohárnoka volt Ulászlónak. A fia 1516-ban, mint vármegyei főispán lép elénk. Neje Drágffi Anna révén atyafiságban volt a hatalmas szamosháti dinasztával, B. Drágffi Jánossal. Nővére, Dorottya révén pedig Perényi Imre nádorral sógorkodott. Anyai ágon a neves Rozgonyi családhoz fűződött. Igazi nagy úr. Uradalma kis balkáni fejedelemségnek beillett volna. 1524-ben birtokát tették: Kanizsa vára Zalában, Sárvár, Léka, Csepreg és Egervára Vasban, Kapuvára a Fertővel Sopronban, Csókakő Fehérben, Stynysniak Zágrábban, Velike, Vasmegyericse Kőrösben . . . Ne felejtsük el a hozzátartozó helyiségeket sem. Birtokairól Budára vonulva Szent György-téri palotájában szokta volt kipihenni magát.

Hasonló tekintélye volt atyjafiának, Bélteki Drágffi

[1] 1511 óta Ólnod szabad ura, báró; 1516-ban Rómában jár feleségével Zabláthi Zsófiával. 1520 óta zalai főispán; 1521-ben Wormsban jár követségben. Hazatérve végrendelkezik. Utolsó kívánsága volt, hogy Érden levő s általa istápolt Szt. Márk-templomban temessék el. Óhaja nem teljesült. Mohácsnál esett el az őszfürtű vitéz. (1511: Századok 1877. Melléklet 79.; 1516: Dl. 22781—2; 1518: Dl. 23057; 1521: Dl. 38070; 1522: Dl. 24399; 1523: Br. Mednyánszky cs. llt. N. Múz.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 238.)

[2] Atyja György volt; anyja Rozgonyi Klára, a Rozgonyi János és Lindvai Bánffi Dorottya leánya. 1516-tól viseli Vas megye főispánságát Széchi Tamással együtt. Belgrád eleste után országos kincstartók közé került; nem tudott segíteni az ország állapotán. 1524-ben vörös pecséttel él. 1525-ben a jubileum alkalmával Lorettoba zarándokolt, mint pápai lovag tért meg. A hatvani diéta tárnokmesterré tette. 1525 őszén hirtelen elhalt. (Fógel, i. m. 61.; Csánki, i. m. III. 157.; Acsády, Régi magyar birtokviszonyok 37.; 1513: Br. Mednyánszky cs. llt. N. Múz.; 1516: Dl. 25576, 22816; 1517: Dl. 22911, Soproni Okl. II. 616; 1518: Dl. 23012; 1519: Dl. 23272 . . . 1525: Dl. 24048., Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. 233 . . .)

Jánosnak,[1] a ki Bertalannak, Ulászló főkamarásának volt a fia. 1507 óta bárónak irhatta magát. Lajos trónraléptekor tisztjét viselte Középszolnok és Kraszna főispánságának, királyi főpohárnok lett, majd főtárnokmester. Kitünő katona, félelmetes úr. Parancsolt az egész Szamos mentén. Uradalmainak főhelye a szatmármegyei Erdődvára volt. Innen intézkedett középszolnoki, kővárvidéki, bihari, sólyomkői, csehi (Külsőszolnok) javain. Innen vették parancsait Károlyvárosa, Erdőszáda, Óvári, Csegőld, Domahida Szatmárban és Rév Biharban.

Egy rezgőszavú, őszfürtű tanácsos is forgolódott Lajos mellett: Ujlaki Lőrincz[2] herczeg, az egykori bosnyák király fia, a híres valkómegyei hatalmas dinasztia utolsó férfisarja. 1518-ban foglalta el Bazini és Szentgyörgyi Péter gróf országbírói méltóságát, ősz fejjel, görnyedt háttal halálig szolgálta királyi urát.

[1] Anyja Hédervári Dorottya, néhai Imre bán leánya. 1512 óta Középszolnok és Kraszna főispánja; 1520-tól kir. főtárnok. 1521-ben Rómában, 1522-ben Nürnbergben járt. 1523-ban a hivatalától felfüggesztett Báthori utóda a temesi ispán grófságban. Szerették és tisztelték. 1525-ben a hatvani diéta országbíróvá tette. Mohács mezején esett el az ország Szűz-Máriás zászlójával, a melyet maga vitt a küzdőtérre, előbb szokásosan lecsatolva sarkantyuját, hogy onnan el ne menekülhessen. (Fógel, i. m. 60—61; Acsády, Régi magyar birtokviszonyok 38; 1503: Kende cs. llt. N. Múz.; 1507: Bartal, Commentar. etc. i. m. III. rész. Mantissa XIV.; 1512: Sombory cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 23036; 1519: Dl. 27416, 27415 . . . . 1524: Dl. 34194; 1525: Dl. 24184, 24181., Károlyi cs. okl. III. 157., Dl. 25708; 1526: Dl. 31049., Acta Tomiciana VIII. 220.)

[2] Miklós bosnyák királynak és Rozgonyi Margitnak (István leánya) a fia. A mai Ilok, hajdan Ujlak vártól és dunaparti várostól kapta a család nevét. Utolsó tagja volt a híres Ujlaki családnak. Halála után birtokai szétkallódtak. 1524 nyarán halt meg. Első felesége Dengelegi Pongrácz Katicza, János vajda leánya, második felesége Bakócz Magdolna, a ki a szokásos gyászidőt be sem várva, Csulai Móre László kir. főétekfogóhoz ment nőül. (Csánki, Hunyadiak földrajza, i. m. II. 267; 1507: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1514: Latinovics cs. llt. N. Múz.; 1518: Forgách család llt. N. Múz., Dl. 23063, 23087; 1519: Diarii XXVII. 500 . . . . 1523: Kapy cs. llt. N. Múz.; 1524: Dl. 23946, 23982., Istvánfi, i. m. 106., Dl. 24124., Katona, i. m. XIX. 623.)

Nem volt lágy-meleg királyi tanácsos Palóczi Antal;[1] zemplénmegyei főispán. Sárospatak ura. Koronás urával Mohácsnál halt hősi halált.

A fiatalabbak közül kitünt Bethlenfalvi Thurzó Elek.[2] Családja szepesvármegyei köznemességből emelkedett ki Mátyás idejében. 1520 körül már az udvar levegőjét szívta. Szívesen látott személyiség. Nem csoda. János boroszlói, Szaniszló olmüczi püspökök a mostohabátyjai, úgyszintén György úr. a beszterczebányai gazdag érczbányák ispángrófja. Neje Anna. unokahuga volt a mindenható pécsi püspök-kanczellárnak, Szatmári Györgynek. Rokonsága, a Fuggerekkel való szövetkezése csak úgy röpitette pályáján a fiatal pénzembert. Királyi főkamarás, kincstartó, főtárnokmester, majd a királyi pár belső emberévé lett. Tanácsával, pénzével rendelkezésére állott az udvarnak. Kevés oly számottevő férfiút találni a budai várban, mint őt.

A *köznemesek* közül is több jómódút betett a *tanácsosok* közé az országgyülés. Ők ép oly felelősek, mint a főpapi

[1] István úrnak és Perényi Erzsébetnek a fia. Mohácsnál esett el. Holttestét neje, Ráskai Magdolna, Sárospatakra vitette és a róm. kath. templom északi oldalán, az 1518-ban elhalt öccse. Mihály főkamarás mellé temettette. Kölcsönös szeretetüket hirdeti siriratuk. (1502: Dessewffy cs. llt. N. Múz.; 1520: grf. Barkóczy cs. llt. N. Múz.; Dl. 23317, 23343; 1522: Dl. 23668, 23620: 1524: Dl. 23317; 1525: Dl. 24095., Br. Jeszenák cs. llt. N. Múz.; Dl. 24148; 1526: Dl. 24878; Acta Tomiciana VIII. 229., Isthvánfi, i. m. 129.)

[2] 1519: kir. titkár; 1521: főkamarás; 1522: kir. kincstartó; 1524: kir. főtárnokmester; 1525: ismét kir. kincstartó és főtárnok; 1526: közvetlen Mohács előtt újra kincstartóskodik 1524-ben az Ujlaki-féle birtokokból Galgócz várát kapta. Utoljára Érden beszélt királyával, a ki innen visszaparancsolta Budára, Mária királyné mellé. Szabad idejében az irodalommal is foglalkozott. Levelei latin és német nyelvben való jártasságról tanuskodnak. (1517: Dl. 23306; 1518: Dl. 23042, 23047 . . . . Thurnschwamb Engelnél, i. m. 191; 1519: Apponyi, Hungarica i. m. I. 110; 1520: Dl. 23328; 1521: Dl. 23575; Görgey cs. llt. N. Múz., Dl. 23653, 23674, 25683. 25644., Nemz. Múz. törzs. XI. 25., 21 , Dl. 23708; 1523: Dl. 23724. 23734; Diarii XXXV. 109; 1524: Dl. 23941, 23948., Hazai Okmánytár II. 428. . . . 1526: Dl. 24259, 24278, 24280, 24309, 24314: Acta Tomiciana VIII. 246.)

és főúri tanácsosok, hogy az ország csigalábon mozdult. Halljuk legalább a nevüket![1] Szobi Mihály,[2] a Szapolyai-párt vezető embere, Verbőczi István kenyerespajtása. Pakosi Paksi János, Rátold nemből való[3] tolnai birtokos. Görgői Bodó Ferencz.[4] Perjámosi Maczedóniai Miklós,[5] csanádmegyei. Meghitt embere Báthori István temesi grófnak. Csébi Pogány Zsigmond[6] zalai. Perneszi Miklós,[7] somogyi alispáni családból való. Kereki Ártándi Pál[8] elő-

[1] Az 1518. bácsi XL. t.-c. assessores-eknek nevezi őket.

[2] A nógrádmegyei köznemesség egyik tekintélyes alakja. 1516-ban kir. tanácsos, a köznemesség ellenőrző embere a kir. tanácsban. (1512: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1516: Dl. 22811, 22840; 1522: Dl. 23607; 1525: Pray V. 86; 1526: Gróf Bethlen cs. llt. N. Múz.)

[3] Tolnamegye északkeleti részében fekvő Pakos, vagy mint ma írják Paks, volt a család ősi fészke. Testvérbátyja volt Balázs úr, a budai prépost és kir. titkár. Jánost az 1518. évi bácsi XL. t.-cz. rendelte Lajos mellé. Ugyanekkor országos kincstartó is. 1520-ban tolnai főispán. 1525-ben a főispánságot megosztja Szerecseny János kir. kamarással. 1526-ban, mint kir. kamarás is előfordul a neve. (1518: Istvánfi-féle formulare-könyv az egri lyceum könyvtárában; 1519: Katona, i. m. XIX. 165; Hazai Okmánytár VII. 486; 1520: Tört. Tár. 1894. 573; 1521: Dl. 23579; 1523: Dl. 23825; 1524: N. Muz. törzs. II. 15., Dl. 24227; Acta Tomiciana VIII. 229.)

[4] 1517: Dl. 36528; 1523: Dl. 23711.

[5] A fentebb mondott László, szerémi püspöknek a testvére. 1516-ban csanádi főispán és egyúttal Báthori István nádor s temesi kapitány helyettese. Felesége volt Isthvánfi Anna. (1516: N. Múz. törzs. VII. 19; 1517: Dl. 36528; 1519: Dl. 26214; 1520: Dl. 23454; 1522: Katona, i. m. XIX. 364., Dl. 25646., 23621; 1524: Dl. 23870.)

[6] 1514: kir. zászlótartó; 1519-ben máramarosi sókamaraispán; 1521-ben a nevezett megye főispánja; 1522-ben a nürnbergi birod. gyűlésre küldi Lajos; 1523-ban kir. familiaris, Mohácsnál esett el. (1514: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1519: Leleszi Országos llt. Protocoll. 5 fol. 4a); 1520: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1521: N. Múz. törzs. I. 4; 1523: Br. Mednyánszky cs. llt. N. Múz. 1526: Dl. 24294; Acta Tomiciana VIII. 251., Br. Jeszenak cs. llt. N. Múz.)

[7] Atyja Imre. A régi Perneszi (osztopani) család sarja, a mely alispánokat adott a megyének (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. II. 691; 1508: Forgách cs. llt. N. Múz.; 1519-ben Miklós maga is alispánoskodik Tallian cs. llt. N. Múz.)

[8] Néhai Balázs fia, a biharmegyei Kereki fortalitium seu castellumról írta előnevét. Ősi birtoka, Ártánd is Biharban volt. 1515-ben

kelő, gazdag bihari. Férje a karóba húzott Telegdi István kincstartó leányának, Fruzsinának. Glésán Miklós,[1] pozsegamegyei velikei, egyike az ellenzék legszájasabb kolomposainak. Gyáli Kenderessi Mihály,[2] udvari érzelmű, pestmegyei. Faiszi János somogymegyei alispános családból való.[3] Csányi Balázs,[4] zalai. Szentmihályi Thuróczi Miklós, turóczi és nyitrai,[5] az ismert krónikásnak Thuróczi János-

a megye alispánja, tekintélyes birtokos. Az övé Ádám, Nagyszántó, Kisszántó, Kisszemlyén, Sas, Szakál, Konyar, Bors, Tarcsa, Apáti, Köbölkút . . . 1518-ban Bálványos vár porkolábja; 1519-ben kir. tanácsos. 1523-ban Prágában jár és a nemesség nevében felszólítja Lajost, hogy az országba térjen vissza. Az udvari párt utóbb annyira körülvette, hogy a nagyhangú ellenzéki Ártándi ez idő óta aulicus lett. Zálogba vette a királyné sóbányáit és munkácsi uradalmát, s Báthori István nádorral együtt a német párt vezére lett. 1525-ben Bereg és Máramaros főispánja. Ugyanekkor Zsigmond királynál is járt. Neje, Fruzsina egyik nőalakja Br. Eötvös József, Magyarország 1514-ben cz. regényének. (1515: Dr. Iványi Béla czikke Tört. Tár. 1904. 235., Dl. 22669; 1517: Másolatok az országos llt.; 1518: Tört. Tár. 1907. 107.; 1519: Dl. 29399., 23174; 1523: Acta Tomiciana VI. 246., Dl. 32598; 1524: Dl. 30289., Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1525: Dl. 28497; 1526: Kállay cs. llt. N. Múz.)

[1] Csánki, Hunyadiak földr. i. m. II. 442: 1516: Oláh, formularekönyve a premontrei rend könyvtárában Jászón 104. b) lap; 1517: Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; 1518: Szabó Dezső, i. m. 132; 1520: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1522: Dl. 26272.

[2] 1519-ben az erdélyi huszad behajtója: 1520: kir. tanácsos. Neje Katalin 13 gyermekkel ajándékozta meg. A legidősebbiket bevitte apja az udvarba apródnak. 1522: Nürnbergben jár. Oszlopos tagja volt a köznemességnek. (Szabó D., i. m. 132: 1519: N. Múz. törzs. V. 4; 1520: Br. Balassa cs. llt. N. Múz., Dl. 23401, 23489; 1521: Dl. 23518; 1522: Szabó D., i. m. 186; 1524: Dl. 24019.)

[3] 1519: somogyi alispán; 1521-ben is az. (Tallián cs. llt. N. Múz.; 1520: Dl. 23486.)

[4] 1505: Zalamegye követe Rákoson; 1517: kir. tanácsos; 1520: zalai alispán; 1526: ugyanaz. (1516: N. Múz. törzs. VIII. 20; 1520: N. Múz. törzs. XI. 19; Dl. 23458; 1524: Dl. 23950; 1526: Dl. 36747.)

[5] 1520: kir. tanácsos; 1523: Turóczmegye főispánja; 1524: pers. praes. regiae Mtis protonotarius; 1525: szintén főispánja Turócznak; 1527: Ferdinánd főudvarmestere. (1520: Dl. 23042; 1523: Justh cs. llt. N. Múz. 1524: Katona, i. m. XIX. 467; 1525: Dl. 24239; 1526: Justh. cs. llt. N. Múz.; 1527: Liber Regius Országos llt.)

nak a fia. Kutasi Lukács[1] az alvégek helyettes kapitánya, Báthori István embere. Derencsényi György[2] gömöri és tornai. Wárkonyi Amade István alországbiró[3] és Sitkei György[4] a vasmegyei Jákból. Királyi tanácsosnak irják még emlékeink: Erdősbereki Aczél Istvánt,[5] Martonosi Pestényi Gergelyt,[6] Merzyni Péter grófot,[7] Alsólindvai Bánffi Lőrinczet,[8] Schlick Albin grófot,[9] Gyurkóczi Csallowich Pált,[10] Kápolnai Bornemissza Pétert.[11]

Ezek a tanácsosok pártállásuk szerint igyekeztek Lajosra hatni. Egyik részük a Habsburgok érdekeit szolgálta, a másik részük a lengyel Jagellókét. Miksa főgyám czéljait főkép a Bakócz-Bornemissza-Brandenburgi csoport, Zsigmondét pedig a Szatmári-Perényi érdekszövetkezet. Amint a Bakócz pártja az öreg főpap betegeskedésével gyengült, úgy erősödött a Szatmárié, viszont Mária megjöttével a Ferdinándé, a melynek vezére a sánta Báthori

[1] 1518: A temesi végek alkapitánya. (Szabó D., i. m. 127.)

[2] A Szapolyai családdal rokon familia. (Wagner, Analecta Scepusii i. m. IV. 26—27; 1518: testvére Miklós említve. (N. Múz. törzs. VIII. 17; 1521: Dl. 23518.)

[3] Lásd föntebb.

[4] 1520: Dl. 23366, 32636: Csánki, Hunyadiak földr. i. m. II. 793., 848.

[5] Ulászló udvarában is szerepelt; 1504—10: kir. kamarás; 1516: Pozsonyban porkoláb; 1521: tanácsos és pozsonyi harminczados. Benfentes udvari ember. Burgio szerint nagyon cerimoniás. Mohácsnál, Lajos mellett esett el. (Fógel, i. m. 65; 1504: Acta Saec. 1500: fasc. I. Jászó Házi llt.: 1516: Forgách cs. llt. N. Múz.; 1517: U. ott; 1518: N. Múz. törzs. II. 14; Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; 1521; Dl. 23510; 1523: Dl. 23805; 1525: Mon. Vat. Serie II. Tom. I. pag. 451., Acta Tomiciana VIII. 251.)

[6] 1514: Dl. 26204, 26215; 1527: János király főudvarmestere lett. (N. Múz. törzs.)

[7] 1520: Dl. 23405.

[8] 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.

[9] Sacher-Masoch, i. m. 71.

[10] 1526: Dl. 24305.

[11] Mária királyné bányagondnoka. Thurnschwamb ökörhajcsárnak csúfolja. (Thurnschwamb Engelnél, i. m. 204—205; 1525: N. Múz. törzs. X. 8; 1526: N. Múz. u. ott IV. 3., Pray, i. m. V. 97.)

meg Szalkai lettek. Velük szemben foglaltak állást a szapolyisták, élükön a Hármas könyv szerzőjével, Verbőczi Istvánnal. Természetesen mindenik párt, míg az uralmon volt, a maga embereit igyekezett bejuttatni a vezető állásokba és főméltóságokba. A legtöbbször nem az érdem s arravalóság döntött, hanem a pártérdek, a rokonság, az atyafiság. A nagy tülekedés, a nagy versengés közepett elveszett az ifjú király jóravalósága.[1]

Az udvari méltóságok és tisztségek közül kimagaslott a *kanczellária* feje: a titkos főkanczellár (summus secretarius cancellarius). A Jagellók idejében Esztergom érsekei viselték e főfontosságú tisztséget. Egyesítették személyükben a fő-főegyházi és udvari méltóságot. A főkanczellárok megosztották munkakörüket a kanczellárokkal (secretarii cancellarii), a kik lassankint átvették az egész kanczellária vezetését. Kezükbe vették nemcsak a királyi kettős pecsétet, hanem a titkos pecsétet is. A kanczellárok lettek a valóságos vezetők, míg a prímás (= főkanczellár) csak rendkívüli esetek alkalmával vette kezébe az ügyek irányítását. A kanczellár vezette a királyi titkárokat, főjegyzőket, jegyzőket, levéltárőröket és íródeákok hosszú sorát.[2]

Nyissunk be a kanczelláriába!

Főnökük ismerős már nekünk: Erdődi Bakócz Tamás. Halála után (1521.) Szatmári Györgyöt és 1524-től Mátészalkai Szalkai Lászlót találjuk a főkanczellári méltóságban.

A kanczellári asztal mellett 1518-ig Szatmári György ült. Őt aztán Szalkai László váltotta fel. Mikor Szalkai 1524-ben prímás lett és így főkanczellárrá is, nem akarta letenni a kanczellárságot. Nagy huza-vona után adta csak át (1526 tavaszán) a legöregebb és legkiválóbb titkárok egyikének Jerosini Brodarics István doktornak.[3]

[1] A pártharczokra nézve l. Szabó Dezső, Küzdelmek a nemzeti királyságért 1505—1526. Bpest 1917. 110. s köv. ll.

[2] Pray, Syntagma hist. de sigillis Budae 1805. 116., Firnhaber, i. m. 137.

[3] A páduai egyetemen tanult (1501 kör.). Ugyanekkor zágrábi kanonok. Meglett emberként (szül. 1470 kör.) tért vissza 1506 táján

A *titkárok* között ismerősökkel is találkozunk az újak mellett. A régi gárdából ott van az öreg Balbi Jeromos doktor,[1] Lajos egykori nevelője, a ki rég kinőtt már abból, hogy fogalmazványokon serczegtesse tollát, avagy előterjesztésekkel hajbókoljon. Hatalmas latin tudása, előadása ki is vitte őt a kanczellária zárt levegőjéből, hogy értékesíthesse a diplomáczia fegyvereként.

A szomszédos asztalok mellett ültek Piso Jakab, a koszorús költő,[2] királyi nevelő, Gibárti Kesserű Mihály[3] boszniai püspök és Csulai Móré Fülöp[4] pécsi püspök. Velök is találkoztunk már a tanácsosok sorában. Régi munkások ők. Ulászló udvarából valók voltak.

Onnan kerültek át Mekcsei György[5] és Statilio János[6] is.

Magyarországba, mint a kanonjog biretumosa. Eleinte Bakócz, majd Szatmári mellett dolgozott a kanczelláriában. Az utóbbinak egy évtizeden át magántitkára volt. 1517-ben szolgálataiért régi czimerét bővíti meg Lajos. 4 év mulva pécsi prépost. Nagyrészt diplomácziai küldetésekben jár. Leginkább Rómában tartózkodik. 1526 tavaszán hazatérve kanczellár. (Székely S., Brodarics István élete és működése. Tört. Tár. 1888; Sörös Pongrácz, Jerosini Brodarics István (1471—1539) Bpest 1907. Kujáni Gábor, Adalékok a Brodaricscsalád és Brodarics István életéhez Bpest 1913.)

[1] Knauz N., Balbi Jeromos, II. Lajos király tanára Magyar Sion 1866; Dr. Ábel Jenő, Magyarországi humanisták és a Dunai Tudós Társaság Bpest 1880. 32.

[2] Ábel, i. m. 84. s köv. l.

[3]—[4] L. fentebb a kir. tanácsosoknál.

[5] Néhai László fia. Ifjú korában Szapolyai István nádor titkára. 1494—1509 szepesi prépost. 1500 után a kir. udvarban van. 1514-ben titkár. Egyik bírálója volt a Tripartitiumnak. (Dr. Pirhalla Márton czikke Szepesm. Tört. Társ. Évkönyve VI. évf. Lőcse 1891; 1493: Vidos cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 31015; 1519: N. Múz. törzs. IX. 8; 1520: Dl. 23372; 1521: Dl. 23571; 1522: Dl. 23681; 1523: Dl. 23710 . . . 1529: Esztg. Képt. Magán llt. 64. láda.)

[6] J. Statilić, dalmát ember. Beriszló Péter unokaöcsese. Ennek révén jutott az udvarba. 1515: titkár és őrsi prépost. Jeles latinista. Mint az olaszban jártas férfiút 1521-ben Velenczébe küldte az udvar a török ellen való segitségért. Szigorú ellenfele a luheránusoknak. Unokaöccsét Veráncsicst ő nevelte és pártfogolta. Erős jellem. (Fógel, i. m. 50; 1513: Századok 1870. 627; 1515: Monumenta Episcop

Az ifjabb nemzedék élén Bácsi Miklós[1] mester seniorkodott. 1516 óta állandóan szerepelt Bucsai Illés mesterrel.[2] Együtt dolgozott velük (1517-től) a Rátold nemből való Pakosi Paksi Balázs[3] budai prépost, a ki Gosztonyi utóda lett a győri püspöki székben (1524). Hatalmas termete nem állott egyenes arányban tudásával. — Továbbá 1518-tól fogva Aczél Ferencz[4] mester. Végzetes sors érte őt. 1523-ban megfojtatta Báthori István, mert szerinte neki volt köszönhető, hogy a nádori méltóságtól és temesi ispán grófságától elesett. — 1519 óta közöttük van Szalaházi[5] Tamás,

Wesprimiensis IV. k. LXXVII. lap: 1520: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1519/22. — 1522: Dl. 25660: 1525: Mon. Vaticana Ser. II. Tom. I. pag. 177: Firnhaber, i. m. 133: 1526: Dl. 24282., ... I: 67, 85; II: 207, 221.

[1] Okleveleken legtöbbször az ő nevével találkozunk a relatiók alkalmával. Keveset tudunk róla. Birtokosa volt az egri Boldogságos Szűzről czímzett prépostságnak. Alkalmasint testvére volt Bácsi Ferencz mester, János király titkára. (1516: Dl. 22833: 1517: Dl. 36073: 1518: Dl. 23109. . . . 1519: Dl. 23219 . . . 1520: Dl. 23429, Békássy, Kapy cs. llt. N. Múz. . . . . 1525: N. Múz. törzs. IV. 24.)

[2] Sem róla, sem családjáról nem tudunk. (1517: Dl. 22925, Kállay cs. llt. N. Múz., Teleki cs. okl. II. 363.)

[3] Atyja Imre, anyja Hédervári Ágota. 1513 óta budai prépost, 1517-től kir. titkár: 1524 végén győri püspök. Testvére János kincstartó, familiaris, tolnai főispán. Mohácsnál esett el. (1513: Knauz N. czikke M. Tört. Tár. XII. Pest 1863. 78, 84, 98; 1517: U. ott 90: 1518: Dl. 31015: 1519: Dl. 23298: 1523: Eszterg. Kápt. magán llt. 10. láda fasc. 8: 1524: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 67: 1525: Br. Jeszenák, Kisfaludy cs. llt. N. Múz., Firnhaber, i. m. 136: 1526: Acta Tomiciana VIII. 228.)

[4] 1518 óta titkár. (1517: Máriássy cs. llt. N. Múz.; 1518: Hazai Okmánytár II. 407., Dl. 23008, 23095: 1519: N. Múz. törzs. I. 4; 1522: Dl. 25661; 1523: Szerémi, i. m. 75.)

[5] Önerejéből jutott az udvarba. Őt és Perényi Ferenczet együtt magasztalják az egykorúak. A K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archivban őrzött gömbölyű sorai, szép latin, német, franczia tudásról tanuskodnak. 1519-ben még beregszászi plébános. Innen került Lajoshoz. 1522-ben Prágába kísérte a királyi párt. 1525 elején veszprémi püspök. A következő év elején egy kis ideig kanczellárhelyettes. Mohácsnál nem volt jelen, mert Lajos útközben visszaküldte Budára Mária mellé. Mohács után egyik leghűbb embere lett a Habsburgok-

a latin stilus mestere. 35 éves volt már, mikor közéjük került. Nagytudású, kiváló egyéniség volt. Jó görög is. — Fiatalabb munkatársuk Gerendi Miklós,[1] az ősrégi tordavármegyei Gerendi család ivadéka. Iskoláit Nagyváradon végezte Oláh Miklós titkártársával Thurzó püspök oldalán. — Velük szorgoskodtak még: Albisi Bernát mester[2] — a gömörmegyei Pelsőczi Bebek Imre[3] mester (1524), János főpohárnok fia. — Nádasdi Tamás[4] mester, a későbbi nádor, a ki Bolognában és Rómában végezte iskoláit és Tommaseo

nak. Legbuzgóbb támogatója az obediens Soror Maria-nak. (1519: Katona, i. m. XIX. 174; 1520: Dl. 23488, 23493, 23467; 1521: Br. Radák cs. llt. N. Múz., Dl. 23586; 1522: Dl. 23482, 25660; 1525: Dl. 24050, 24148; Firnhaber, i. m. 136. A K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv-ban őrzött levelei a Hungarica fasc. 2 etc.-ban vannak.)

[1] 1523 óta titkár. Ugyanekkor Prágában van s családi birtokait új adományul kapja testvéreivel. Következő években megfordul Zsigmond lengyel király udvarában, diplomácziai küldetésben. 1524-ben Ráskai Gáspár kamarással Szebenben jár a lutheri tanok elnyomása végett. Még ugyanezen évben ugocsai főesperes lett, egy év mulva fehérvári őrkanonok. (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. V. 774; 1521: Dl. 36533., Békefi, Kápt. iskolák tört. i. m. 147., Hazai Okmánytár V. 426; 1523: Dl. 28701; Acta Tomiciana VI. 278, 311; 1524: Fabritius, Pemfflinger Márk szász gróf élete i. m. 52; 1525: I: 116, Kisfaludy cs. llt. N. Múz.; 1527; Pray, i. m. V. 185.)

[2] Egyike a leggyakrabban szereplő titkároknak. Nevét csak Bernardusnak írja. Egy kolozsmonostori konventi kiadványból sikerült nevét kihámozni. (1525: Dl. 32064.) Működött a királyi és királynéi kanczelláriában is. (1515: Diarii XX. 332; 1516: Dl. 22768 . . . 1523: Dl. 23845, 24788. . . . 1525: Dl. 32604. . .)

[3] Birtokosa volt a székesfehérvári Szt. Mihály prépostságnak. (1478: Jászói országos llt. Protocoll. másolat A. 159. l. és C. 24. a) Jászó; 1520: Dl. 23413; 1524: N. Múz. törzs. X. 21; 1525: Dl. 24082, 24148; 1527: Liber Regius Országos llt.)

[4] Tanulmányait Gráczban kezdte, Bécsben, Bolognában és Rómában tetőzte be. Vio Tamással jött haza, mint tolmács és a pápai pártfogás útján titkár lett. (Kovachich, Scriptores Rer. Hungaricarum minores I. 128. . . . Füssy Tamás. A zalavári apátság tört. (A Pannonhalmi Szt. Benedekrend tört. VII. köt.) Bpest 1902. 113. Thurnschwamb Engelnél, i. m. 202; 1524: Békássy cs. llt. N. Múz., Teleki cs. oklevéltára II. 394; 1525: Ibrányi cs. llt. N. Múz. . . . . Acta Tomiciana. VIII. 240.)

de Vio bíbornokkal jött Magyarországba. Főkép ez irányú összeköttetéseinek köszönhette, hogy 25 éves korában bekerült a boldogulás helyére. Több nyelvet beszélt. — Továbbá az Olaszországban tanult Serédi Gáspár[1] mester, a későbbi vitéz felvidéki kapitány. Egyik alapvetője a Serédi családnak. Titkári teendői mellett, a királyné irodájában is dolgozott. — Kálnai Imre[2] mester. Megőrizte igaz baráti szeretetét latin irodalmunk néhány sora. — Batthyáni Orbán,[3] Benedek budai várnagy és kincstartó legkisebb fia. Paduából (1521) hozta haza klasszikus ismereteit Gergelylaki Buzlai Mózes főudvarmester Farkas nevű unokaöccsével együtt. — Bezárja sorukat Szászvárosi Oláh Miklós[4] a Thurzó Zsigmond neveltje, Szatmári György prímás meghitt embere. Ő lett Mária királyné leghűségesebb titkárja.

Alkalmasint a morva ügyeket terjesztgette elő az előkelő Georg von Luxau[5] sziléziai főnemes. Viszont a cseh ügyeket Lunbergi és Trsiczi Ziabka (Šapkə) György[6] és

[1] Alkalmasint a fejérvármegyei Serédről. 1522: váczi őrkanonok: 1525: királynői titkár; 1526: az egyházi kincsek összeszedésével van megbízva. (1522: Dl. 23697: 1525: Dl. 24215, 24216: 1526: Dl. 24245; 1527: Liber Regius országos llt.)

[2] Néhai László legkisebb fia. Bolognában tanult. 1525 novemberében kir. titkár: 1526 tavaszán erdélyi főesperes. Barátja az irodalomnak és művelője. (1522: Forgách cs. llt. N. Múz; 1520: Dl. 26217: 1525: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 285: 1526: II: 217, 230.)

[3] 1525: erdélyi főesperes. (1516: Dl. 30345; 1525: I. 220; 1526: II: 218; Math. Fortunatus Pan: Luc. Annaei Senecae Naturalium Questionum libri VII. 1522-iki kiadás előszava. M. Tud. Akad. könyvtárában.

[4] 1522: komáromi főesperes és esztergomi kanonok. 1526 tavaszán jutott a titkárok közé. (Sörös Pongrácz, Ötven év Oláh Miklós életéből Kath. Szemle 1903. 327: Békefi R., Káptalani iskolák i. m. 147; 1524: Dl. 23941; Szerémi, i. m. 115; 1526: Kállay cs. llt. N. Múz.)

[5] 1528 április 15-én írja Szalaházy Tamás Ferdinánd királynak: Georgius Loxanus multos hic (azaz Budán) annos apud S^os^ Mtis vestre precessores secretarii officium exercuerit. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staatsarchiv Hungarica.)

[6] Egy ízben Zsigmond lengyel királynál követeskedik (1523: Acta Tomiciana VI. 33: 1525: I: 55, 75 . . . 1526: 233: Acta Tomiciana VIII. 220; 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 3.

Vaclav ze Welhartič[1] titkárok referálták. Mellettük tevékenykedett a jegyzők egész kis csapata.[2]

Mindenkor jelentős állást foglalt el a *kincstartó.* Ő fizette az udvari személyzetet. Szinte neki kellett előteremtenie fizetésüket. E mellett vállára nehezedett az államháztartás gondja is. Nincs egyetlen udvari méltóság, a mely annyiszor gazdát cserélt volna. 1516-ban közös akarattal Szalkai László váczi püspökre bízták.[3] 1518-ban

[1] Az egyetemi tanulmányait Bécsben végezte. Utriusque iuris doctor lett, majd olmüczi kanonok, utóbb Lajos titkára; 1525-ben olmüczi és brünni kanonok. (Wotke, Der Olmützer Bischof Stanislaus Thurzo v. Bethlenfalva etc. (Zeitschrift d. Ver. für Gesch. Mährens u. Schlesiens 1899 III. Bd. 354).

[2] **1517**: Bekényi Benedek (1517: Dl. 32591; 1518: Dl. 23108; 1519: Ibrányi cs. llt. N. Múz.; 1520: Dl. 29640; 1526: N. Múz. törzs., Ábel J. Analecta nova 38.). — Báthai János mester (Dl. 30276); Felsőszécsényi István (Dl. 22923); Ománi András mester (Dl. 30276); Szabari Benedek deák (N. Múz. törzs. III. 25); Szinthai Fülöp (Dl. 30276); Szentpéteri Tamás (N. Múz. törzs. IX. 14.). — **1518**: Alsóborsai Csorba János (Dl. 23039, 23263 . . .); Komlósi Péter (Dl. 23039, 36108 . . .); **1519**: Bassarági Baki István, Baki Baky Boldizsár, Baki Mihály, Szentlőrinczkátai Bassányi Pál (Dl. 23236); Bajori Márton mester (Békássy cs. llt. N. Múz.); Szentdemeteri Bessenyei Mihály, Dedácsi Ferencz, Dévay János (Dl. 23236); Hethei János (Ibrányi cs. llt. N. Múz., Dl. 31037); Kolthi György (Ibrányi cs. llt. N. Múz.); Thállyai Kulcsár Gergely, Aszonylaki Ravaszdi János, Szegi Szász Péter, Szeghi János és Kelemen, Szentiváni János Fülöp, Erdőskereki Szenttamási János, Thibai Ferencz (Dl. 23236). — **1520**: Figedi Csiga Mátyás, Palásti Benedek, Thenki László (Dl. 23388); Horcsovai v. Horzowai Tompa mester (Dl. 38060); Bagói Miske Miklós mester (Dl. 23320). — **1521**: Harthai Imre (Dl. 23597); Maglódi János mester (N. Múz. törzs. VI. 2.). — **1523**: Ibrányi Péter mester (Dl. 23747); Begési Isó Bálint (Horányi cs. llt. N. Múz.); Kápolnai János mester (Dl. 36108, 29400); Kolthi Gergely (Ibrányi cs. llt. N. Múz.). — **1524**: Berényi Bársony Boldizsár (Dl. 23967); Csaholi László (Dl. 24007). — **1525**: Vethési András, Bagosi Ferencz mester (Dl. 24147); Herreházi Herre György (Dl. 24055). — **1526**: Maraczi Márton mester, Nagylövöldei Kelemen Dl. 26347); Szatmárbányai János mester (Dl. 26347); Szentdemeteri Balogh Balázs mester (u. o.) és mások . . .

[3] Diarii XXII. 250, Acta Tomiciana IV. 115; 1517: Forgách cs. llt. N. Múz.

a bácsi lö. rvényczikk a királyi tanács alá rendelte és számadást követelt tőle. Megvált állásától és két országos kincstartó[1] mellett a jövedelmek további vezetését átadta Várdai Palnak,[2] Szent Zsigmond prépostjának, a ki Batthyáni Benedekkel[3] tovább kincstartóskodott. Segédkezett nekik Putnoki Zsigmond[4] alkincstartó. 1521-ben Belgrád elestével új kezekbe került a kincstár: Báthori András[5] szatmári főispánéba, István nádor öccséjébe. Ő, míg Lajos Csehországban tartózkodott, tönkretette a pénzhitelét. Állítólag 300,000 forint értékű rossz pénzt veretett. Báthorit Thurzó Elek[6] bányabiztos, a Fugger-czég egyik tagja váltotta fel. Rá egy évre (1523 őszén) le kellett köszönnie és harmadízben foglalta el Várdai Pál,[7] a ki Kisserjéni Ferenczczel[8]

[1] Az országos kincstartók főkép az adó ellenőrzéséről, behajtásáról és hovafordításáról gondoskodtak. Ilyenek voltak: Paksi János (Kovachich, Vestigia comit., i. m. 476), Werbőczi István (Fraknói V., Werbőczi István élete, i. m. 1899. 175. : 1522-ben Ráskai Gáspár (N. Múz. törzs. II. 24), Kanizsai László (Dl. 23634., 25667), Essegvári Ferencz (N. Múz. törzs. VI. 25).

[2] Már Ulászló idejében is kincstartóskodott. Kisvárdai Várdai Ferencz erdélyi püspöknek névrokona. Főkép egyéniségének köszönhette boldogulását. 1516-ban már 35 év körül jár és budai Szt. Zsigmond prépost; 1520-ban veszprémi püspök: 1523 szept.-ben kincstartó. Majd a következő év elején egri püspök. Közben félévig kincstartó, majd 1524-ben újra. — A hatvani diéta Szalkai helyett őt tette kanczellárnak. Jeles eszű, zenész és mathematikus. Barátja a tudományoknak és irodalomnak. (1517 : Dl. 22960, 22984 : 1518 : Dl. 23042, 31015 ; 1519 : Br. Perényi cs. llt. N. Múz. Dl. 23200 . . . 1520 : Mon. Episcopatus Vespr. IV. k. LXXXIV. lap ; 1521 : Dl. 23563, 23591 ; 1522 : Dl. 23613, 23619: 1523 : Diarii XXXV. 111., Katona, i. m. XIX. 406 . . . 1525 : Firnhaber, i. m. 112., Br. Perényi cs. llt. N. Múz. : Acta Tomiciana VIII. 247.).

[3] 1519 : Eszterg. kápt magán llt. 10. láda fasc. 8 ; 1520 : Dl. 23360, 24396.

[4] 1519 : Dl. 23259, 23336 : 1523-ban már nem él (N. Múz. törzs.).

[5] 1521 : Dl. 23587.

[6] 1522 : Dl. 23606.

[7] 1523: Diarii XXXV. 111; 1524 : Dl. 23942.

[8] 1524 : Dl. 23973 ; 1518-ban czímert kap (Isthvánfi-féle formulare könyv, i. m.) : Csoma J. czikke Turul 1906, 20. : 1519 : Dl. 23231 ; 1522 : Dl. 23680.

vitte a pénzügyeket. 1525 januárjában ismét Thurzó[1] lett kincstartó, de csak pár hónapig. A rákosi és hatvani dieta elejtette és helyébe Szegi Dóczi Jánost[2] ültette. Tőle vártak gyógyulást. Hiába fáradozott segédjével, Szentendrei Csőreg János[3] alkincstartóval együtt. A bajok orvoslására nem voltak elég erősek. A folytonos változás miatt kimondotta az 1526-ik rákosi III. törvényczikk:[4] három évig maradjon a kincstartó állásában. A kik a törvényczikket hozták, a bajok igazi okát nem ismerték. Végre Szerencsés Imréhez[5] fordultak (1526-ban), majd ismét Thurzó Eleket[6] tették meg kincstartónak (közvetlen a mohácsi vész előtt) minden elszámolás, minden felelősség terhe nélkül. Késő volt. A bukás bekövetkezett. Meg volt pecsételve az udvar s benne a nemzet sorsa.

Nagy katonai hatalma volt a *várnagy*nak. Főparancsnokoskodott a várpalota őrségén. Őrködött a várkastély biztonságán. Közvetetlen főnöke az udvarbírónak, a ki gondoskodott a várkörnyék és gazdasága népéről. Állása elsősorban bizalmi. Lajos idejében mindvégig Bornemissza János, az ismeretes királyi nevelő és tanácsos tartotta kezében a vár kulcsait. Várnagykodott vele a kipróbált, hűséges Batthyáni Benedek,[7] a ki 1519-ben kincstartóságot is viselt.

[1] 1525: Dl. 24054.

[2] 1515: Kir. kamarás. Mint a Szapolyai-párt embere került e méltóságba. (1515: Cuspinian Bél Adparatus-ában 290. lap; 1522: Dl. 23640; 1525: Dl. 26334, 24185, 24212; 1526: Dl. 31051.

[3] 1526: Dl. 25725, 31051.

[4] Corpus Juris.

[5] Kikeresztelkedett zsidó, a ghettóban még Sneor Salman. Szalkai László házi embere. Perényi Imre nádor keresztfia. Üzleti szellemével sokszor kisegítette főpap-pártfogóját. 1525 körül pénzügyi tekintély. Részletesen szól róla Kohn Sámuel. A zsidók tört. Magyarországon I. Budapest 1884. Héber kútforrások és adatok Magyarország történetéhez. (T. Tár. 1880.) — L. továbbá Thurnschwamb Engelnél 199–205., Dubravius, i. m. 206a; 1525: Hatvani Brüsszeli Okmánytár, i. m. I. 31—32., Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag 190. Segédje Haller János volt. (Thurnschwamb Engelnél 199.)

[6] 1526: Dl. 24309.

[7] Már Ulászló utolsó éveiben e méltóságban van. Testvérével, Alapi Boldizsárral 1500-ban czímert kapott. 1525 körül halt meg.

Halála (1525 körül) után két kisegítőt vett maga mellé az öreg Bornemissza: Kajári Furkó Barnabás és Csiagi Antal[1] alporkolábok személyében. Az udvarbírói tisztet Barácsi Mátyás[2] (1521) és Enesei Cseszneki György[3] (1526) viselte. Számadó deákjuk Ambrus gazda volt.[4]

Az udvari személyzet rangfokozatait legjobban kellett ismernie a *főudvarmester*nek. Ő volt az udvartartás szeme. Ő irányította a palotás népség hosszú sorát az ünnepi felvonulásokon. Ő rendezte a díszebédeket, a fogadtatásokat, vígságokat, lakomákat. Mint az ország zászlósa, helyet foglalt a királyi tanácsban. Határozott évi fizetést kapott. A Jagellók alatt rendesen két főúr töltötte be a hivatalt. Lajos trónralépésekor Gergelylaki Buzlai Mózest[5] és Nádasd-nembeli vasmegyei Gersei Pető Jánost[6] találjuk e méltóságban.

János fia kamarás, Orbán nevű fia titkár lett. (1500: Turul 1894. 94 Áldássy A. czikke. 1516: Dl. 30345: 1517: Dl. 29027; 1518: Dl. 31015., N. Múz. törzs. V. 14: 1519: Dl. 32760., Hazai Okmánytár II. 413., Dl. 23281; 1520: Dl. 23360., 24396; 1522: Dl. 25651; 1524: Dl. 26286., 23972.).

[1] 1524: Dl. 24005., 24013; 1525: 24082.

[2] 1521: Vranai perjel; Tomori Pál elöl nyerte azt el. (1521: Dl. 23518; 1522: Dl. 23647., 23657., 25656., 23616; 1524: Hazai Okmánytár II. 427.)

[3] Komáromi udvarbíró is (Egyháztört. Emlékek a reformatió korából I. 267.).

[4] 1524: Dl. 24005. Ugyanekkor (1519) a visegrádi vár várnagya Szemere Kelemen volt (Jászói Országos llt. Protocoll. Antiqu. C. fol. 26. Jászó); 1526-ban Ladonyi Miklós, Szentiváni István és Csömöri Kövér Pál. (Nagy Imre czikke Győri Tört. és Régészeti füzetek IV. Győr 1869. 302.).

[5] Felesége révén a báró Podmanini Podmaniczki családdal volt rokonságban. Leánya, Katicza Báthori György főlovász és Somogyi főispán felesége lett. Tekintélyes birtokai voltak Tolnában, a melynek egyúttal főispánja is volt. Végrendeletét 1518-ban írta. Szeretettel időzött Simontornyai kastélyában. (Fógel, i. m. 59, 60; Oláh, formularekönyve Jászó 7b) lap; 1517: Dl. 22994, 22906., 22941., N. Múz. törzs. XII. 21; 1518: Dl. 31015; Mon. Episcop. Vespr. IV. 257; 1519: Dl. 23165; 1520: Békássy cs. llt. N. Múz.).

[6] A vasvármegyei Gerséről írta magát; 1507 óta a kir. gyermekek főudvarmestere. Fia Ferencz kir. kamarás. (Fógel, i. m. 41. s köv. l.).

Mindkettő meghitt embere volt Ulászlónak. Buzlai (1517-ben) betegeskedvén, a fiatal Bucsányi Korlátkövi Péter[1] került a helyébe: Ulászló sáfárjának, Ozsvátnak a fia. A királyi udvarban nőtt fel (1503), módjában volt elsajátítania a szokásokat. Az öreg Gersei oldalán még több alkalma nyilott reá. Gersei halála után (1520 körül) a lengyel Obrazoviczai Trepka Andrást[2] rendelte melléje Lajos. Mindketten a mohácsi csatapiaczon lelték halálukat.

Előkelő állásokat foglaltak el a királyi *kamarások*. Régi nemesi családok sarjai voltak. Olykor feltörekvő gazdag köznemesi családoknak ivadékai. Jeles szolgálataik jutalma fejében vette őket közvetetlen maga mellé a király. Ott forgolódtak termeiben személye körül. Ők tették fényessé, pompázóvá az ünnepi fölvonulásokat és meneteket. Egyikük-másikuk állandóan mellette teljesitett szolgálatot.

Élükön a királyi főkamarásmesterek állottak. Ketten

[1] 1515-ben tatai és komáromi várnagy, kir. tárnok, komáromi főispán Atyja méltóságainak örököse. Felesége a néhai híres Guti Ország Mihály nádor unokája Dorottya volt, László úr leánya. Sógorai közül: Guti Ország Mihály zászlós úr; Ferencz nándorfehérvári bán, honti főispán, kir. kamarás: János pedig szerémi, majd váczi püspök. Legfiatalabb sógora: Imre kir. főkamarás lett. — 1522-ben Nürnbergben járt küldetésben Werbőczi és Pogány társaságában. 1525-ben a bányavárosokban kitört strike letörésére küldte ki az udvar. Szabad idejében tudományokkal is foglalkozott. (Fógel. i. m. 136; 1499: Békássy cs. llt. N. Múz.; 1503: Katona, i. m. XVIII. 338; 1507: Soproni Oklevéltár II. 603; 1513: Hazai Okmánytár; 1515: Dl. 30270; 1517: Teleki cs. okl. II. 359; 1518: Dl. 31015; 1519: Kisfaludi cs. llt. N. Múz., Justh cs. llt. u. o.; 1520: Dl. 23406 . . . 1525: Dl. 24172., 24148., Jeszenák cs. llt. N. Múz., K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1530.)

[2] Már Ulászló utolsó éveiben az udvari cseh testőrség kapitánya. 1518-ban Zsigmond lengyel király esküvőjén van. Hazatérve egy ideig Szalkai kanczellár oldalán a cseh ügyek előadójaként szerepel. 1522-ben főudvarmester. Több izben megfordult Krakóban, diplomácziai küldetésben. (1516: Tört. Tár 1898. 797; Acta Tomiciana IV. 236; 1519: U. ott V. 24., Thurnschwamb Engelnél 198–199; 1520: Dl. 23432, 23443; 1521: Herberstein, Rer. Moscovit. Comm. i. m. 26; 1522: Dl. 24399 . . . 1525: I: 57, 129, 150 . . . 1526: Acta Tomiciana VIII. 227, 229, 251 . . .)

voltak. Évi rendes fizetést kaptak. 1516-ban még néhai Ulászló emberei viselték e méltóságot. Az egyik Perényi Gábor,[1] Nyaláb vár ura, néhai Jánosnak, a máramarosi és ugocsai főispánnak a fia, a másik meg rokona, Palóczi Mihály,[2] a már ismert Antal zemplénmegyei főispánnak a testvéröccse. Főkamaráskodott kettejük mellett Nagylucsei Dóczi Ferencz is,[3] néhai Nagylucsei Orbán egri püspök és királyi kincstartó unokaöccse. Őt jeles szolgálatai fejében tette Lajos főkamarásává. Már főkamarása volt Ulászlónak is. Három főkamarás lett így, mert az időközben elhalt Palóczi helyét is betöltötték. Utódjává Guti Ország Imrét[4] tették. Fia volt László néhai főlovászmesternek és öccse a már ismert János váczi püspöknek s királyi tanácsosnak. Méltóságát mindvégig megtartotta. A három parancsoló főkamarás miatt, mint történni szokott, fejetlenség lett. A kamarások meg nem engedhető szabadosságot vettek

[1] 1515-ben a máramarosi sóbányákról is ő gondoskodott. 1519-ben 12,000 aranyat vett kölcsön sógorától, Frangepán Gergely kalocsai érsektől, hogy rendbehozza a parasztlázadáskor felégetett Nyalábvárát. 1521 óta ugocsai főispán. Mohácsnál esett el. (Dr. Komáromi András, Nyaláb vár és uradalma Századok 1894. 513; 1499: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1505: Oláh formulare-könyve Jászon 84b); 1498—1525: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.)

[2] Jegyese a korán elhunyt Korvin Erzsébet herczegnő volt. 1501-től kir. főpohárnok. 1515-től főkamarás. A sárospataki róm. kath. templomban nyugszik. (1505: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; 1514: Dl. 22631; 1515: Leövey cs. llt. N. Múz.; 1518: Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után i. m. 104.)

[3] Atyja Benedek még Nagylucseinek írta magát. Pozsony megyéből való volt. A család birtokainak központját ez időben Saskő és Revistye (Barsban) alkotta. Ferencz fiatalon került az udvarba. Már Ulászló idejében jelentőssé vált. Felesége volt Forgách Margit. 1519-ben barsi főispán; 1521-ben Óvár kormányzója. 1526 őszén elhalt. (Fógel, i. m. 62. s köv. ll., Forgách cs. llt. N. Múz.; 1517: Dl. 22960; 1518: 23047; 1519: Dl. 23151, 21103 . . . 1524: Dl. 23935; 1526: Dl. 24288, 24316.)

[4] 1517: Máriássy cs. llt. N. Múz.; 1518: Dl. 31015; 1519: Dl. 23230; 1523: Dl. 23735; 1524: Dl. 24169, 24002; 1525: Dl. 24090; 1526: Acta Tomiciana VIII. 230.

maguknak.[1] 1521-ben változás történt. Dóczi Ferencz helyére Bethlenfalvi Thurzó Elek, az ismert pénzember került. Ő azonban nemsokára (1524. körül) más méltósággal cserélte fel.[2] Utóda lett Tarczai Miklós.[3]

Ismerős kamarások a következők: Guti Ország Ferencz,[4] a Guti-testvérek legfiatalabbika. Nagylucsei Lipcsei Péter,[5] Nagylucsei Damjánnak, Nagylucsei Dóczi Ferencz főkamarásmester unokatestvérének a fia. Kajdácsi Horváth György.[6] Kolovrati Kossaczki János[7] borsodi főispán. Lezeczki Márton.[8] Wiszokai Márk.[9] Thatorrői Zolthai János.[10] Zabláthi Jeromos,[11] az öreg Ákosházi Sárkány Ambrus atyjafia. Cziprusi Karthágói Hannibál.[12]

[1] Szydlowieczki-féle napló a M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. Okl. másolatai közt.

[2] L. föntebb a kir. tanácsosok között.

[3] A sárosvármegyei Berzeviczétől északra fekvő Tarcza volt a család főfészke. A vele rokon Tarkövi és Berzeviczi családokkal a XIII. század óta szerepel. Miklós Ulászló idejében kir. kamarás. Mint Lindvai Bánffi János főpohárnok veje 1511-ben a sárosi főispánságba jut. Utóbb Perényi kerül a főispáni székbe, a kinek halála után (1519) ismét Miklós úr a megye feje. Okmányaink Capitaneus cubiculariorumnak nevezik. Mohácsnál, Lajos mellett esett el. (Berzeviczy Edmund, A tarköviek törekvései Sárosban Századok 1894. 530; 1502: Berzeviczi cs. llt. N. Múz.; 1509: U. o.; 1519: Dl. 23297., 2330., Soós cs. llt., Kapy cs. llt. N. Múz.: 1522: Dl. 23649; 1524: Dl. 23948., 23999; 1525: Dl. 39071; 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.).

[4] 1515: nándorfehérvári bán, majd kamarás és hontmegyei főispán. Mohácsnál esett el. (1515: Kisfaludy cs. llt. N. Múz.: 1518: Dl. 31015; 1519: Dl. 23230; 1520: Dl. 23404; 1522: Dl. 23668 . . . 1525: Dl. 24148.).

[5] 1518: Dl. 23109; 1519: Kapy cs. llt. N. Múz.

[6] Tört. Tár 1887. 800. (Petkó Béla czikke).

[7] 1516: borsodi főispán (Dl. 23086); 1519: M. Múz. Törzs. III. 31; 1521: Dl. 34628 . . . 1522: N. Múz. törzs. VI. 21.

[8] 1519: Dl. 23231.

[9] 1519: Dl. 24394; 1525: I. 105, 224.

[10] 1521: Archiv d. Verein für Sieb. Landeskunde N. F. IV. Bd. III. Heft Kronstadt 1860. 21.

[11] 1521: Dl. 23560; 1524: Dl. 23961.

[12] 1523: Konstantinápolyban követeskedik. (Istvánfi. i. m. 120; 1523: K. u k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica Fasc. 1; 1525: I: 65, 139; Acta Tomiciana VIII. 240.).

Wathai István.[1] Erdőteleki Tamás.[2] Batthyányi Boldizsár.[3] Puthnoki Imre.[4] Ráskai Gáspár,[5] az 1517-ben elhalt Balázs budai várnagynak a fia, a Vitéz Francesco szerzője. Mesztegnyői Szerecseny János,[6] néhai Lajosnak fia, Debregecz várának ura és Tolna főispánja. Apaffi Ferencz.[7] Bárány Bernát.[8] Gyarmati Balassa Imre,[9] Ferencznek a budavári huszárkapitánynak a fia. Barkanecz János.[10] Bazini és Szentgyörgyi Farkas,[11] néhai 1518-ban elhunyt Péter országbirónak unokaöccse, Simon úr fia. Bánffi Boldizsár.[12] Berger Kristóf.[13] Bajnai Bóth János.[14] Bressoweczki János.[15] Gergelylaki Buzlai Farkas,[16] Mózes főudvarmesternek unokaöccse, Miklós úr fia. Körösszegi Csáki Mihály.[17] Csányi János.[18] Czetricz (Czietricz v. Cettrycz) Udalrik (Ulrik)[19] Lajos király holttestének megtalálója. Czoborszentmihályi Czobor

[1] 1523: Salamon cs. llt. N. Múz.
[2] 1523: Dl. 23821.
[3] 1524: N. Múz. törzs. VIII. 1; 1525: U. o. VIII. 21.
[4] 1524: Dl. 29650.
[5] A páduai egyetemen tanult. 1522-ben nógrádi főispán, Végles és Fülek ura. 1524: Kamarás és nógrádi főispán, országos kincstartó; 1526: temesi ispán. (Szilády Áron, Ráskay G. Vitéz Francescoja Irod. tört. közl. III. Bpest 1893. 67; 1518: Dl. 31015; 1520: Dl. 23342; 1522: N. Múz. törzs. II. 24., Dl. 23618; 1524: Katona, i. m. XIX. 417; 1526: Acta Tomiciana VIII. 230, 246.)
[6] Somogy-tolnai család ivadéka; 1526-ban 2000 gyalogossal siet Mohácshoz. Testvére Krisztina Monyorosi Rozgonyi István felesége volt. (1524: Dl. 24004, 24010; 1525: Dl. 24078, 24120, 24162; 1526: II: 197, 215; 1526: Acta Tomiciana VIII. 246.)
[7] I: 224.
[8] I: 115, 222.
[9] I: 224.
[10] I: 139.
[11] I: 183; 1516: Dl. 22789.
[12] I: 140, 224.
[13] I: 96, 105.
[14] 1523: Dl. 23807; 1524: Dl. 23272; 1525: Dl. 24140.
[15] I: 100.
[16] Páduában tanult Batthyányi Orbánnal (I: 224.).
[17] 1525: I: 105, 109; II: 230, Dl. 24303.
[18] I: 224.
[19] I: 118, 179.

Gáspár,[1] néhai Imrének, az Ulászló idejében Konstantinápolyba járó követnek fia, Holics vár ura. Cserneki Dessewffi János,[2] pozsegavármegyei főispán. Monyorókereki Erdődi Péter,[3] Bakócz Tamás legkedvesebb unokaöccse, 1521 óta a vasmegyei Monyorókerék, Körmend, a vasmegyei Somlyó, Verestorony, a kőrösmegyei Monoszló, Szarvaskő és Dianvára és a varasdmegyei Császárvárának ura. Csáktornyai Ernuszt Ferencz,[4] Jánosnak az egykori főlovászmesternek a fia. Gimesi Forgách Zsigmond,[5] az 1514-ben elhalt Gergely, barsmegyei főispánnak a fia. Fülpesi Albert.[6] Fouthoron (Fwthoron) Kristóf,[7] Hajnal János.[8] Herczeg Mihály.[9] Heresthieni Miklós.[10] Huburk Kristóf.[11] Hispanus Lőrincz.[12] Kisasszonyfalvi Istvánffi János,[13] kinek atyja István, 1516 körül „a királyi gyermekek udvarának" fővezetője volt. Iwándi Gergely.[14] Jeranth (Hieranth) Miklós.[15] Kajdacsi György.[16] Kerecsényi

[1] 1515: Békássy cs. llt. N. Múz.; 1520: U. ott; 1525: Dl. 24172.

[2] Czímeradományozásban részesül. (Dessewffy cs. llt. N. Múz.; Áldássy A.: Magy. Nemz. Múz. Czímeres levelei 31.; Péchy cs. llt. 1525: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. fasc. 4.)

[3] Első felesége volt L. Bánffi Miklós főajtónálló leánya, Sára. Özvegységre jutván, nőül vette Pucheim Borbálát s nemsokára az egregius Erdődiből magnificus lett. (1519: Dl. 25612; 1520: Dl. 38056; 1523: Békássy cs. llt. N. Múz.; 1524—26: K. u. k. Haus-, Hof- und Staats-Archiv Hungarica fasc. 2., Acta Tomiciana VIII. 230.)

[4] 1526 tavaszán feleségül vette Mária udvarhölgyét, Ungnadin Erzsébetet. A hozomány 7500 magyar arany és 3000 rajnai frt. volt. (1525: I: 132; 1526: Dl. 24279; Acta Tomiciana VIII. 229.).

[5] 1525: czímeradományban részesül (Bártfai-Szabó László: Forgách család tört., i. m. 197: 1516: N. Múz. törzs. VIII. 16: 1525: Forgách cs. llt. N. Múz.).

[6] I: 224, 234.

[7] I: 59, 110.

[8] I: 94, 101. 117.

[9] I: 224.

[10] I: 140.

[11] I: 224.

[12] I: 178.

[13] I: 129. 222.

[14] I: 224.

[15] I: 88. 101; II: 205.

[16] I: 82, 105.

György.[1] Szilvási Kezeliczki András.[2] Kispereczki János,[3] Klenóczki Benedek.[4] Kuczka (Chuczka) Miklós.[5] Korlátkői Antal és Zsigmond,[6] Péter főudvarmester testvérei. Kossáczki László.[7] Lezeczki Felix és János.[8] Lezetha Bálint és János.[9] Lukóczki János.[10] Minóczki Márk.[11] Móre György.[12] Pakosi Paksi Ferencz.[13] néhai Mihály szörényi bán fia. Pemflinger Kristóf.[14] Pogrel Ferencz.[15] Pongrácz Miklós.[16] Pook János,[17] később Mária királyné főudvarmestere. Prewskowyth Bálint.[18] Pruskóczki Bálint.[19] Rothkyrger Menyhért.[20] Saffarith Péter.[21] Sibahóczi Márton.[22] Solcher Jeromos.[23] Stibicz Zsigmond.[24] Szentiváni Kelemen.[25] Szentkirályi Pál.[26] Thathwar Wačlav.[27] Thruczki Péter.[28] Wárdai Péter.[29] Wárdai Mihály,[30] az 1524-ben elhunyt Ferencz erdélyi püspök öccse. Batthyáni János,[31] Benedek budai várnagy középső fia. Czedléczi Miklós.[32] Herczeg Miklós.[33] Hispanus Ágoston.[34] Pileczki Miklós.[35] Proznóczki Mihály és Miklós.[36]

Megbízhatóbb kamarásai sorából kerültek ki az *étekfogók és pohárnokok.* Ha az olaszországi mérgezésekre gondolunk, nyilvánvaló ez állások fontossága.[37] A számadásokban többel találkozunk. Nagyrészük idegen. A főfelszolgáló czíme antecessor ferculorum Regiae Maiestatis-nak hangzott. Étkezéskor Barta ügyelt fel az edényekre, pohárszékekre.[38]

Ismert étekfogói: Bán Albert;[39] Czedlicz Otth.[40] (Otmár); Erdőteleki Borsoló Tamás;[41] Kövecsesi Dancs Demeter;[42] Dési

[1] I: 58, 87: II: 233. — [2] Tört. Tár. 1893. 300. — [3] I: 140. — [4] I: 86, 140. — [5] I: 90, 92. — [6] I: 133, 139. — [7] I: 140. — [8] I: 100, 140. — [9] I: 98, 177. — [10] I: 224. — [11] I: 101, 140. — [12] I: 224. — [13] I: 224. — [14] I: 107, 129. — [15] I: 105, 225. — [16] I: 224. — [17] I: 92, 99. — [18] I: 92, 99. — [19] I: 107, 140. — [20] I: 105, 136, 150. — [21] I: 115, 224. — [22] I: 224. — [23] I: 223. — [24] I: 62, 83, 92. — [25] I: 65, 105, 158. — [26] 1525: Soós cs. llt. N. Múz. — [27] I: 52. — [28] I: 97, 105. — [29] I: 224. — [30] I: 224; 1525: Dl. 36818. — [31] 1526: Acta Tomiciana VIII. 229. — [32] I: 100, 149, 225. — [33] 1526: Acta Tomiciana VIII. 251. — [34] II: 218. — [35] 1526: Isthvánfi i. m. 131. — [36] II: 194. — [37] Lajost is meg akarták mérgezni. (Pray V. 70—71.). — [38] I: 50, 59, 65. — [39] I: 85, 106. — [40] I: 106. — [41] K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1526 fasc. 2. — [42] 1503: kir. kamarás (Fógel, i. m. 65—70); I: 110, 139, 208.

Mátyás,[1] Gellyei Antal;[2] Gnobesthorf Sebestyén;[3] Gnoieczki (Gnoienszki) László;[4] Mlatkovith Horvát Márton;[5] Kövér János;[6] Koroghi Péter;[7] Sisári Korodi Albert;[8] Kozmóczki (Kozmolczki) Jakab;[9] Lezetha Barta;[10] Majthényi Bertalan;[11] Macziejovszki János;[12] Mat(h)tyoczki János;[13] Merssith Simon;[14] Móre László,[15] később királyi főétekfogómester; Nagy Antal;[16] Plothoczki Miklós;[17] Wojwodics Fülöp;[18] Warkocs Menyhért;[19] Wimberth Vilmos[20] és Zopchyth Gergely.[21]

Főétekfogói: Perényi István,[22] Gábor főkamarás öccse. Ennek halála után († 1523) a már említett Csulai Móre László és Vingarti Horvát Gáspár.[23] *Főpohárnokai*: Alsólindvai Bánffi János[24] és Batthyáni Ferencz.[25]

Kitüntetésül *familiares*eivé tett egyeseket kamarásai

[1] I: 83. — [2] 1522: Turul 1903. 85. — [3] I: 186, 219. — [4] I: 106, 140, 172. — [5] I: 227. — [6] I: 106, 227; 1526: Dl. 24253. — [7] Vele kihalt a II. Endre idejéből való ősi Kórógyi család. Isthvánfi, i. m. 131. — [8] I: 66. — [9] I: 87. — [10] I: 106, 210. — [11] 1520: kamarás; 1521: étekfogó; 1526: élésmester (Mon. Inclytae Fam. Majth. Bpest 1897; 1524: Dl. 23955). — [12] Jászay, i. m. 9. — [13] I: 61, 106, 201. — [14] 1525: antecessor ferculorum (I: 132.). — [15] L. a királyné személyzeténél. — [16] I: 106, 140, 226. — [17] I: 70, 153, 227. — [18] I: 94, 106, 140. — [19] I: 110, 140, 203. — [20] I: 140, 227. — [21] I: 50, 58, 65, 71. — [22] 1518: N. Múz. törzs. I. 2., Dl. 23005; 1520: Br. Perényi cs. llt. N. Múz.; Dl. 23380; 1522: Dl. 23862. — [23] Néhai János fia. Felesége Likerka Lucretia Johanna, Mária királyné udvarhölgye. Mohács után Ferdinánd főkamarásává lett. (1520: Dl. 26681; 1521: Dl. 23591; 1525: Dl. 31047; 1526: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. fasc. 2., Acta Tomiciana VIII. 230.) — [24] Már Ulászló idejében is viselte e méltóságot Lajos alatt is, mindvégig megtartotta. Neje volt ormosdi Székely Magdolna, veje pedig Tárczai Miklós. (1516: Dl. 22857; 1517: Dl. 22916; 1518: Dl. 34181 . . . 1526: Acta Tomiciana VIII. 230.) — [25] 1517: kir. kamarás; 1519-től főpohárnok, közben bán is (1522). Néhai Boldizsár úrnak és Nagylucsei-Fülöp Balázs Ilona nevű leányának volt a fia. Korán került az udvarba és a királlyal már gyerekkora óta baráti viszonyban állott. Egyik tagja volt annak a küldöttségnek, a mely Máriát 1521-ben Ó-Budán fogadta. 1522 után bán. 1524-ben a magvaszakadt Ujlaki-javakból Németújvárt kapta. (1514: Isthvánfi, i. m. 69; 1516: Dl. 22849, Soós cs. llt. N. Múz.; 1517: Dl. 34454; 1520: Dl. 23358; 1521: Szerémi, i. m. 93., Dl. 23555 . . . 1526: Dl. 24261, 24305.)

közül. Bejáróféle nagy urak, a kik az udvarhoz tartoznak. Nem tartózkodnak mindig benne, hanem nagy uradalmaikon. Bármikor fölkereshették a királyt és felajánlották neki szolgálatukat. Zárt testületet alkottak. Külön jelvényeik, jogaik és szabadalmaik voltak. Szolgálatba lépve kölcsönösen megállapodtak, hány lóval fognak szolgálni, milyen személyzettel és hogyan. Élvezték a király különös pártfogását.[1]

Familiarisok: Alsólindvai Bánffi Zsigmond,[2] János királyi főpohárnok és verőczei örökös főispán fia; Bradács György,[3] az Ulászló korában oly gyakran szereplő Lőrincz kamarás atyjafia; Mennyői Désházi István,[4] néhai Kelemen fia; Frangepán Bernát és Farkas,[5] Frangepán Kristóf,[6] Zeng, Veglia, Modrus grófja; Grussóczi Mihály;[7] Hardeck János gróf;[8] Nagylaki Jaksith (Jaxyth) Márk;[9] Kállói Lőkös János;[10] Pekri Lajos;[11] Somi

[1] Ilyen kinevezőokmány az egri lyceum könyvtárában levő Isthvánfi-féle formulare-könyvben is van egy. Familiares-szekre nézve l. Szekfü Gyula értekezését, Serviensek és familiarisok M. Tud. Akad. kiadása 1912. Érdekes az Országos lltár-nak 24192. sz. idevágó oklevele, a melyben Mária királyné Bethlenfalvi Thurzó Eleket familiarisszává és tanácsosává kinevezi.

[2] I: 79, 85.

[3] II: 213.

[4] 1519: Esztergomi kápt. Magán llt. 49. láda fasc. 8., Dl. 36529, 31020: 1521: Dl. 23579: 1522: Dl. 28036. 24399 . . . 1527: Liber Regius Országos llt.

[5] I: 155, 229.

[6] Mint kir. familiaris egy izben 1230 frt.-t kapott sálláriumképen: 200 gyalogosra 1200 frt.-t, 200 lóra 1000 frt.-t, saját személyére 400 frt.-t. Szalkaival való összekoczanása után távol maradt az udvartól. (1522: Dl. 25648: 1523: Dl. 38905: 1524: Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 100; 1525: Katona, i. m. 509., I: 54, 76, 78. 1526: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 2.

[7] Gelchich-Thallóczy, Ragusa okl. 680.

[8] II: 211.

[9] Theiner, Mon. Slav. Merid. I. 569; 1519: Dl. 29972, 26680; 1523: Dl. 26686; 1525: I: 81, 109, 126.

[10] Szabolcsból való: 1525: I: 66, 88, 107., Kállay cs. llt. N. Múz.

[11] I: 163.

Gáspár,[1] a néhai híres Józsa fia; Szalóki György;[2] Enyingi Török Bálint;[3] Török (Thewrewk) Mihály;[4] Kiskállói Vitéz János,[5] a szabolcsmegyei törzsökös Kállói-család tagja és Zrinyi Mátyás.[6]

Alsóbbrendű elemek az *udvarnokok*. Szervezett társaságot alkottak, kapitánynyal az élükön. Szorgalmazták a királyi akarat végrehajtását. Eljártak kisebb-nagyobb ügyekben. Állandóan nagy számmal voltak. Mindegyiknek megfelelő fizetése volt, a szerint, a hány lóval szolgált. Volt közöttük a magyaron kívül német, cseh, lengyel. 1519-ben Felsőkovácsi Benedek deáktól[7] kapták fizetésüket. Kapitányuk nevét nem őrizték meg forrásaink.

[1] A somogymegyei Somi családból. 1513-ban testőrkapitány, 1515-ben fejérmegyei főispán. Lajos idejében udvari életben nem igen vett részt. Leginkább Kolozs vármegyében fekvő jószágain tartózkodott, főkép Almás várában. 1519: kamarás; 1526-ban familiaris. Felesége Perényi Margit volt Gábor főkamarás mesternek első feleségétől Báthori Orsolyától született leánya. Fia nem volt. (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. V. 579: 1513: Sombory cs. llt. N. Múz., Soós cs. llt. u. ott; 1516: Dl. 22770; 1518: Dl. 32592, 27123 . . . 1519: Dl. 23229; 1521: Teleki cs. okl. II. 449., Szerémi, i. m. 99. 1526: II: 220., Acta Tomiciana VIII. 230; 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hung. fasc. 4.)

[2] N. Múz. törzs. 1520. IX. 2.

[3] Atyja Imre, Korvin János herczeg bizalmas embere. A herczeg halála után árváinak gondozója. Imre még Szigetvári előnévvel írta magát. Bálint már Enyinginek. Atyja 1521-ben Belgrád ostroma idejében halt el. Mivel a várat nem adta át a királynak (a mennyiben Lajos a vár őrizetéért valami 70,000 aranynyal volt adósa Töröknek), a törökök ellenben elfoglalták (1521 aug. 29.), hűtlenségbe esett a család. Bálint később visszakapta a javakat. Ezt elsősorban nejének, Pemfflinger Katiczának köszönhette, a ki Máriának volt udvarhölgye. (1508: Forgách cs. llt. N. Múz.; 1511: Latinovics cs. llt. U. ott; 1516: Dl. 22781., Szerémi, i. m. 40, 100; 1523: Dl. 23853; 1524: Dl. 25708; 1526: II: 193, 204; Acta Tomiciana VIII. 240.)

[4] II: 206.

[5] 1519: familiaris; 1521-ben czímeradományban részesül; 1525: a temesi huszárok kapitánya. (Csánki, Hunyadiak földr. i. m. I. 185, 505; 1517: Másolatok Országos llt.; 1519: Dl. 23193; 1520: Dl. 23445; Kállay cs. llt. N. Múz.; 1524; U. ott; 1526: Dl. 38092.)

[6] I: 124.

[7] 1519: Döry cs. llt. N. Múz.

Udvarnokok: Barcsai András,[1] Bakai Mihály,[2] Bohitai Ferencz,[3] Csongva György,[4] Csesztvei István,[5] Szentgyörgyi Dedácsi Albert,[6] Hájasfalvi Geréb László,[7] Hajasfalvi Ferencz,[8] Ilmeri Imre,[9] Járai Bertalan és Mátyás,[10] Kemendi Balázs, János és Miklós,[11] Koppáni Gergely[12] Macskási Gáspár,[13] Csányi Nagy Mihály,[14] Pethesi Péter,[15] Pozsegai Lukács,[16] Sárpataki János és Lőrincz,[17] Thúri Benedek,[18] Apponyi Péter,[19] Solthi László,[20] Vitai Kelemen deák,[21] Bácsiai Ferencz,[22] Busini Horváth Gergely,[23] Felsööri Adorján Mihály,[24] Szászi Aczél Márton,[25] Gerlai Abrahámffi István,[26] Bassani Lázár,[27] Szentjakabi Basó Gergely,[28] Bagódi Ferencz,[29] Ikladi Bársony Boldizsár,[30] Bodi Bornemissza Mihály,[31] Csernelházi Ambrus,[32] Csepeni Ferencz,[33] Csóri Miklós,[34] Bessei Farkas Ferencz,[35] Gyercsekai András,[36] Horsovai Boldizsár,[37] Ilyevölgyi Albert,[38] Jánosi Antal,[39] Juwanczi István,[40] Káldi János[41], Bácskafalvai Kerek János[42] és István, Soklyói Kis Imre,[43] Kislegi Simon deák,[44] Fogácsi Koczordi Boldizsár,[45] Koncsik Simon,[46] Fügedi Konkolyi László,[47] Korosi János,[48] Guttakarcsai Kulcsár Ferencz,[49] Nadáni János,[50] Kereki Nagy Albert,[51] Nardai János,[52] Ölvedi Barnabás,[53] Pestényi László,[54]

[1—2] 1516: Dl. 31011. — [3] 1516—1520: Dl. 22801, 23263. — [4—5] 1516: Dl. 29386. — [6] 1516: Dl. 31011. — [7—8] 1516: Dl. 29386. — [9] 1516: Dl. 22801; 1518: Dl. 23039. — [10] 1516: Dl. 28567. — [11] 1516: Dl. 31011. — [12] 1516: Dl. 28567. — [13] 1516: Dl. 31011. — [14] 1516: Dl. 28567. — [15] 1516: Dl. 31011. — [16] 1516: Dl. 31011. — [17] 1516: Dl. 29386. — [18] 1516: Dl. 28567. — [19] 1517: Apponyi Okl. I. 448. — [20] 1517: Dl. 31011. — [21] 1517: N. Múz. törzs. IX. 4. — [22] 1518: Dl. 23039. — [23] 1518: Dl. 25598; II: 231. — [24] 1519: Dl. 23267. — [25] 1519: Dl. 23312. — [26] 1519: Justh cs. llt. N. Múz. — [27] 1519: Dl. 23266. — [28] 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — [29] 1519: U. o. — [30] 1519: Dl. 24645. — [31] 1519: Dl. 23312. — [32] 1519: Dl. 24645. — [33] 1519: Dl. 23261. — [34] 1519: Dl. 23261. — [35] 1519: Dl. 23263. — [36] 1519: Dl. 24645. — [37] 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — [38] 1519: Dl 23261. — [39] 1519: Dl. 23263. — [40] 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — [41] 1519: U. o. — [42] 1519: Dl. 23266. — [43] 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — [44] 1519: Dl. 24645. — [45] 1519: Dl. 23312. — [46] 1519: Dl. 23266. — [47] 1519: Dl. 23312. — [48] 1519: 23266. — [49] 1519: 24645. — [50] 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — [51] 1519: U. o. — [52] 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — [53] 1519: Justh. llt. N. Múz. — [54] 1519: Dl. 38041.

Perόczki Gáspár,[1] Sárfi Imre,[2] Simai Balázs,[3] Szarvaskendi Tóbiás,[4] Szentgyörgyi Mátyás,[5] Felsőszéchényi Szénás István,[6] Bassáni Szokolóczki János és Péter,[7] Szopori András,[8] Szőlősi János,[9] Thenkai Pál,[10] Ujfalusi Miklós,[11] Wági János,[12] Iváni Pál,[13] Egerszegi Kemén János,[14] Iváni Kucsár Gergely,[15] Nádasdi György,[16] Szaiczlich János,[17] Salgó Ferencz,[18] Szárkándi Miklós,[19] Szirmai Pál,[20] Ebergényi Telekessi Ferencz,[21] Vasdinnyei Was Márton,[22] Virágosi László,[23] Szadori Bakó István,[24] Nemeskei Cseke Dénes,[25] Dombói Ferencz, Imre és Mihály,[26] Szádori Ferencze János,[27] Szerdahelyi Horváth György,[28] Kétházi Lukács,[29] Aczél István,[30] Kécsi Mátyás,[31] Koczka Szaniszló,[32] Bárdi István,[33] Barcsaházai András,[34] Félegyházi Bertalan,[35] Neczpali Justh Menyhért,[36] Kőszegi János,[37] Juvaronczi Ladesith Bálint,[38] Soldos György,[39] Széni István,[40] Bethlenfalvi Tatár Gergely,[41] Koromházai Korom István,[42] Aczél Balázs,[43] Affh Kristóf,[44] Badi Mihály,[45] Boch (vagy Goch) Boldizsár,[46] Kőrösszeghi Csáki Elek,[47] Duhek György,[48] Dulczki Albert,[49] Goch Gáspár,[50] Gnobesthorf Boldizsár,[51] Hagymássi János,[52] Hindi György,[53] Gyudi György,[54] Janoki Osváld,[55] Jeroczki Gáspár,[56] Kaskoczki Boldizsár,[57] Kis-

[1] 1519: Dl. 23152. — [2] 1519: Békássy cs. llt. N. Múz. — [3] 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — [4] 1519: Békássy cs. N. Múz. — [5] 1519: Dl. 23312. — [6] 1519: Justh. cs. llt. N. Múz. — [7] 1519: Dl. 23266. — [8] 1519: Dl. 23267. — [9] 1519: Dl. 23261. — [10] 1519: Dl. 23312. — [11] 1519: Dl. 23266. — [12] 1519: Dl. 23261. — [13] 1519: Dl. 29640. — [14] 1520: Dl. 38056. — [15] 1520: Dl. 29640. — [16] 1520: Dl. U. o. — [17] 1520: Dl. 23415. — [18] 1520: Dl. 29640. — [19] 1520: Dl. u. o. — [20] 1520: N. Múz. törzs. IV. 7. — [21] 1520: Dl. 38056. — [22] 1520: Dl. 29640. — [23] 1520: U. o. — [24] 1521: Dl. 23595. — [25] Dl. u. o. — [26] 1521: u. o. — [27] 1521: U. o. — [28] 1521: Dl. 23578. — [29] 1521: Szerémi 93. — [30] 1522: Katona, i. m. XIX. 350. — [31] 1522: Dl. 23625. — [32] 1522: Jászói Országos llt. Prot. Ant. c. fol. 50. — [33] 1523: Szerémi, i. m. 116. — [34] 1523: Kapy cs. llt. N. Múz — [35] 1523: U. o. — [36] 1523: Dl. 23810. — [37] 1523: Kapy cs. llt. N. Múz. — [38] 1523: U. o. — [39] 1523: Dl. 23785. — [40] 1523: Kapy cs. llt. N. Múz. — [41] 1523: U. o. — [42] 1524: Jászói Országos llt. Prot. u. o. — [43] Budai Polgári Lexicon I. 2. — [44] 1525: I: 228. — [45] 1525: I: 86. — [46] 1525: I: 78. — [47] 1525: I: 58. — [48] — 1525: I: 68. — [49] 1525: I: 100 — [50] 1525: I: 100. — [51] 1525: I: 218. — [52] 1525: I: 68. — [53] 1525: I: 230. — [54] 1525: I: 175. — [55] 1525: I: 185. — [56] 1525: I: 100. — [57] 1525: I: 100.

molch György,[1] Kemesmál István,[2] Kekrich György,[3] Kekrich Lőrincz,[4] Komoróczi András[5] Márton és Mihály, Léb Ágoston,[6] Marjai Lukács,[7] Majlith (Mylith) Mark,[8] Markos Péter,[9] Miletniczi Barnabás,[10] Nagy Pál,[11] Némethi Gáspár,[12] Puckner Farkas,[13] Puthnoki János,[14] Radkomóczki János,[15] Reibnitz Sebestyén,[16] Rakombergk Miklós,[17] Rákóczi (Rakolczki) Ferencz, György Lajos és Márton,[18] Szemere Péter,[19] Tarnóczi Boldizsár, Gáspár, György és Lázár,[20] Thomislánczky Miklós,[21] Wachtel János,[22] Wajkovics Horváth János,[23] Burselli Campanellis János,[24] Jakosith György,[25] Palaghi Vitalis,[26] Pozsonyi Márton,[27] Tompisth János,[28] Wári Ferencz,[29] Lessieczki Márton.[30]

Szűkszavú feljegyzéseink vannak a *testőrség* életéről, szervezetéről. Bizonyos, hogy az udvari személyzet sorában nagyszámmal voltak képviselve. Ők pompáztak a kamarások mellett leginkább a felvonulások alkalmával. Két részre tagolódtak: gyalogosokra és lovasokra. Azoknak a kapitánya Podmanini Podmaniczki Mihály[31] volt, az első ismert bárói családnak tagjai. A lovastestőröknek számát egy jelentés 1000-re teszi.[32] Udvari huszár volt a másik nevük. Felerészük félévenként állandóan az udvarban szolgált. Parancsnokuk Gyarmati Balassa Ferencz volt,[33] Perényi Imre nádor

[1] 1525: I: 218. — [2] 1525: N. Múz. törzs. I. 20. — [3] 1525: I: 137. — [4] 1525: I: 100. — [5] 1525: N. Múz. törzs. 20. — [6] 1525: I: 227. — [7] 1525: I: 66. — [8] 1525: I: 53 — [9] 1525: I: 108. — [10] 1525: N. Múz. törzs. III. 2. — [11] 1525: I: 64. — [12] 1525: N. Múz. törzs. I. 20. — [13] 1525: I: 78. [14] 1525: I: 220. — [15] 1525: I: 173. — [16] 1525: I: 94. — [17] 1525: I: 100. — [18] 1525: I: 227. — [19] 1525: I: 227. — [20] 1525: N. Múz. törzs. I. 20. — [21] 1525: I: 100. — [22] 1525: I: 87. — [23] 1525: I: 100. — [24] Tört. Tár. 1887. 564. — [25] 1526: II: 203. — [26] 1526: N. Múz. törzs. I. 20. — [27] 1526: Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 2. — [28] 1526: II: 203. — [29] 1526: Dl. 24266. — [30] 1527: Acta Tomiciana IX. 60. — [31] 1516: kamarás; 1519: kir. testőrkapitány. (Fógel, i. m. 64., 1517: Dl. 22943; 1518: Dl. 31015; 1519: Dl. 23144; 1520: Dl. 23334; 1525: I: 98; 1526: Acta Tomiciana VIII. 248.) — [32] 1526: Acta Tomiciana VIII. 200. — [33] Már Ulászló idejében viselte e méltóságot (1508-tól): 1515: familiaris, majd nógrádmegyei főispán. Mohácsnál esett el. (1491–1507: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1508: Századok 1877. 80; 1512: Oláh

sógora. Másik fele a végeken őrködött: Karánsebesen, Jaiczán és Temesvárott. Ott élték vitézi életüket és várták felváltásukat. A karánsebesieknek Palotai Czibak Imre[1] volt a vezére, Tomori Pál barátja. A jaiczaiakkal Buzini Keglevics Péter[2] rendelkezett. A temesváriak felett Kiskállói Vitéz János[3] kapitánykodott. Mind a hárman királyi familiarisok is voltak.

A huszárok közül ismerősek: Vörösszegi Csáki László,[4] csanádmegye volt főispánja; Borivithi Zkoblith György;[5] Pakosi Paksi Gáspár,[6] az 1516 körül elhúnyt szörényi bánnak a fia; Gerlai Ábránffi Miklós,[7] Benei Péter,[8] Bessenyei István,[9] Cserneki Desseffi István,[10] Boltha Albert,[11] Bohosmicza János,[12] Borsai Balázs,[13] Bosnyák Tamás,[14] Bóth István,[15] Jerosini Brodarics Mátyás,[16] István kanczellár testvére; Ördög László,[17] Gilétffi

formulare-könyve Jászón 130 *a*); 1515: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1517: Dl. 22890; 1520: Dl. 36364; 1522: Br. Balassa cs. llt. N. Múz.; 1526: Acta Tomiciana VIII. 229.)

[1] 1526: kir. familiaris. (Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 362; Acta Tomiciana VIII. 247.)

[2] 1522: kir. familiaris. (1522: Pray, Epistolae Procerum I. 151., Dl. 23621; 1523: Dl. 38079; 1524: Dl. 38081; 1525: I: 114, 132; II: 203, 212 . . .)

[3] Szabolcsmegyei törzsökös családból. 1519: kir. familiaris; 1525: temesi huszárkapitány. (1519: Dl. 23193; 1520: Dl. 23445., Kállay cs. llt. N. Múz.; 1521: Dl. 23545; 1526: Dl. 38092.)

[4] 1516: Dl. 32588.

[5] 1518: Dl. 23106.

[6] 1522: Forgách cs. llt. N. Múz., Dl. 25646.

[7] 1525: I: 66.

[8] U. ott 100.

[9] U. ott 66.

[10] U. ott 132.

[11] U. ott 66.

[12] U. ott 66.

[13] U. ott 68.

[14] U. ott 58.

[15] U. ott 123.

[16] U. ott 230.

[17] U. ott 80.

Ferencz, György és Mihály,[1] Hobordanecz János,[2] Junak Miklós,[3] Castellanffi János,[4] Kemen István,[5] Kopprowith Péter,[6] Orbai László és Tamás,[7] Osztrosith János,[8] Pozsgai Miklós,[9] Pribér Lázár,[10] Redneki János,[11] Szempchei (= Semsei) János,[12] Szkarika György,[13] Szokoli János,[14] Somogy Ferencz,[15] Somlyai Mihály,[16] Szerdahelyi Horváth György,[17] Vladissith Lukács,[18] Szalai (Zalai) Bernát,[19] Bradacs Imre.[20]

Az udvar fiatalságát az *apródok* tették. Előkelő családok sarjai. Úri szokásokat tanulni jöttek a palotába. Nevük adolescens v. aprodianus. Nemzetiségük különböző: német, cseh, lengyel, magyar. Az 1525. máj. 22-ki főnemesi szövetséglevél felkérte a királyt, hogy vegye udvarába és istápolja az elszegényedett nemesi családok gyermekeit.[21] Számuk változott. Az 1525-ki számadásokban körülbelül 70-nek maradt fenn a neve. Különféle feladatuk volt. A véres kardot például a felnőtt apródok hordozták körül a mohácsi csata előtt.

Apródok: Asszonfalvai Demeter,[22] Bordadiczki Sztanisláv,[23] Becsvölgyi Pál,[24] Bencze Sztanisláv,[25] Bessenyei István,[26] Bei Zsigmond,[27] Bíró Bertalan,[28] Bornemissza Ferencz,[29] Bosnyák Antal,[30] Budóczki Péter,[31] Cziriák Ferencz,[32] Doktor Sztanisláv és Tiborcz,[33] Faid Vitus,[34] Fodor Sebestyén,[35] Gebesthorf Sebestyén,[36] Guziz Kristóf,[37] Herkowith György,[38] Horváth Kristóf,[39] Hubrik N.,[40] Iwáncsi Gergely,[41] Jankó Benedek,[42] Jereczki Péter,[43] Kachor János,[44] Kenderessi Ferencz,[45] Kisnémet Sebes-

[1] U. ott 60. — [2] U. ott 162. — [3] U. ott 132. — [4] U. ott 54. — [5] U. ott 66. — [6] U. ott 82. — [7] U. ott 132. — [8] U. ott 132. — [9] U. ott 80. — [10] U. ott 58. — [11] U. ott 58. — [12] U. ott 54. — [13] U. ott 66. — [14] U. ott 68. — [15] U. ott 110. — [16] U. ott 66. — [17] U. ott. 100. — [18] U. ott 154. — [19] U. ott. 66. — [20] 1526 : II : 198. — [21] Dl. 24148. — [22] 1525 : I : 197. — [23] U. ott 174. — [24] U. ott 153. — [25] U. ott 226. — [26] U. ott 51. — [27] — U. ott 200. — [28] U. ott 152. — [29] U. ott 141. — [30] U. ott 141. — [31] U. ott 141. — [32] U. ott 182. — [33] U. ott 108. — [34] U. ott 56. — [35] U. ott 141. — [36] U. ott 149. — [37] U. ott 174. — [38] U. ott 200. — [39] U. ott 200. — [40] U. ott 152. — [41] U. ott 65. — [42] U. ott 210. — [43] U. ott 210. — [44] U. ott 152. — [45] U. ott 95.

tyén,[1] Klenóczki Mátyás,[2] Kolob(v)ráth Wankó,[3] Koloczki N.,[4] Komjáthi Tamás,[5] Koródi N.,[6] Lengyel Szaniszló,[6] Lethomereczki Vitus,[7] Lukowczki János,[8] Mattyoczki Bálint,[9] Miskó Zsigmond,[10] Mossó Mihály,[11] Nyári Lajos,[12] Nyeczki István,[13] Pándi Antal,[14] Páris,[15] Pénthek László,[16] Pető László,[17] Piri Benedek,[18] Polyák Ferencz,[19] Raikomberk Boldizsár,[20] Schwanczar István,[21] Slesak László,[22] Slezenszki Szaniszló,[23] Somogy Miklós,[24] Staczkó Zsigmond,[25] Kis Mihály,[26] Schwanczar Illés,[27] Swarch Szaniszló,[28] Swihorczki Szaniszló,[29] Swirch Szaniszló,[30] Szentiváni Gergely,[31] Szemere Péter,[32] Therpe (Törpe) Mihály,[33] Thapolczai Gergely,[34] Waihaczki Tiborcz,[35] Vajkó István,[36] Wankó János[37] és László, Was Péter,[38] Wérthesi Mihály,[39] Zaihiz (Zailiz) András,[40] Zichi György,[41] Zopka Tamás,[42] és Zwinth N.[43]

A király fegyvereire, arany- és ezüstmarháira a *tárnokok* ügyeltek fel. Ők őrködtek a tárnoki ház fontos okmányai (libri regii) felett is. Tárnokoskodtak: Minóczki Márk,[44] Beszterczei Dobokai János,[45] Korlátkövi Péter,[46] valamint a főudvarmester és mások. Fölöttük állottak a főtárnokmesterek.[47] De ők nem gyakorolták a valóságos felügyeletet és joghatóságot, hanem helyetteseik. Hasonlóképen volt a dolog a főlovász, főajtónálló, főétekfogó, főpohárnoki méltósággal. Csak nagy ünnepségeken teljesítettek czímüknek megfelelő szolgálatot.

Udvari tisztségekben forogtak még: a szállásmester,[48]

[1] U. ott 60. — [2] U. ott 82. — [3] U. ott 193. — [4] 1526: II: 222. — [5] 1526: II: 222. — [6] U. ott 174. — [7] U. ott 210. — [8] U. ott 99. — [9] U. ott 107. — [10] U. ott 174. — [11] 1526: II: 222. — [12] U. ott. — [13] 1525: I: 70. — [14] U. ott 174. — [15] U. ott 210. — [16] U. ott 174. — [17] U. ott 152. — [18] U. ott 108. — [19] U. ott 174. — [20] 1525: I: 152. — [21] U. ott 185. — [22] U. ott 226. — [23] U. ott 226. — [24] 1526: II: 212. — [25] U. ott 222. — [26] U. ott 222. — [27] 1525: I: 81. — [28] U. ott 225. — [29] U. ott 188. — [30] U. ott 91. — [31] U. ott 112. — [32] U. ott 185. — [33] U. ott 174. — [34] U. ott 84. — [35] U. ott 108. — [36] U. ott 152. — [37] U. ott 129. — [38] U. ott 82. — [39] U. ott 225. — [40] U. ott 152. — [41] U. ott 225. — [42] U. ott 81. — [43] U. ott 141. — [44] U. ott 202. — [45] Másolatok Országos llt. 1525. — [46] 1525: I: 202. — [47] 1520 körül B. Drágffi Bertalan; 1524 körül Bethlenfalvi Thurzó Elek. (L. fentebb.) — [48] Peregi Albert mester (1522: Dl. 25018).

a ki a vendégek elhelyezéséről gondoskodott; a jogügyi igazgató,[1] a ki a királyi ügyészi tisztet töltötte be; a vadászok, kertészek, szakácsok, lovászok, kocsisok, kürtösök, síposok, dolgosok, szolgák és más udvariak.[2]

Külön jogokkal bírt az *ajtónállók* népsége. A nógrádmegyei Nagy-oroszi községből kerültek fel s a nemesi renddel kezdték már összemérni magukat. Ez állásuk címén nem is adóztak,[3] élükön a főajtónállómesterrel. Bezárja a személyzet sorát a mindenféle cselédség[4] és mesteremberek kisebb-nagyobb száma.

E méltóságoktól és tisztségektől függetlenül végezte ügyeit az *udvari papság*.

Kegyelettel őrizte a várkápolnában Alamizsnás Szent János ereklyéit, a melyeket még a török császártól kapott Mátyás király.[5] Itt hallgatta Lajos is, mint egykor atyja, csendes miséit. Vallásosságát jellemzi az, hogy elhozta Prágából Szent Pál szerzetes fejét és a budai hegyekben porladó hamvaihoz örök pihenőre helyezte.[6] Erről írta Andrea da Burgo egyik püspökpártfogójának, hogy jobban örült neki Lajos, mint 50 ezer ducátnak.[7] Tisztelője volt Lajos a Boldogságos Szűznek.[8] Jóságos lelkületének tanuja

[1] Nádasdi Sárközi Albert (1519: Dl. 23308; 1524: Dl 23042.).

[2] 1522 körül egy költségvetés a szakácsok, lovászok, kocsisok, kürtösök, síposok, dolgosok és szolgák fizetésére 4436 frt.-t vett fel; az összes palotások fizetésére pedig 56629 frt.-t. (Egyet. könyvtár id. okl. 254.)

[3] 1522-ben panaszt emeltek Nagy- és Kis-Oroszfalu lakói a király és királyné előtt, hogy őket egy forintos adóra szorítják, bár ipsi et omnes incole possessionum Naghorozfalu et Kysorozfalu nobiles essent unde certa haberent privilegia. (1522: Dl. 23636.)

[4] A számadáskönyv (1525) szolgái: Miklós (I: 59.) a madarakra ügyel fel; Lőrincz (I: 58.) a világításról gondoskodik; Péter (I: 71.) fürdőt készít; Tamás (I: 90.) fáklyákról gondoskodik; Ferencz (I; 138.) a kertben szorgoskodik etc.

[5] Knauz N., A budai kir. várpalota kápolnája Pest 1862. 16.

[6] 1523: Dl 23725.

[7] 1523: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Class-féle iratok. Acta Tomiciana VI. 282.

[8] 1520: Dl. 23475.

az a sok-sok alamizsnálkodás, a melylyel kiadásait túlon-túl is átlépte.[1] Erre vall az is, hogy az egyre nehezedő pénzügyi viszonyok ellenére sem ejtette el a már használt orgonának újjal való felcserélését.[2]

Kápolnája élén Albert mester igazgatóskodott. Gondoskodott szükségleteiről, világításáról.[3] Mellette öt káplánnal találkozunk. Közülök kettő Mohácsnál lelte halálát.[4] Gyóntatója a befolyásos[5] Szegedi Antal dr. ferenczrendi atya volt, a ki sokáig érezte Mohácsnál kapott sebeit.[6] Az udvari pap tisztét viselte még Szerémi György, a kinek naplója oly sok mindent összejegyzett e kor szomorú történetéhez.[7]

[1] Dl. 24088, 23819, 34960. adományai az egyes szerzeteknek. Alamizsnában részesültek a budai, pesti és vidéki más szerzetházak is. Kisegítették a szegény és beteg papokat és özvegyeket. Szokás volt akkor, hogy szenténekkel keresték fel az iskolásfiúk az előkelő házakat. Megjutalmazták őket a kir. palotában is. Segítő kezet nyujtott Lajos a határszéli menekülteknek is. Gyakran istápolta török fogságból megmenekült vitézeit és azokat, a kik hitre szabadulva váltságdíjért keresték föl udvarát. A budai palota jótékonyságából éltek a király szegényei is. Az ilyen czímeken kiadott összeg csak az 1525 első felében mintegy 1000 frt.-ra rugott.

[2] I : 194.

[3] A heti világítási költség 2 és 3·25 frt. közt váltakozott. (I : 59, 58, 65, 71 ; II : 194, 206, 214.) Hetenként elfogyott 4 fáklya, 8 botos gyertya (viasz) és 26 dénár értékű olaj az örök lámpában. Tömjénköltség 12 dénár. Nagyobb ünnepek fáklya és gyertya költsége 1525 első felében 81 frt.-ot tett ki. Elég jelentős összeg. Egy ízben a lánczos tömjéntartó javításért 10 frt.-ot adtak László budai aranyművesnek. (II : 192.)

[4] Szerémi, i. m. 121., Budapesti Szemle, 1860. X. 176. (Zilahy czikke.)

[5] Burgio jelentése 1525 okt. 9-ről.

[6] Míg a király holmiait őrizgette, rajta ütött a belgrádi basa és arczán össze-visszavagdalták. (I : 56, 70, 84., Szerémi, i. m. 118, 130., Budai Ferencz, Polgári Lexikona III. 221., Magyar Sion 1864. 97., Mon. Vatic. Ser. II. Tom. I. pag. 285., Isthvánfi, i. m. 81. 129., Katona, i. m. XIX. 718.)

[7] Budapesti Szemle 1860 X. 160. (Zilahy czikke) ; Századok 1886. 243. (Dudás czikke) ; Szerémi, i. m. 105.

Bejárogattak az udvarba a budai papok is. Közülök szolgálataiért Némethi Pál kanonokot jutalmazta meg a bozóki prépostsággal.[1]

Külön papja volt Máriának, Henckel János dr. Vele jutott egyre erősebben az erasmista szellem az udvarba.[2] Mellette működött Cordatus Conrád dr., a kit már Luther szelleme vezetett.[3]

[1] 1519: N. Múz. törzs. II. 15.

[2] L. a humanisták közt. A vallásos szellem gyöngülésére vall az egyre gyérülő zarándoklás. Csak egy-két főúr keresi föl Lorettót, Rómát. Érdekes jelenség, hogy a jubileumi ládába, melybe egykor 120 ezer frt. folyt be, most alig 3—4 ezer; az is telve hamispénzzel és gúnyiratokkal. (Egyháztört. Emlékek I. 209—10 Vatikáni magyar okirattár II. sorozat I. k. 253.) Gyakorivá lettek az ilyenek: Széchi Bálint mester, fejérvári (erdélyi) kanonok fosztogatja a reábízott Sz. Jakab-oltárt (1521: N. Múz. IX. 28.); Gyárfás kolozsvári pap scortumot tart házában és nyilván vele él (1518: N. Múz. törzs. XI. 24.); Lénárd körmöczi pap házasságot köt. (Dl. 35021.) etc.

[3] Földváry, Adalékok a dunamelléki ev. ref. etc. I. 17., Dr. H. Wrampelmeyer, Tagebuch über Dr. Martin Luther geführt Dr. v. Conrad Cordatus 1537 Halle 1885. 13., Házi könyvtár 1884. 119—20, 24, 25., Új Magy. Sion 1878. 791. (Fraknói czikke), Magy. Könyvszemle 1878. 101., Egyháztört. emlékek a reform. korából i. m. I. 202—3., Katona, i. m, XIX. 496.

Tudományos élet.

A Lajos-korabeli nemzedék nem volt méltatlan az előbbi kor lelkes humanistáihoz. A várpalota szellemi vezetőiben ugyancsak visszhangra talált a kor eszméinek áramlata. Fogva tartotta őket a renaissance és humanismus divata. Azt mondták kiválónak, a ki írásaiban cicerói módon ügyes és elegáns. Annak a diplomatának adóztak elismeréssel, a ki a római rhetorok fegyvereivel csillogott beszédében és lendületre nézve versenyzett vele. Hódoltak az új iránynak, élvezték derűs világát.[1]

Éltető erejük a kanczelláriában lüktetett. Ott dolgoztak azok a férfiak, a kik az értelem fáklyájával egyre bevilágítanak a klaszikus ókor hagyományaiba és igyekeznek megvalósitani, a mit e soha végkép el nem feledett világtól tanultak.

Onnan kerültek ki Balbi Jeromos dr., a koszorús Piso Jakab, e királyi nevelők. Rajta voltak, hogy tanítványukat is hívévé tegyék az új iránynak. Lajos azonban nélkülözte azt a fogékonyságot, a melylyel a renaissance színesebb világát élvezhette volna.[2]

[1] G. Voigt, Die Wiederbelebung des classischen Alterhums o. d. erste Jahrhundert des Humanismus I.—II. Berlin 1880—81. Zweite Aufl. — J. Burchardt, Die Cultur d. Renaissance in Italien durchgearb. L. Geiger I—II. Leipzig 1901. — J. A. Symonds, Renaissance Olaszországban I—III. Bpest 1881—6. (Ford. Pulszky Károly és Wohl Janka.) — J. Burchardt, A renaissancekori műveltség Olaszországban (Ford. Bánóczi József) Bpest 1895—6. — L. Geiger, Renaissance u. Humanismus in Italien u. Deutschland Berlin 1882. — Hubert Janitschek, Die Gesellschaft der Renaissance in Italien und die Kunst Stuttgart 1879.

[2] Milyen szívvel fogadta a neki fölajánlott műveket, hallgatnak róla forrásaink. 1518: Coelius Calcagninus küldte hozzá költeményeit

Deli Péter alakoskodásain kapott, durva tréfákban olykor trágárságokban lelte örömét. Kivülük csak a lovagi torna érdekelte.[1]

Nem érthette át, csak megszokásból tett eleget a Vásárhelyi Andrások és Ráskai Leák áhitatának. Atyja idejében még érdeklődve hallgattak egy Nicolaus de Mirabilibust, de Lajoséknak színtelenebb lett már a fonnyadó szerzetességnek lemondást, fájdalmat, szenvedést dicsőítő olvadozása. Környezete nem érdeklődött a magyar vígságtevő igriczek kézségei iránt sem. Pedig megmosolyogta volna a Peer-codex cantilénáját: az ezüstös kardját csak csörtetni tudó főurat, az elbizott, rakonczátlan parasztot, a kevés zsolozsmájú, bársonyos szolgájú apát urat.

Annál inkább lobogott az élet szépségei iránt való lelkesedés a kanczellária tagjaiban. Nagyrészt külföldi egyetemekről hozták ők azt haza magukkal: elsősorban Olaszországból. A félsziget egyetemei mellett mindinkább fölkeresték a krakóit, a bécsit. Ki-kimaradtak a lagunák városának termékei s mindinkább elszaporodtak a császárváros nyomdakiadványai. Humanistáink meg-megfordultak még Olaszországban, de mégis csak Miksa egyeteme lett az, a mely fölnevelte és ápolta a magyar humanisták újabb nemzedékét.[2]

Szalkai útján. (Coelii Calcagnini Ferrariensis Protonotarii apostolici opera aliquot Basileae MDXLIIII. 78; 1519: Chlichtoveus Jodocus párisi tanár kedveskedett neki Gosztonyi János győri püspök útján (Apponyi Hungarica I.); 1521: Dubravius János dr., egykori tanára ajánlotta neki Theriobulia de regiis praeceptis-ét. (Régi Magy. könyvtár III. köt. I. rész 78.): Ugyanez évben Werbőczi István kiadván Ambrus atyának a Luther hívei ellen írt munkáját, figyelmébe ajánlotta az ifjú királynak (Kemény, Kalászatok 105.): 1522: Franciscus Chaeregatus a nürnbergi birodalmi gyűlésen mondott beszédével kereste pártfogását (Apponyi, i. m. I. 126.).

[1] I: 56, 64, 79.

[2] R. Kink, Geschichte d. kais. Universität zu Wien I—II. Wien 1854. D. Ritter v. Aschbach, Geschichte d. Wiener Univ. II. kötete: Die Wiener Universität u. ihre Humanisten. — Dr. G. Bauch, Die Reception d. Humanismus in Wien. Breslau 1903.

Midőn 1508-ban Celtis vándorlelke elpihent, alkotása. a Dunai Tudós-Társaság, továbbra is megőrizte törekvései irányát. Szelleme tovább működött abban a kis csapatban. a mely Miksa tartományi egyeteme körül tömörült.[1] Cuspinianus tekintélyes bécsi humanista orvos állott az élükre. Lelkesített és maecenáskodott. Tanítványa volt ő Lupinusnak, Celtis jóbarátjának. 19 éves korában ékeskedett már fején a költői koszorú. Sűrű budai útjaival — öt év alatt 24-szer fordult meg Budán — símává tette az osztrák-magyar keletet a humanista törekvések számára. Az ő vendégszerető háza lett színhelyévé a bécsieknek és a császárvárosba felránduló budaiak szellemi szórakozásának.[2] Összejöveteleiken tizenketten annyira összeforrtak, hogy háza falán megörökíttette nevüket. Később tanácsos munka köre lefoglalta, kiküldetések miatt többször távol kellett lennie a fővárostól, le-lekötötték orvosi teendői is. Majd meg mint városi praefectus és egyetemi superintendens volt elfoglalva. És mégis, hogy továbbra is középpontja lehessen a régi gárda irodalmi és tudományos törekvéseinek és irányíthassa őket, áttették gyülekezőhelyüket a fiatalabb Collimitiusnak, az udvari orvosnak vendégszerető házába. Collimitius vette át a celtisi törekvések vezetését. Ez az a társaság, a melyet *Sodalitas Collimitiana* néven ismerünk.[3]

Collimitius, a házigazda, Celtis egykori collegiumából került ki. Innen vitte magával orvosi pályára azt a humanista tüzet is, a melylyel oly szívesen gondját viselte az udvari könyvtár reábízott kincseinek. Stiboriusnak és Stabiusnak volt a tanítványa, a kiknek kiséretében tette meg Celtis 1497-ben azt a budai kirándulást, a mely a budaiakat is belevonta a bécsiekkel együtt a dunamentiek tudós társaságába, megvetve alapját a Dunai Tudós-Társaságnak. Collimitius volt az ifjabb nemzedék között. ha nem is a

[1] Fógel S. dr., Celtis Konrád és a magyarországi humanisták Bpest 1916.

[2] U. o. 40.

[3] Gustav Bauch. Caspar Ursinus Velius (Ungarische Revue 1887. I—II. Heft.).

legtehetségesebb, de a legfogékonyabb, Stiborius útján pedig a legalkalmasabb a bécsiek és budaiak összeköttetésére. Egykori tanára ugyanis Stiborius nevelőatyja volt és nagybátyja Olmüczinek, Ulászló alkanczellárjának, a Dunai Tudós-Társaság budai fiókja lelkének, irányitó szellemének. Mikor Collimitius el-elkísérgette Cuspinianust budai útjára, szabad idejüket mindnyájan irodalmi törekvéseik megbeszélésére fordították. Fel-felfrissítette őket szellemével a genialis Balbi dr., a kivel szemben való nagyrabecsülését azzal fejezte ki, hogy egyik művét neki ajánlotta. Collimitius volt hivatva arra, hogy egyik eleven kapcsa legyen a két főváros tudós világának. Benne élt és munkált leginkább a régi gárda elhalt tagjai iránt való kegyelet is.[1]

A Sodalitas Collimitiana összejöveteleit gyakran fölkereste a már nagyon öreg Krachenberger is, a ki bár nyugalomba vonult, megmaradt mindvégig maecenásnak és lelkesített a humanismus szelleme mellett. Vele szokott ellátogatni Cuspinianus is, a ki oly hévvel buzgólkodott, Krachenbergernek az oldala mellett. Sokratesi lakomáikon a tudós nemzedéknek egész kis csapata tünik fel. Ott foglaltak helyet Vadianus, Velocianus, az ifjabb Agricola, Ricutius, Petreius Aperbacchus, Spigelius, Stabius, Ursinus és mások.[2] Megjelentek köztük nem egyszer a budai humanisták is. Sokszoros érintkezésüknek és jóviszonyuknak beszédes tanui azok a bécsi sajtótermékek, a melyeknek ajánló sorai megörökitették munkásságuknak kölcsönös nagyrabecsülését.

Pezsgőbb lett az élet a két főváros tudósai között Mária királynénak Budára való megérkezése után (1521).

[1] Aschbach. i. m. 271.

[2] Casparis Ursini Velii Silesii epistolarum et epigrammatum liber lectu dignissimus et iam primum in lucem editus. Colophon impressum Viennae Austriae per Jo. Singrenium expensis vero Joannis Metzker S. A. (1517). Az E 5 oldalon In aedes Georgii Collimitii mathematici Viennae agentis carmen-jében fölsorolja a tagokat és leirja lakomájukat.

Ez a minden ízében renaissance-asszony korának követelményei szerint kivette részét az irodalmi életből, akárcsak a lovaglásból, vadászatból s más szórakozásból. Irányította az udvar szellemi életét is, politikai életét is. Férje helyett megfelelt e feladatnak. Nem tűrt maga mellett tehetségtelent. Nem kerülte el figyelmét mi sem. Neki köszönhették a bécsi tudósok, hogy bejuthattak a Korvinába is. Pártfogásába vette a Ferdinánd híveit, megnyitotta előttük a boldogulás útját.

Közöttük kétségtelenül Ursinus Velius[1] volt a legtehetségesebb. A félig magyar, félig lengyel Thurzóknak volt ő a neveltje. Rómában a Coryciana kerti lakomáin[2] csiszolta ki rhetorikai fegyvereit. Mint ünnepi szónokot, még a későbbi nemzedék is csodálattal emlegette. Olyanok, mint egy Bembo, egy Sadoleto elismeréssel hajlottak meg költői tehetsége előtt. Titkárként kisérgette gazdáját Wellenburgi Láng Mátét, Miksa császár miniszterét. Sok helyt megfordult s az idegen udvarok jeles humanistáival barátságot kötött. Ékessége volt baráti viszonyainak Rotterdami Erasmus, az akkori íróvilág koronázatlan fejedelme. Ma szinte érthetetlen az a lelkesedés, a mely tehetségest és tehetségtelent egyaránt elfogott, ha Erasmus nevét hallotta. A vele való levélváltás fokmérője volt az egyes országok humanista törekvéseinek. Véleménye előtt meghajoltak, mint valami istenség előtt. Annyira ment ez, hogy a wittenbergi refor-

[1] Sziléziai ember. Thurzó János, boroszlói püspök neveltje. 1515-ben Bécsben tanul. Majd Láng Máté titkára. 1524-ben a bécsi egyetemen a rhetorika tanára. Három évre reá a jogtudományok doktora és koszorús költő. Költeményeit 1517-ben adta ki Rudolf Agricola iunior Silesius Logus segitségével. 1521-ben Báselben tartózkodott, Erasmus mellett. Ugyanitt jelent meg egy másik, öt könyves verseskönyve (1522). A következő évben Magyarországon jár. Majd Piso házában telel (1525). — L. Bauch, Ursinus Velius, i. m.

[2] A Goritz v. Luxemburg rendezte összejövetelekről, az első költői anthologiáról (Coryciana, kiadta Blosius Palladius, Róma 1524.) l. Dr. L. Geiger, Viertel-Jahrschrift für Kultur u. Litteratur d Renaissance Leipzig 1886. I. 145. — Ez anthologiának szép példánya van a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban. Jelzése: 23 C. 20.

mátorral szemben az egyház is benne kereste megmentőjét. Ursinust meleg baráti viszony fűzte össze Erasmussal. Ursinus révén jutott összeköttetésbe vele hazai humanistáink egyike-másika is. Így Piso Jakab,[1] kit joggal mondhatunk kora legkiválóbbjai egyikének, a ki nem volt utánzó, rhetor vagy versfaragó. Vérbeli költő és Janus Pannonius mellett van helye a magyar humanizmus történetében. Erasmushoz intézett sorai érdekesen bevilágítanak irodalmi életünkbe. Megérdemlik a fáradságot, hogy végigolvassuk őket.[2] Látni belőlük azt a mélységes tiszteletet, a melylyel iránta viseltetik. Kitünik a wittenbergi reformátorral szemben való állásfoglalása. Nyilvánvaló, hogy Piso is Erasmus híve testestül lelkestül. Az a királyné, Mária is, valamint gyóntatója, Henckel János dr.[3] és kedves titkára Oláh Miklós,[4] továbbá meghitt embere Thurzó Elek.[5] Óhajtják a reformokat, de szép szellemmel s nem azzal a hússal-vérrel, a melylyel Luther dr. A királynéval és belső emberével ezt az irányt követi valamennyi számottevő udvari ember.

Vegyük szemügyre a klasszikusok iránt való érdeklődésüket.

A maecenások között tevékenykedett az öreg Bakócz,[6] Frangepán Gergely,[7] Szatmári György.[8] Különösen az utolsót magasztalják az egykorúak. Asinius Pollio-ként tisztelték. A velenczei követ főképen az építőművészet iránt való

[1] Dr. Ábel Jenő, Magyarországi humanisták és a dunai tudóstársaság Bpest 1880. 84.

[2] L. a függelékben.

[3] Fraknói V., Henkel János Mária királyné udvari papja (Akad. Ért. 1873.). G. Bauch, Dr. Joh. Henckel d. Hofprediger d. Königin Maria v. Ungarn (Ung. Revue 1884.).

[4] Kollányi Ferencz, Oláh Miklós és Rotterdami Erasmus (Új Magy. Sion) Esztergom 1885. 585.

[5] 1525-ben neki ajánlotta Erasmus, Plutarchi Cheronaei Libellus perquam elegans cz művét (Apponyi, i. m. I. 147.).

[6] Fógel, i. m. 78.

[7] U. o. 80.

[8] U. o. 79.

érzékét emelte ki. Bizonyítja műérzékét a budapesti belvárosi templom pompás pastophoriuma. Udvara ver sacrumként öntötte a humanistákat. Pártfogásának köszönhették boldogulásukat Balbi Jeromos, Brodarics István, Csulai Móre Fülöp, Hagymási Bálint, Magyi Sebestyén és mások.[1]

Balbi dr.[2] vált ki leginkább közülök. Meghitt embere lett Szatmárinak. Sok ideig pihent Balbi vándor lelke e főpap udvarában. Baráti viszony fűzte a magyar humanisták színejavához. Így a magyar Solonhoz, a kinek Tripartitumát megértő sorokkal üdvözölte (1517).

Nem maradtak el főpapjaink mellett főuraink sem maecenáskodásukban. Buzgólkodtak közülök: Werbőczi István,[3] Bethlenfalvi Thurzó Elek,[4] György brandenburgi gróf,[5] Perényi Gábor.[6] Dícsérve dícsérték mégis Szalkai

[1] Ábel, Analecta Nova 214.

[2] Meleg barátság fűzte Collimitiushoz és Vadianushoz. Vallási felfogását illetően azt írja róla Burgio Antal pápai követ: che non consacri quando dice messa et che non si sa sia christiano, o Judeo, o Turco, o di che setta. (Monum. Vaticana Hist. Ser. II. Tom. I. pag. 69.)

[3] L. Fraknói V., Werböczi István életrajza (M. Tört. Életrajzok) Bpest 1899. Érdekes a bécsi cs. kir. udvari könyvtár egyik codexének a Tripartitiumra vonatkozó megjegyzése: in ipso (id est Tripartitum non pauca sunt vel penitus omissa, quae omitti non debebunt, vel autem aliter quam iuris divini naturalisque vetusque regni observatio exposcere videbatur, praesertim in negotio probationum iuramentaliumque depositionum et aliis multis posita, nam in quibus rebus dispositio iuris communis tam canonica, quam civilis adverseque ne commemorare . . . (Bibl. Pal. Vind. Cod. 8465. 4. l.)

[4] Neki ajánlotta Eck Bálint munkáit így 1518: De mundi contemptu et virtute amplectenda: 1519: Apophoreticum carmen de Christi nativitate: 1520: De rei publicae administratione: 1521: De versificandi arte; 1525: De resurrectione Dominica carmen heroicum. (Janociana I. 66—70, Apponyi, i. m. I. 147.)

[5] Bartholomeus Pannonius neki ajánlotta Comoedia Gryllusát. (Denis, Wiens Buchdruckergeschichte bis MDLI. Wien 1782. 335.): 1519: Taurinus István Stauromachiáját. (Engel, Monumenta Ungarica Viennae 1809. 113.)

[6] Tanuskodnak róla Crosnai Pál, Torda Zsigmond, Komjáthi Benedek. (Ábel, Analecta Nova 115; Schwandtner, Scriptores rer. Hung. Tom. I. pars. II. pag. 531.)

Lászlót.[1] Körülvették hízelgéssel, Proculejusnak magasztalták. Csodálták rögtönzőképességét. Ippolito d'Este, olvasgatva Szalkai verseit, azt hangoztatta: boldog az az ország, a melynek ilyen férfiai vannak. Ursinus Velius, midőn Mária vigasztalására, elhúnyt nővérének (a dán királynénak) emlékére Naenia-it kiadta (1526), fölvett egy-két Szalkai-verset is. Velük akarta Naenia-it értékesebbé tenni és még nagyobb vigasztalást nyujtani. Milyen őszinték Szalkai e sorai:

Dánia úrnőjén kesereg vala Mária királyné:
 Nővér nővérét könnyezi meg keserűn.
Mért e sírás? A halál jobb volt neki mintsem az élet:
 Mert a mi bút ez adott, sírba temette amaz.[2]

Egyik legsikerültebb rögtönzött verse az, a melyet Bona Sforza királyné szerencsés anyai öröme szöktetett tolla alá:

Bona királynénak, ki fiat szült lengyel utódúl,
 Drága szülése után *Optima* lett a neve.[3]

Az ifjabb nemzedék szeretettel látogatta Piso Jakab dr. házát. Ő volt dísze budai világuknak. Termei lettek hajlékává a muzsáknak. Nála jöttek össze, ott hányták-vetették

[1] Műveivel tiszteli meg Coelius Calcagnini: De pulice (1518). A következő évben Selectorum libellum-ával. (Calcagnini opera aliquot 1544-iki Baseli kiadás 404 és 100 l.); 1522-ben Nagyszombati Márton, szentbenedekrendi szerzetes három könyvre terjedő művével tisztelte meg. A török ellen való harczra buzdított benne (Ábel, Anal. Nov. 217.); 1523-ban a kassai Werner György: Elegiarum librum unumját küldi neki (Janociana I. 299.); l. továbbá Ábel, Anal. Nov. 79—80, 94, 459, 460, 464., Denis, i. m. 224, 225., Kemény, Kalászatok 71., Apponyi, Hung. I. 134.

[2] Ábel, Analecta Nova 463. — Férje maitresse-t tartott mellette, azért volt olyan szomorú az élete a szegény dán királynőnek. (Ábel, Analecta Nova 15—16. — Az itt következő verses fordításokat költőbarátommal, Vajthó Lászlóval, az első Német Anthológia szerzőjével végeztem.)

[3] Quae Bona dicta fuit, nunc regem enixa Polonis
 Optima felici facta puerperio est. (Anal. Nova 463.)

meg az irodalmi élet újabb és újabb eseményeit, a mikor föl-fölhangzott symposionjaik zaja. Szorosabbra fűzték barátságuk szálait. Fölkeresték ezt a magyar collimitiusi házat a bécsi tudós világ jelesebbjei is. Szeretettel látta vendégül nem egyszer Ursinus Veliust, a ki itt barátkozott össze Bekényi Benedekkel, evvel a büszke magyarral.[1] Megismerte benne a gerinczes duna-tiszamentit, a ki büszke öntudattal köszöntötte barátját, földijét és főnökét a magyar Tribonianust Hármaskönyve megjelentekor.[2]

Vendégeskedett Piso budai házában Silesius Logus is.[3] E fiatal humanistában második Erasmust véltek kibontakozni Ursinus és pártfogói, a Thurzók. Örömmel ölelte itt

[1] Camers, bécsi tanár tanítványa volt, 1514-ben neki ajánlotta tanára: Elegiarum aureum opusculum-ját (Denis, i. m. 314.): 1518-ban egy másik munkájával: Florus, bellorum Romanorum epitome IV. tisztelte meg tanítványát. Írásait büszke magyarság hatja át. 1524-ben nádori főjegyző volt. Meleg barátság fűzte Ursinushoz, a ki 1525-ben megjelent: Naenia Ser. Dominae Mariae Reginae etc. cz. művét neki ajánlotta. (Denis, i. m. 256.)

[2] Ezt csak az önszeretet, míg amazt csalogatja dicsőség,
Bárha az ész javait nem gyarapítja e vágy.
Fent az egekbe hivéd magadat s boldognak ezerszer.
Hogy honi jog s vallás gyámolítója levél.
Törvényt és javakat szab az argoszi népre Lykurgos,
Ceres is a Siculok bölcs eszű mestere lőn.
Míg Te a megvitatott jogokat szedegetted egészbe,
S végül megtanítád, joggal a jogra fajunk.

(Ábel, Anal. Nova 38.)

[3] Őt is Thurzó János neveltette, akár csak Ursinust. Neve George von Logau. Krakóban tanult. Egyik tanára volt Eck Bálint is. 1516-ban Bécsben folytatta tanulmányait Nádasdi Tamással Vadianus vezetése alatt. Következő évben segédkezett Agricolának Ursinus versei kiadásában 1519–20: Bolognában tanult. Állítólag 200 aranynyal segitette Lajos. 1524-ben Rómában időzött. Tagja lett a Coryciana-nak; 1525-ben Piso házában tartózkodott. Különös pártfogója volt George von Loxan von Karlsberg, Lajos cseh titkára. 1529-ben jelentek meg költeményei. Közöttük sok a magyar vonatkozású. E kiadás szép példánya van meg a Magy. Tud. Akadémia könyvtárában. (G. Bauch: Der humanistische Dichter George von Logau, 73 Jahresbericht der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur 1895 Breslau III. Abteilung Geschichte u. Staatswissenschaften a) Historische Section 5 és köv. l.)

magához egykori bolognai tanulótársait, a vígkedélyű Nádasdi Tamást[1] meg Kálnai Imrét.[2] Társuk volt az Olaszországot járogató Brodarics István,[3] nemkülönben a jeles stiliszta Szalaházi Tamás,[4] kit Calcagnini[5] szerint az elsők közt illet meg a hely. Követték őket Oláh Miklós,[6] Gerendi Miklós[7] titkárok és Csézi András esztergomi prépost.[8]

El-ellátogattak még hozzájuk Werbőczi István és a Thurzó testvérek is.[9] Társaságuk dísze volt maga a házigazda. Amilyen tehetségesnek, épp oly szerénynek mutatják versei. Jó példával járva elől, készségesen hajlott meg a dunamentiek seniorának, Krachenbergernek censurázó tehetsége előtt:

[1] Ábel, Anal. Nov. 473; Erdősi Szilvester János magyar grammatikája 1537-ben az ő költségén látott napvilágot. (Szabó Károly, Régi Magy. Könyvt. I. 7.)

[2] Ábel, Anal. Nov. 473.

[3] Rómában barátságot kötött Jovius-szal, Bemboval, Sadoletoval és más kiváló férfiúval. (L. Silesius Logus fent említett költeményeinek bevezetését.)

[4] 1528-ban írja Ursinus, midőn hozzá akarta küldeni költeményeit. Apollo meghúzta fülét: Szalaházinak verset küldeni, szőlőt vinni Pannoniába vagy vizet hordani a Dunába. (Ábel, Anal. Nov. 461.) Értett latinul és görögül egyaránt. Francziа tudásáról a K. u. K. Haus- Hof-u Staats Archiv-ban őrzött levelei bizonykodnak.

[5] 1517-ben jött Magyarországba, Ippolito d'Este kíséretében. Minden számottevő magyar humanistával levelezésbe került. L. i. munkáját, az 1544-iki báseli kiadásban leveleit; l. még Casimir v. Chłędowszki: Der Hof von Ferrara Berlin 1910. 217. és köv. l.

[6] Kollányi F.: I. m.

[7] Nagy barátja volt a történelemnek. Főkép Tukydidest és Polybiost szerette. Az első Bonfini-kiadás neki van ajánlva. 1541-ben Reichersdorfer kir. titkár, Moldaviae, que olim Daciae pars etc. cz. munkáját neki ajánlotta. (Denis, i. m.-hoz való Nachtrag 61 64: Kemény, Kalászatok 75—76; Ábel, i. m. 462.)

[8] Decretorum doktor, pápai jegyző. (Kállay cs. llt. Nemz. Múzeum.) Jó barátja Ursinusnak (Ábel, i. m. 471—72.).

[9] Főkép Thurzó János, boroszlói és Szaniszló, ólmüczi püspökök. (Wenzel G.: Thurzó Zsigmond János, Szaniszló és Ferencz, négy egykorú püspök 1497 -1540 Bpest 1878 (Ért. a Tört. Tud. köréből): K. Wotke, Der Olmützer Bischof Stanislaus Thurzó von Bethlenfalva 1497—1540 u. dessen Humanistenkreis. (Zeitschrift d. Ver. für Gesch. Mährens und Schlesiens III. 1899. 237—88.)

Csacska irásaimat Graccus od'adom, hogy elolvasd,
  Óh, de vajjon tudod-é: érte cserébe mit adj?
Öltsd fel a bölcs censor rideg és komor arcu valóját
  S bölcsen ítélve töröld mind, a mi benne silány.
És mit a nyárs, reszelő, stilus, esztergár, ha hibázott
  Vedd csak elő spongyád, majd javit az remekül.[1]

Vendégei közül Szalkait vette körül különös figyelemmel. A kanczellária fejétől, majd az ország primásától és főkanczellárjától sokat várt és kapott mindannyiad magával. Igyekeztek hálásak lenni iránta. Ezt a hangot hallatja újévi üdvözletében a préposti házigazda is:

Szalkai, három lustruma, hogy Piso az egeknél
  Bokros énekiben szellemedért könyörög,
Mert Te kivált, ki előtt e napon Juno maga hátrál,
  Vagy tanúság, Teveled útra megindúl az év.
Janus atyánk, boldog szemeidnek előtte a múlt év,
  Ezt is, mely beköszönt, nézd vidoran s kegyesen.
Tiszta itallal elöntve a kettős áldozatoltár,
  Róma ilyent Opimus éveiben sem ivott.
Mind a mi szent fogadalmat a szolga tesz édes uráért,
  Hallgasd meg s ha igaz, hagyd könyörögni szivét.
Add meg Szalkainak, hogy pÿlosi évekig éljen,
  És Pisonak is add tettei bő sikerét.[2]

Nem e társaságban, hanem önmaguk közt ápolta a humanismus szellemét az a kis csapat, a mely Gyulafehérvárt vezetett. Az Olaszországban tanult Kisvárdai Várdai Ferencz világitott ezeknek az élén.[3] Oldalán fáradozott Taurinus, a Stauromachia szerzője.[4] Wolfnard Ador-

[1] Ábel, Anal. Nova 408.
[2] Ábel, i. m. u. o.
[3] Engel, Monumenta Hung. i. m. 169.
[4] Családi néven Stieröxel. Szerényen mondja munkájáról: mihi satis esto, ut servato historiae decoro contractum debitum meum aere etiam alieno persolvam. Érzik is rajta Lucanus hatása. (Wotke, i. m. 351; Engel, i. m. 118.)

ján dr.[1] és Megyericsei János.[2] Ez utóbbi volt a magyarországi epigrafia érdemes úttörője. Sírfeliratában példát nyujtott arra, mit alkothat a tanultság és költői érzés, ha egymásra találva foghat kezet:

Kit sem a más hire nem bántott, sem a sárga irigység.
Annak szántam e dalt, ősi latín veretüt.
Hárman, nagy dalosok, mind egy hajtásrul eredtünk,
Ott, hol a Dráva folyó öntözi Pannoniát.
Első volt Janus, ki a szép honi földre először
Hozta babérövezett istenidet, Helikon.
Péter a második, ő a Garázda család ivadéka,
Költve az aenusi lant kellemetes dalait.
Én e rokon törzsnek vagyok immár harmadik ága,
A pierusi dalok harmadik énekese.
Esztergom várába tevék Pétert nyugalomra,
Janust székhelyén bírja az ős anyaföld.
Csontjaimat csak e földbe tegyék, ha lehet. Ha nem, akkor
Bárhol is alhatom én, merre a sors szele hajt.
Hogyha az isteni ürbe repült vala isteni lelkünk,
Porhüvelyére csupán szánakozón, ha tekint.
Égi atyánk a magas lelket befogadja ölébe,
Földbe hanyatlik a test s lesz, a mi volt: hamu, por.
Égbül eredt nagy eszünk örökös pihenője az égbolt,
Porladozó testünk háza a csöppnyi verem.
Hosszú dalom márványkövemen, vándor, ne ítéld meg,
Majd hevül énekemen isteni bölcs ivadék.[3]

Hozzájuk hasonlóul szökik a szemünkbe Perényi Ferencznek,[4] a váradi püspöknek köre is. Díszük volt

[1] Az első ismert magyarországi nyelvtan szerzője. (Békefi R., A káptalani iskolák tört. Magyarországon 1540-ig Bpest 1910 258.)

[2] Kolozsi főesperes és gyulafehérvári kanonok volt. 37 éves korában halt meg. Epigrafiai kéziratos művét Csulai Moré Fülöp Velenczébe vitte s így maradt fönt. A dáciai epigrafia megteremtője. (Dr. Budai Árpád czikke, Erdélyi Múzeum Kolozsvár 1909 Új folyam IV. 309.)

[3] Ábel, Analecta Nova 295.

[4] Annyira elbűvölte leveleivel a tudós Calcagninit, mintha bájitallal itatta volna meg. Midőn Calcagnini haza készült Olaszországba (1520

Magyi (Maghi) Sebestyén.[1] Janus Pannoniusnak nagy tisztelője. Midőn Bolognában a magyar humanismus koronázatlan királyának egyik művét újból kiadta (1513.), így köszöntötte pártfogóját, Szatmári György püspököt:

Drága gyümölcsöket ád a remek kertek majorossa,
Líljommal vegyesen jószagu rózsafüzért.
Földmüvelő aratást, duzzadt szemü fürtöt a zsellér,
Pásztor a nyáj kiszemelt drága, kövér juhait.
Képet a festő ád, a ki rajzol apellusi csinnal,
Párosi márványból szobrokat ád Daedalus.
Gyöngyöt a hős katonák, fegyvert, ragyogó elefántot,
Ősbirodalmu Midas kincseit adja az ind.
Mink, e világnak örök mentsvára, virága, Janusnak
Hó-ragyogású dalát tesszük a lábad elé.
Verset, a mit sok ezer költőcske szeretne mimelni,
Bárha egekbe való lelkedig egy se röpül.
Más hiu kincseket ád Teneked, mi örök dalokat csak,
Isteni lelked előtt legragyogóbb adomány.
(Analecta Nova, 215.)

Nem tévedünk, ha azt hisszük, hogy ez önállóan működők is Budán megfordulva, fölkeresték a prépost házát. Hol találtak volna megértőbb lelkekre, mint itt, a hol külföldi humanisták is otthonra találtak.

Nem maradtak távol e tudós világtól az udvari *orvosok,* a kik mindannyian humanista műveltségűek. Régi ismerősünk közülök Manardus János.[2] Gyógyítgatta már

körül, tárgyalt vele, hogy együtt mennek Italiába, végkép itthagyja az országot. (Calcagnini, i. m. 1544-iki Báselben megjelent kiadásának 76. és 85. l.)

[1] Demeter fia, Pál alnádor testvére. Iskoláit Krakóban, Bolognában végezte. 1499-ben szőllősi plébános; 1516—22-ig váradi kanonok; 1521-ben kiadta Kölnben: De vitae humanae vicissitudinibus etc. művét. (1499—1529: Br. Perényi cs. llt. Nemz. Múz.; Békefi R., káptalani iskolák i. m. 154; Károlyi cs. oklt. III. 136, 138; Régi Magy. Könyvt. III. k. I. rész. 78.)

[2] 1518-ban Budán van. Fia Timotheus is szerepel. 1519 körül már otthagyta az udvart. Ferrarába ment, orvostanár lett. Epistolae

Ulászló köszvénybaját Szilveszter[1] mester társával. A huszas évek táján új emberrel találkozunk, az olasz egyetemekről hazakerült Wirth Györgygyel.[2] Orvoskodtak még Ritius Jeromos[3] és Móta Jakab mesterek.[4] Tudományukban hippokratesi és galenusi úton haladtak. Nem is örvendtek nagy tekintélynek.[5] A renaissance embere nem bízott bennük,

medicinales-ei 1521-ben jelentek meg. Meghalt 1531 v. 1536-ban. (Ábel, i. m. 82., Apponyi, i. m. 121., Weszprémi, Succincta medicorum Centuria prima Lipsiae 1774. 102. Reusner Miklós, Icones et effigies etc. Basileae apud Conrad. Valdkirch CIƆ IƆ XIC, 3.)

[1] Szerémi György emlékirata Magyarország romlásáról, Wenzel kiadása, Pest 1857. 47.; I: 96, 133, 183; Fógel, i. m. 94.

[2] Régi híres orvoscsalád sarja. A sziléziai Leobergben született 1470. Először otthon tanult. Majd a lipcsei és bolognai egyetemeken tökéletesítette magát. 1516 után Lajos udvarába került. 1524-ben halt meg 54 éves korában Gorlicéban. Arczképét l. Icones et effigies, i. m. C. oldalon: l. továbbá Melchioris Adami, Vitae eruditorum cum Germanorum tum Exterorum . . . pluribus olim minoris formae Tomis congestae concinnataeque . . . nunc vero majoris commoditatis ergo in unum grandioris coactae. Editio tertia Frankofurti ad Moenum Anno MDCCVI. 6. l.-ján a Medicorum cz. résznek.

[3] 1523 tavaszán ajánlja öt Ferdinánd főherczeg Lajosnak, mint – artium et mediciana doctorem Pauli Ricii Prothophisici et consiliarii nostri filium. — Dicséri tudását, nyelvismeretét, megbizhatóságát. (1523: Dl. 23739.)

[4] I: 116. Kivülük szerepel még Collimitius a híres bécsi orvos. Egy izben consiliumra hívták Mária ágyához. K. u. k. Haus-, Hof- u Staats-Archiv Hungarica fasc. 4.)

[5] Inkább bíztak a csodaszerekban és ráolvasásokban meg a drágakövek gyógyító erejében. A kövek között a smaragd örvendett nagy megbecsülésnek. Viselőjét egészségessé és vidámmá tette. A legkülönfélébb hatásúnak a korált tartották. Nagy becsben voltak a különféle kameák is. Lajos is hordott egyet. Az a kamea pl. a melyen emberi ábra kígyót tartott a fején, növelte a gazdagságot. Oroszlános vagy kecskebakos kameák megoltalmaztak a hideglelés ellen. E divatos balhiedelmet szolgálta Cuspinianus, a mikor kiadta Marbodeusnak: De lapidibus pretiosis cz. művét magyarázatosan. (Chłedowszki, i. m. 430 és köv. l.: Johann Voigt, Fürstenleben u. Fürstensitte im XVI. Jahrhundert (a J. Raumer-féle Hist. Taschenb.-ban) Leipzig 1835. 201 és köv. l. Mikor 1534-ben VII. Kelemen pápa megbetegedett és az orvosok lemondtak róla, gyémántporral igyekeztek rajta segiteni. Pár nap alatt 3000 ducat értékű gyémántport vett be. (Voigt, i. m. 369.)

azt tartotta: egyedül nekik szabad törvényesen embert ölniök.

Összeköttetésben volt tudományuk az *astronomiá*val, helyesebben az astrologiával. Jelesebb orvosaik a mathematikus-, astronomus et medicus czimet viselték. A két tudományt együtt alkalmazták. Collimitius, Artificium de applicatione astrologiae ad medicinam etc. művével szolgálta tudni vágyásukat.[1] Képzeletükben symbolikus világ élt. A mit nem tudtak megmagyarázni, igyekeztek a csillagos ég mélységes rejtekével megoldani. Tanították a csillagok és csillagzatoknak az élet minden mozzanatára való hatását. Fejedelmeket épp úgy, mint tudósokat fogva tartott e téves hit. Melanchton sem tudott pl. szabadulni tőle.[2]

Minden udvarban astrologuskodott egy-egy mathematikus. Nálunk Menyhért vizsgálgatta az égitestek titkait.[3] Mit fizetett neki Lajos, nem tudjuk. Mátyás 200 aranynyal jutalmazta évenként Regiomontanust.[4] Ulászló a jászói prépostsággal ismerte el János csillagászának fáradozásait.[5]

Megfordult Budán a század 20-as éveiben a bajor Ziegler Jakab, jeles bécsi tanár is. Főkép Szalkai László tüntette ki pártfogásával. Okmányaink az ő familiarisának mondják. Később kicsalták Magyarországból Ippolito d'Este meg élelmes humanista szolgája, Coelius Calcagninus. Elvitték magukkal Olaszországba a ferrarai egyetem tanárának.[6]

E babona mellett nagyban virágzott az *alchymia* mestersége is. Mióta megvette az emberiséget a drága

[1] Aschbach, i. m. 276, 302.

[2] Voigt, i. m. 350 és köv. l.: Ugyanattól: Herzog Albrecht von Preussen und das gelehrte Wesen seiner Zeit. (Raumer-féle Hist. Taschenbuch Leipzig 1831.) 325.; Chłędowszki. i. m. 414 és köv. l.

[3] I: 69.: Kovachich. Scriptores rer. Hung minores I. 27

[4] Ábel. Anal. Nov. 291.

[5] Fraknói V., Kegyúri okllt. 64.

[6] Günther, Jakob Ziegler (in der Allgemeinen deutschen Biographie): l. még Th. Kolde, Zur kirchlichen Stellung des Geographen u. Mathematikers Jakob Ziegler. (Beiträge zur bayerischen Kirchengeschichte III. 239): Diarii XXVIII. 541 542: Calcagnini. i m. 54–56; Chłędowszki, i. m. 257.

kincs álma, egyre foglalkoztak vele. Küzdött értelmük a természettel. A sok adeptusnak misem sikerült. A XV. és XVI. századi udvarokban mindenütt találunk képviselőikre.[1] Minél több aranyat nyeltek el a háborúk, annál inkább kisértett tudományuk. Budán a szebeni Menyhért Miklós űzte e mesterséget. Kérkedett vele, hogy adeptus is.[2]

A tudományos renaissance ez ágával szemben mi emlék sincs a képzőművészetiből.

A folytonos háborúk közepette valamelyes leltár sem maradt fenn. Nincs miből fényt vetnünk *építészeti* életünkre. Nem hagyódott reánk fokmérő, a melyből következtethetnénk, mit veszítettünk el. A várpalota nem adhatott nagyobb munkakört pénzügyei miatt. Nem karolhatta föl sem idegenben, sem letelepült vagy hazai mesterben az építőművészet érdekeit. Bár nem foglalkoztattunk Lionardo da Vinciket, talentumos Andrea del Sartokat, mint I. Ferencz.[3] a renaissance ösztönzése azért nem szünt meg. Javarészt magyar munkás kezek épitették, magyar márványból[4] észak legtökéletesebb renaissance alkotását, a krakói Zsigmond-kápolnát[5] is. Ha az udvar nem tehette, vezetői azért éreztették az olasz kultura felsőbbségének hatóerejét. Igaz, fényűzéssel inkább, mint műizléssel.[6] Pedig névteleneink egy Andrea Ferucci da Fiesole dombormüveihez és diszítéseihez is megfelelő keretet tudtak alkotni Bakócz vörösmárványos kápolnájában. Nehézkesebb ugyan oszlopfejeiben, kevésbbé finomabb, de hazai alkotás.[7] A Lászai Jáno-

[1] Voigt, i. m 342.

[2] Weszprémi, i. m. Centuria altera pars prior Viennae 1778. 128 és köv. l. Alkalmasint egy személy a fentebb emlitett Menyhért csillagászszal.

[3] Dr. G. F. Waagen, Kunstwerke u. Künstler in Paris. Berlin 1839. 17; Chłędowszki, Rom die Menschen der Renaissance aus dem Polnischen von Rosa Schapire München 1912. I. 280, 316; Hist. Tasch.-b. Leipzig 1846. 279.

[4] Acta Tomiciana IV. 198.

[5] Archaeologiai Értesitő 1910. 1 és köv. l. (Dr. Divéky Adorján czikke.)

[6] Arch. Ért 1881. 246. (Fellner S. czikke.)

[7] Pulszky Ferencz, Magyarország Archaeologiája Bpest 1897. II. 267.

sok szelleme pedig más meglevő épületek kiegészítésével foglalkozott.[1] Építettek a Szatmáriakkal[2] az élén főkép a budai és szepesi jómódúak, a kik szívesen ragadták meg a művészet ez ágát, hogy kifejezzék tekintélyüket, még inkább nagyravágyásukat. A teljes renaissance uralkodó ízlése ezek ellenére is alig érvényesült.[3]

Ugyanilyen szerényen zsugorodik össze térbeli művészetünk másik ága, a *szobrászat*. Virágzott egy-két műhely, de fönnmaradt vörösmárványműveik inkább ügyes technikájú kőfaragókról, semmint szobrászokról[4] tanuskodnak. Ez a körülmény lehetett az oka, hogy ismert megrendelésünk is Fiesoléból való (1517) Andrea Ferruccitól. Dolgoztatott vele Bakócz is.[5] Lajos is rendelt nála egy márvány keresztelőmedenczét.[6] Fönnmaradt jelesebb emlékeink szintén olasz mesterekre vallanak, mint a pesti belvárosi templom két szép pastophoriuma. Olasz művészszel, Firenzei Jánossal, készíttette a Forgách család is, néhai Gergely barsi főispán síremlékét.[7] Hogy az udvar Márton szobrásza, azonos-e Porosz Mártonnal, a ki Ulászló érczszobrát készítette, nem tudjuk. Valamint azt sem, milyenek voltak alkotásai, milyen munkakörrel.

*Képírásunk*nak kedvezett Mária humanisztikus műízlése, valamint az is, hogy György brandenburgi gróf renaissance pompaszeretetével hódolt neki. Örömmel festette meg a gróf úr unokaöccsének, Albrechtnek életnagyságú képmását.[8] Lajos is, Mária is élvezte azt a két klaszszikus tárgyú képet, a melyet a horvátországi születésű Giulio Clovio, a miniatűrök Rafaelje festett számukra. Clo-

[1] Pulszky, i. m. II. 248.
[2] Diarii, XXXV. 109.
[3] Pulszky, i. m. II. 267.
[4] Pulszky, i. m. II. 275.
[5] Arch. Ért. 1908. 289.
[6] A. Reumont, Un ambasciata Venetiana in Ungharia Arch. Stor. Ital. Ser. IV. Tom. III. Firenze. 1879. 207.
[7] Bártfai Szabó László, A Forgách család tört. i. m. 199.
[8] Voigt, i. m. 331. (Hist. Tasch.-b. Leipzig 1835.)

vio Olaszországban leste el a virágzó renaissance formaelevenségét, fény- és árnybeli játékát, a mely korának kinyilatkoztatásos újszerűsége volt. Alberto de Carpi szerződtette az udvarba. Megfestette Lajos számára Páris itéletét. Nagyon megnyerte vele tetszését. A királyné számára pedig Lucretiának, az erényes római nőnek jelenetét, a mint önkezével vetett végett életének. Festett más tárgyakat is. Mind igen tetszettek. Képzelhetni, mint élvezték, különösen az iskolázottabb Mária, a belső élet, a testi és lelki megjelenés szétbonthatatlanságának kifejezését. Mily érdeklődéssel hallgathatták Clovio kifejtését felfogásairól, szinezéséről. Cloviót csak a mohácsi pusztulás vitte vissza Olaszországba.[1] Élvezte az udvar kegyeit Visino is. Ez a szabadszájú olasz firenzei kereskedőkkel jött hozzánk. Legkiválóbb tanítványa volt Mariotto Albertinellinek. Sok képet festett és bennök mindenki igen gyönyörködött. Egy ízben majdnem pórul járt. Szeretett fecsegni. Nem birta elviselni, hogy telebeszélték a fejét: olyan állapot sehol sincs, mint itt. Nincs nagyobb élvezet, mint a fűtött szoba. Jól evés és ivás az igazi boldogság. Hol volna magasztosabb nagyság és nemesség, mint a magyar királyé és udvaráé? Nincs is kívülök az egész világon egyéb csak sár. Kicsúszott erre a Visino száján: Olaszországban mégis csak más a nagyság, más a művelődés, de meg a szépség is. S mikor a bor is megoldotta nyelvét, azzal egészítette ki, hogy egy palaczk olaszországi fehér borocska és kalács többet ér, mint minden királyi és királynői fény, a melyben valaha Magyarországon pompáztak. Szerencséje volt, hogy egy jóravaló püspök is hallotta ezt, a ki tréfára magyarázva a dolgot, elvette szavai élét. Különben Visino megtanulhatta volna, mit tesz „vadakkal“ tréfálni. A barbár magyarok ugyanis, — teszi hozzá Vasari — nem értvén szavát, abban a hiszemben, hogy valami rendkívülit

[1] Ivan Kukuljevič Sakcinski, Leben südslavichser Künstler Heft I II. Agram 1868. II. 71—76; Magyar Könyvszemle 1878. 56; Budapesti Szemle IV. 1874. (Pulszky F. czikke) 231; Századok 1874. (Nagy Iván czikke) 34.

mondogat és királyukat gyalázta, felbőszültek. Szét akarták szedetni a hallgatósággal. Csak a püspöknek köszönhette, hogy ép bőrrel megmenekült. Mikor Lajos értesült a történtekről, jól mulatott rajta s korántsem vonta meg tőle kegyét. Nem sokáig élvezhette. Nem birta kiállani sem a kályhát, sem a hideget. Egészsége meggyöngült; kevésre reá meghalt.[1]

Lajosnak az a két arczképe, melyet a bécsi udvari képtárban őriznek, nénjéével, az Annáéval együtt, nem olasz festőktől való. Miksa udvari festője Striegel Bernát művei azok. Ugyancsak német festőktől valók azok a Lajos- és neje Mária-féle képek is, a melyek a müncheni és schleisstheimi képtárakban vannak. Beham Bertalannak tulajdonítják őket. Nem a királyi udvar számára készültek. Miksa akarta velök dicsőiteni családja nagyságát.[2] Az olasz hatás helyett egyre erősebben érvényesült a német. Előmozdították ezt mindenűvé eljutó metszeteik. Mestereink mindinkább róluk vették ábrázolási formáikat. A Wolgemuthok és Stószok hatása itt is ott is felismerszik, természetesen hazai földről vett hangulati motivumokkal. Képírásunk névtelen mesterei versenyre kelhettek tehetség, eredetiség és művészi erő tekintetében a Dürerekkel, Hans Baldung Griessekkel, Grünewaldokkal, Altdorferekkel, Kulmbachi Suesekkel.

Az udvar képírói Jakab[3] és János[4] mesterek főkép a miniaturfestésben érvényesítették tudásukat. Ők diszitették az olasz nemes Dezsővel[5] együtt a kitüntetettek czímereit, zászlóit. János mester fáradozott azokon a zászlókon, a melyekkel Ráskai Gáspárt és Czibak Imrét tüntette ki a felség.[6] Szép az a czimeres levél, a melyet Armbrust Jakab

[1] Giorgio Vasari, Le vite dei più celebri pittori, scultori e architetti Firenze 1905. 533—34.

[2] Pulszky, i. m. II. 270.

[3] I: 87. 126, 199; II: 230: Tört. Tár 1880. 161.

[4] I: 97.

[5] Tört. Tár 1887. 564; Turul (Áldássy A. czikke) 1887. 143.

[6] I: 97.

szebeni polgármester kapott. Kerek levelű rózsáin, szines szekfűin, katángkórós és búzavirágos-pillangós díszítésén ma is elgyönyörködünk.[1] Kolozsvári Zalczer Lőrincz czimerének pajzsát is oly elevenen tekergőzi körül sárkánya, hogy szinte megijedni tőle.[2] A Kállai Vitéz János czimerének kék mezejében ma is életelevenen tartja az aranyalmát aranylánczos fekete medvéje.[3] De hogy műkaligrafiánk és ornamentikánk milyen fejlett szinvonalú volt, misem bizonyitja fényesebben, mint a valkómegyei Újlak város részére adott szabadságlevél. Egész ivrétű, Corvin-codex-alakú pergamenjei homlokukon a Jagelló-czimerrel, igazi szépségét teszi a bécsi császári- udvari könyvtárnak.[4]

Foglalkoztatta-e az udvar *műötvöseinket*, a kik a XVI. sz. elején Európaszerte nevesek voltak? Férfi-női ékszerei, asztali készletei, más, a kisplasztikát szolgáló szükségleteinek megrendelésével nyujtott-e módot remekek teremtésére? A fényűzés megvolt, de ezen a téren sem karolta föl érdekeit. A meglévők zálogba vetésével segítettek pénzhiányukon.[5] László mester csak apró javításokat végzett.[6]

A mint fegyvereit Bécsből szerezte be Lajos[7] s Lorenz Colomanntól, a Miksa sisak-készítőjétől valók voltak egykori játékszerei is,[8] hasonlókép német gyártmányú lehetett iparművészetünk ez ágát foglalkoztató szükséglete is.

Az udvar szépművészeteinek életében legelőkelőbb helyet foglalt el *a zene*. Különösen ifjú királyasszonya megjöttével. Működött az udvar zenekara Mária megjelenése előtt is. Zsigmondhoz négy lantosát küldötte el, hogy erősítse esküvője ünnepségének karszámát (1518).[9] Jótéko-

[1] 1518: Nem. Múz. törzs.
[2] 1521: Dl. 24119.
[3] 1521: Dl. 23545.
[4] Bibl. Pal. Vindob. Cod. 8624.
[5] I: 223.
[6] II: 192.
[7] I: 110, 193; II: 211.
[8] Boeheim, i. m. 46.
[9] Acta Tomiciana IV. 325.

nyan elősegítette fejlődését Lajos érdeklődése. Gyönyörűséget szerzett lantosaival György brandenburgi grófnak is.[1] Fejlődésére eredményes hatással volt a királyné bizonyos zenei szakértelme. Miksa e neveltjével bécsi vezetés alá került művészi életünk ez ága is. Az élén Stolzer Tamás igazgatóskodott. E férfiú közeli rokona volt Finck Henriknek, a ki oly kiváló szerepet játszott a lengyel zene történetében. Mária kedvét kereste Stolzer, a mikor motett figuráira áttette a Luther-forditotta Noli aemulari psalmust.[2] Zenei alkotásaival egysorba jutott Bruckkal, Isaakkal, Hoffhaimerrel, az olasz és bécsi udvarok büszkeségeivel. Ő szerződtette az udvarhoz az ugyancsak sziléziai Láng Jánost,[3] az épp oly kiváló zenészt, mint nagynevű humanistát. Láng lett az ifjúsági énekkar tanára és elméleti oktatója. Ünnepi alkalmakkor iskolázott hangú vendégek szereplésében gyönyörködtek, mint Miklós fehérvári kanonok passio- énekében.[4]

Az udvarnál karmesterkedett még Willaert Adrián, a velenczei iskola tulajdonképeni megalapítója, a ki csak a mohácsi pusztulás miatt ment el Magyarországból.[5] Templomi ének- és zenekaruk dinamikus hatását emelte orgonájuk szava.[6]

Milyen hangszerelési normativumot állapítottak meg az egyes formákkal szemben világi zenészei, nem tudjuk. Zenekarából ismerünk hat trombitást,[7] két sípossal.[8] Belebelepengette érczhúrját[9] játékukba Keller Máté, a cziterás.

[1] Lajos lantosairól l. Tört. Tár XXII. 67.

[2] Voigt, i. m. 338; A. W. Ambros, Gesch. d. Musik III. Breslau 1868. 372; Századok (Kropf czikke) 1906. 552.

[3] Ádám Menyhért, i. m. (Vitae Germanorum etc.) 36; Denis, i. m. 389—90: Mich. Kováts Martinyi, Fragmenta litt. Jenae 1808. Pars I. 4; Pauli Freheri, Theatrum virorum eruditione Clarorum etc. Norimbergae 1688. 825: Weszprémi, i. m. Centuria prima I. Lipsiae 1774. 213.

[4] I: 178.

[5] Naumann I., Illustrierte Musikgeschichte I. 344—5.

[6] I: 194.

[7] I: 67. 71, 92, 105, 117, 134, 149.

[8] I: 125, 141.

[9] I: 189.

Hozzájuk csatlakozott ütőhangszerével János, a dobos.[1] Erősítették néha a kar tagszámát a nádor trombitásaival.[2] Élvezték zenei sajátosságunkat, a czigányzenét; főkép lóversenyek alkalmával.[3] Mily polgárjogot nyert a trombita, igazolja, hogy az udvariak is örömmel vettek órákat Polyák Lőrincz trombitástól.[4]

Elméleti termelésük nem maradt fenn.

Mielőtt az udvar tudományos és szépművészeti életétől elbúcsúznánk, tekintsünk be a *Korvinába*. Gyakran megfordult itt az udvar humanista világa idegen vendégeivel együtt. A belépőknek szemükbe szökött pompás vörös márvány szemöldökének fölirása: „MATTHIAS PRINCEPS INVICTUS INGENII VOLUPTATI OPUS HOC CONDIDIT GENEROSUM.“[5] A mostohaság azonban meglátszott a könyvtáron. Prédája lett és maradt a külföldieknek, mint az öreg Dobře idejében. Cuspinianus és titkára Gremper használták ki leginkább ezt a helyzetet. Folytatták codexeinek kicsalását. Tanuskodnak róla a bécsi udvari könyvtár Cuspinianus codexei. Folyószámmal látta el néhai gazdájuk, igy jelezgette könyvtárát és benne Korvincodexeinek gyarapodását. Nőttön is nőtt az értéke. Midőn Sebestyén fia el akarta adni elhúnyt atyja könyveit, Brassicanus Sándor János, a nagy Korvinagyűjtögető, nem tartotta érte soknak az 1200 frt.-ot. Meg is irta ezt az érdeklődő Bernard von Cless, trienti bíbornoknak.[6] Nagy összeg volt ez, mikor egy szarvasmarha átlagos ára 4 frt.

Cuspinianus és Gremper[7] példáját követték a többi külföldiek. Vágyuknak vágya volt, hogy a Korvinát átkutat-

[1] I: 217, 228.

[2] I: 178.

[3] I: 234.

[4] I: 130.

[5] Georgius Belnay, Historia Literarum Bonarumque artium in Hungaria Viennae — Posonii 1799. 54.

[6] K. k. Hofbibliothek Bibl. Pal. Vindob. Cod. 9735, 20.

[7] Ankwicz H. v.: Das Tagebuch Cuspinians. Nach dem original herausgegeben u. mit Erläuterungen versehen (Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung. Bd. 30. (1909). 216.

hassák. Az ilyen böngészgetésekkel azután össze-visszahányták. 1519 elején Ippolito d'Este egri püspök és famulusa Coelius Calcagninus kértek belőle kölcsön egy görög Ptolomaeust. Hiába várták. Végre írtak Ziegler Jakab. bajor csillagásznak, Szalkai László váczi püspök és kanczellár belső emberének. Ennek a fáradozása útján sikerült megkapniok. Örömmel ölelték magukhoz, midőn a várva várt codex Egerbe megérkezett.[1] 1520 máj. elsején Massaro Ferencz, Lorenzo Orio dr. Budán tartózkodó velenczei követnek titkára, ezeket írta barátjának Zuan Battista Rannusio dogei titkárnak.[2]

A könyvtárt illetőleg, jelzem, voltam benne. Nem találtam benne valamire való könyvet, a mi jó csak volt, mind elloppintották. Ráakadtam sikeresen egy igen régi longobárd írású Vergiliusra, meg más műveire Aelianusnak, Gaza Theodor fordításában. Nem tudom, megjelentek-e már ezek nyomtatásban. Ha nem, akkor lekörmölöm őket. Találtam még ott egy szép példányát Cicero de Legibus-ának. A görög könyveket illetőleg sokat láttam. Használtak voltak és régiek. Romlásnak indultak és szakadozottak. Itt is, ott is elszórva. No de nem tudok görögül. Volt ott egy pompás Plinius, ezt azonban főtisztelendő Balbi Jeromos prépost úr, ez a jeles eszű, velenczei férfiú, vette magához. Egy pár napig volt nálam is és nagyszerű helyreigazításokat találtam benne; de azután, hogy közbejött nyavalyás betegeskedésem, nem tudtam egybevetni. Pedig, ha összehasonlítottam volna az egészet, több mint 3000 javításom lenne. Most pedig Balbi úr folytonosan köreteskedik. Egyszer Lengyelországot járja, aztán Innsbruckot, úgy hogy nem tudok hozzá jutni a Pliniushoz.

Sorai tele vannak ellenmondásokkal. Még inkább magára czáfol a Báselben kiadott Plinius-szával. János királynak ajánlotta, mert kiadása sikerét a Korvina példányának köszönhette.[3]

[1] Calcagnini, i. m. 92, 96, 97, 100.
[2] Diarii, XXVIII. 541.
[3] A. Reumont, La Bibliotheca Corvina. (Arch. Stor. Ital. Serie IV. Tom. IV. Firenze 1879.) 12, 59.

Változtak a viszonyok Mária megérkeztével. A tudománykedvelő királyné figyelme kiterjedt a Korvinára is. Kútfőink nem említenek könyvtárőrt, lennie mégis kellett neki. Különben nem olvashatnók — bár tévesen is —, hogy a mohácsi vészt megelőzően Gryneus Simon és Vinsheimius Vid őrködtek fölötte.[1] Brassicanus Sándor János bécsi humanista, a ki többször megfordult a könyvtárban (1526 előtt) elragadtatással írta Stadion Kristóf barátjának:[2]

Mikor a mult években Eberstein Vilmos császári követ kíséretébe felvett, hogy tartsak vele Lajoshoz, Magyar és Csehország ama gyermekifjú királyához, a ki a nem rég történt török támadáskor elesett, édes örömest vállalkoztam reá: kiváló pártfogók jóindulata folytán nagyon is be voltam nála ajánlva. Vele tartottam, semmi másért, mint hogy megismerjem a még akkor el nem pusztított Magyarországot s hogy itt az irodalomnak dicsőséget szerezzek. Bécsből egyenesen Budára mentünk — az ország fővárosa s így választott s legelső helye ez a magyar királyoknak. Az országot még épen és sértetlenül láttuk. Eberstein lelkiismeretesen elintézte ügyes-bajos dolgát; nekem pedig, mivel szabad időmben épenséggel mi tenni valóm sem volt, a felséges, finom lelkü Mária királyné kegyessége folytán alkalom adódott, hogy átnézhessem az ottani könyvtárt. Röviden elmondom: Átnézegettem valamennyi könyvét. De mit mondok? Könyvét? A hányat csak átböngésztem, mindmegannyi egy-egy kincs volt! Halhatatlan istenek! Mily kellemes látvány vala ez, elhiheti bárki. Úgy rémlett, mintha nem is a könyvtárban lettem volna, hanem legalább is Juppiter kebelében, a mint

[1] Wallaszky, Tentamen etc. Lipsiae 1769. 63. e) jegyzet és Severius Scultetus ez állításai tévesek. Sem Ádám Menyhért (i. m. editio tertia, III. Frankofurti ad Moenum 1706. 55.) sem Reusner Miklós (i. m. Icones etc. 1587. G., tergo) a Grineus életr.-ban nem tud róla.

[2] K. k. Hofbibliothek: D. Salviani Massyliensis episcopi De vero iudicio et providentia dei ad S. Salonium Episcopum Viennensem Libri VIII. cura Jo. Alexandri Brassicani Iureconsulti editi ac eruditis et cum primis utilibus Scholiis illustrati . . . Basileae in officina Frobeniana mense Augusto Anno MDXXX.

szokták mondogatni. Annyi, de annyi ókori kötet volt ott, görög és héber egyszersmind, — Mátyás, az a híres király vásárolta össze őket magából Görögországból, megbecsülhetetlen árakon, Konstantinápoly eleste után, mikor Görögország sok más kincses városát feldulták és mint szinte mindmegannyi rabokat váltotta meg őket a barbárok kalodáiból és bilincseiből. Annyi latin könyv volt itt, régi is, új is — egyáltalán nem számítva bele semmiféle sophistikus munkát — mint sehol másutt, már a mennyire részemről ítéletes véleményt mondhatok. Mert Mátyás király, a kiről jogosan mondható, hogy örökösen a könyvet bujta, négy jeles firenzei könyvkereskedőt pénzelt azzal az egyesegyedül való feladattal, hogy neki lemásoljanak minden jobb szövegű szerzőt, görögöt is latint is, a melyeket épen akkor Görögországból nem tudott megszerezni. Maga a könyvnyomtatás mestersége ugyanis, — minthogy minden nagyjelentőségű dolog kicsiből sarjad — akkor még nem volt oly annyira tökéletesített, hogy neki, királyok királyának, az ő lelkes és valóban királyi óhajos követelményeinek megfelelt volna. Láttam ott, már amennyire jegyzetemből eléd tárhatom, nem esküszöm meg, láttam Hyperidesnek gazdagon magyarázott teljes példányát, igen értékeset. Továbbá az apostoli kánonok testes kötetét, párját ritkítót, úgy szintén a cyrenaei Theodoretus teljes zsoltármagyarázatát; megnéztük Chrisostomus, Athanasius Cyrillus, Nazianzenus, Bazilius Magnus, Gregorius Nissus, Theophanes, Dorotheus sok-sok művét. Előttünk volt munkája Márk szerzetesnek, a kit más névvel Anachoretának neveznek; nem szólok a költői, szónoki, bölcseleti és történeti munkákról, a melyeknek roppant tömegét lehetett itt szemlélni. Töméntelen görög írót láttam és majdnem valamennyi költőhöz magyarázatokat, a melyeket a tudósok közül senki vagy ha igen, akkor nagyon kevés látott. De joggal mondhatjuk róluk azt, a mit Cicero mondott annak idején Catilina czinkostársairól: éltek, vele akarván jelezni, hogy már elpusztultak: hasonlókép mi is: láttuk őket, mert nem hiába tartok tőle, soha sem lesz alkalmunk, hogy még egyszer láthassuk őket, vagy hozzájuk juthassunk.

Óh azok a szörnyűséges törökök, óh az a fékeveszett barbár őrjöngés, óh az a fenekestől való felforgatása a széptudományoknak! Ez a valóban csillogó könyvtár nyomoruságosan elpusztult egész Magyarországgal egyetemben, a mely, míg nem volt tönkretéve, versenyre kelhetett annyi javaiban bármelyik jeles országgal — annyira elpusztult, hogy valahányszor visszaemlékezem reá — pedig bel' sokszor megtörténik —, mindannyiszor eszembe szöknek Vergilius e szavai:

Könnye kinek ne peregne, midőn ily szó kel az ajkán?

Inkább szeretném, isten uccse, hogy egyszer s minden korra mindez eltűnnék emlékezetemből, semhogy minduntalan visszahull. Olykor mégis megvigasztalódom úgy a hogy azzal, hogy annak a kegyes Lajos királynak bőkezű adománya folytán, bizonyos görög szerzőkhöz jutottam, még pedig olyanokhoz, a melyek sem nem kopottak, sem nem megvetendők. S róluk, mihelyt napvilágot láttak — a mint hamarosan ha Isten is úgy akarja, sajtóba kerülnek — tanuskodni fog maga a dolog. Joannes Zonaras is, más néven Monachus, az az ismeretes komoly történetíró, felhozza, hogy Byzantiumban Zeno idejében 120,000 könyv esett áldozatul a rettenetes tűzvésznek; és mégis esküszavammal merem állítani, hogy ebben a mi szerencsétlen korszakunkban sokkal, de sokkal több kárt szenvedtünk, sem hogy azt bárki is fölfoghatná, vagy elmondhatná: mert én a budai könyvtárat, a mikor jelen helyzetbe jutott a dolog, nem egyszer átböngésztem s tüvé tettem, tudva tudom, hogy ez a könyvtár nem csekély kárára semmisült meg szerencsétlenül a keresztény világ számára. Találóan írja Cicero: Növeli az ember fájdalmát, hacsak hallhatja mindazt, a miben egykor szeme is kedvét lelte s hozzá kialudt világa ébren tartja e nyomorúság örökös tudatát . . .

Brassicanusnak szeme előtt lebegett a gazdag könyvtár. Eszébe juthatott, valahányszor könyvtára pompás Korvináira esett tekintete. Mert bizony szép számmal voltak: Xenophon, Κύρου παιδεία-ja; Papinius Statius: Silvarum libri V-je; Quintilianus: Institutionum Oratoriarum libri XII-je:

Vergilius: Georgicon libri IV-ja: Galeotto Martio: Libri tres de vulgo incognitis-e; továbbá Diodorus, Chrysostomus, Origines, Gregorius Nissenus, Basilius Magnus, Nazienus és mások munkái.[1] Túltett Cuspinianuson is. Tudott élni az alkalommal. A könyvtár ilyen gazdagításához hozzájárult Láng János is, a görög és latin tudós, az ifjúsági énekkar tanára; Georgius Silesius Logus közreműködésével a szép Nicephorus Callistus Xanthopulos görög codexét felejtette magánál.[2] Vincentius Obsopeus ansbachi iskolamesternek György brandenburgi gróf útján sikerült két becses darabot eltulajdonítani.[3]

Való igaz, hogy a korvina legbecsesebb codexeinek javarészét már 1526 előtt idegen kezek simogatták.

[1] Wallaszky, Tentamen . . . i. m. Lipsiae 1769. 85; Budik, Entstehung etc. (Anzeig. Blatt 1839.) 48, 54, 56: X. Schier, i. m. (Viennae 1799.) 46, 48; W. Weinberger, Die Bibliotheca Corvina (Beiträge zur Handschriftenkunde I. Sitzungsberichte der Wiener Akademie. phil. hist. klass. Bd. 159.) 63, 66, 70, 71: Hartfelder és Horawitz, Nachtrag zu Aschbach: Wiener Universität etc. 43. s köv. l.

[2] Bécsi cs. kir. udvari könyvtár: 32 a 5; Budik i. m. (1839) 55; Weinberger, i. m. 58—60; A boroszlói könyvtár Horologium cod. szintén Mátyás könyvtárából került Lajoshoz 1524-ben.

[3] T. Alexandrini Cortesii liber unus de virtutibus Bellicis Mathiae Corvini Hungariae Regis invictissimi Vincentii Obsopoei opera in lucem aeditus Hagonaae Joh. Secerium MDXXXI. (Akad. könyvt. Bpest.) Úgyszintén a müncheni könyvtár egyik Polybios — Herodianus — Heliodorus cod.-e (Weinberger, i. m. 40.); 1532-iki báseli kiadású Heliodorusnak szép példánya van a Ráth könyvtárban. (Akadémia könyvt. Bpest.)

Diplomáczia.

Élénkitették az udvar életét részint állandó jelenlétükkel, részint gyakori megfordulásukkal a külső hatalmak követei, ügyvivői, gyorspóstásai.

Pár évtizeddel előbb nemzetközi számításokra épitettük még külpolitikánkat. Eszköznek tekintettük Csehországot, a Szentszéket, Velenczét, Brandenburgot, Francziaországot, sőt Spanyolországot is. Igyekeztünk egész Európát belevonni terveink hálójába. Ulászló huszonhatéves mozdulatlan politikájával külügyeink vezetése olyan férfiak kezébe került, a kik az állam érdekét mellőzve a lovagcsászár dinasztikus politikáját és saját önző czéljukat szolgálták. Megszünt a magyar állam nemzetközi politikája. Odajutott az ország, hogy szövetséges volta mit sem ért többé, fenyegetésétől senki sem félt. Ügyvivőjévé lett a Habsburgoknak. Méltán illett diplomácziájukra: c'est la science de ceux qui n'en ont pas et qui sont profonds comme le vide.

És mégis bármikor lépünk be az udvarba, találkozunk idegen követekkel. Idehozta őket elsősorban a török veszély. Földrajzi fekvésünk olyan hogy Magyarországban gyökerező vállalatban látták annak legalkalmasabb elhárító eszközét.

Már Ulászló idejében is állandóan képviseltette maga a *velenczei köztársaság*. Valamennyi európai állam között neki volt legelőször szervezett diplomácziája.[1] Antonio Surriannak távozása után (1516 júl.)[2] Aluise Bon dr. jött

[1] Tentori, Alberi, Reumont, Baschet idevágó müveit l. Fógel i. m. 110.
[2] Diarii XX. 282, 402, XXII. 131, 554; XXIII. 348.

Budára Giacomo Vedoa titkárával. 1519 nyaráig vezette a köztársaság ügyeit. Sokat szenvedett a hidegek miatt és betegeskedett. Alig várta, hogy megszabaduljon. 1518-ban Krakóba ment; üdvözölte a signoria nevében Zsigmond királyt Bona Sforzával való egybekelése alkalmából. A következő év tavaszán megkapta visszatérhetési engedélyét. Búcsúkihallgatásán lovaggá akarta ütni Lajos, ő azonban kitért e megtiszteltetés elől. Két aranyozott ezüst billikommal megajándékozva távozott.[1] Utóda dr. Lorenzo Orio lovag lett. 1519 június elején érkezett a magyar fővárosba, Francesco Massaro titkára kíséretében nyolcz emberrel és nyolcz lóval. Havi 80, utóbb 100 ducát követi pénzt kapott a signoriatól. Elkísérte az udvart Prágába is. Jelen volt Mária koronázásán. 55 hónapig viselte magyarországi tisztségét. Távozásakor elődjéhez hasonló megtiszteltetésben részesült.[2] 1523 augusztusában a signoria úgy döntött, hogy Magyarországba ezentúl csak követségi titkárt küld.[3] Tette ezt egyrészt azért, mert a titkárok feleannyi fizetéssel és személyzettel jártak, mint a követek, másrészt pedig azért, mert Belgrád eleste óta (1521 aug. 29) a törökkel barátkozott és Magyarországot holttetemnek tekintette. Látta továbbá azt is, hogy Máriának Budára való érkeztével Magyarországon valamit elérni, csak Bécsen keresztül lehet. Elégségesnek tartotta tehát a titkár rangban levő képviselőket is. Bántotta is ez Lajost, mert benne országa nemzetközi méltóságának megkisebbitését kellett látnia.[4] Nem kis mértékben járult ez a körülmény is ahhoz, hogy a hangos rákosi országgyűlés kémnek minősitette a velenczéseket s kiutasitotta a szigetváros követeit az udvarból. Guidoto

[1] Diarii XXII. 273, 458, 555; XXVII. 80, 501. s köv.; Másolatok a velenczei llt.-ból 1516—18 (A M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. okl. másolatai között). Acta Tomiciana IV. 327 — Wenzel G., Bon Alajos jelentése Magyarországról. Magy. Akad. Értesitő 1856. 118.

[2] Diarii XXV. 513; XXVII. 419; XXXI. 426; XXXIII. 157; XXXV. 295 . . .

[3] Diarii XXXIV. 376—380.

[4] Diarii XXXV. 297.

1525 júliusában végkép elhagyta hazánkat. A távozó titkárkövetet szíves figyelmébe és jóindulatába ajánlotta Lajos Gritti András doge Ő kegyelmének.[1]

Élénk összeköttetésben volt az udvar a *császárvárossal.* 1515 óta, ahogy Miksa és Ulászló kettős házassági szerződéssel összekötötték családjukat, állandóan jöttek-mentek követeik.[2] Családi ügyeken kívül a török ellen való védelmezés alkotta tárgyalásuk anyagát. Még mindig Cuspinianus vitte a vezető szerepet.[3] Mellette működött a magyar nyelvet is folyékonyan beszélő Johann Mrakes von Noskow (Joh. Marexi, Maraxy), a ki 20 év alatt negyvenszer tette meg az utat Bécs és Buda között.[4] Sűrű látogatásuk csak akkor kezd alábbhagyni, mikor Mária Budára érkezett. Vele ugyanis a bécsi udvar Andrea da Burgo[5] castiglionei grófot, a magyar viszonyokat ismerő és kipróbált diplomatát küldte hazánkba. Burgo állandóan a királyné környezetében tartózkodott. Ott volt a prágai koronázáson is. Nagy hatással volt az ifjú királynéra. Büszke, gőgös volt és nagy cselszövő. A magyar urak éppen nem szívlelték. Neki sem izlett a budai világ s mint fiatal házas alig várta, hogy szabaduljon a Duna mellől. 1523 őszén, a németújhelyi tanácskozások után sikerült szabadságot kapnia. Helyébe

[1] Diarii XXXV. 279, 297, 282, 320; XXXIX. 105—116; Firnhaber, i. m. 73, 131, 133; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1525 fasc. 1; Másolatok a velenczei llt.-ból 1525 (A M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. okl. másolatai között).

[2] Szabó Dezső, Küzdelmeink a nemzeti királyságért i. m. 110 . . .

[3] 1516 1519-ig évenkint kétszer fordult meg követségben Budán. 1525-ben utoljára. (Karajan, Tagebuch Joh. Cuspinian's 1502—1527. L. a Fontes Rer. Austr. Scriptores I. Bd. 408. s köv. l. — H. Ankwicz, Das Tagebuch Cuspinians. Nach dem Original etc. L. Mitteilungen des Instituts f. Österr. Geschichtsforschung Bd. 30. (1909) 280 s köv. l.)

[4] K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1526 fasc. 2.

[5] K. Stoegmann, Über die Briefe des Andrea da Burgo etc. (Sitzungsberichte d. Kais. Akad. der Wiss. Phil.-Hist. Klass. 24. Bd.) Wien 1857. 159 . . . Dr. Const. Höfler, Das dipl. Journal des Andrea del Burgio etc. (Sitzungsberichte i. m. 108. Bd.) Wien 1855. 411 . . . Diarii XXXV. 107. K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Cless-féle iratok etc.

Schneidpeck János,[1] schönkircheni báró került. Ezt a kapzsi „lutheranust“ tartotta az udvar megrontójának a köznemesség. Hűségesen őrködött a kétfejű sas érdekében. Oka volt ő maga is, hogy a rákosi országgyűlés felbuzdult nemzeti önérzete kitessékelte a velenczésekkel együtt Budáról. Kisebb-nagyobb megbizatásokkal megfordult még a magyar fővárosban többször Herberstein Zsigmond báró is, az oroszok idősb Plinius-sza, a ki előre megjósolta az ország pusztulását.[2]

Állandóan jó viszonyban volt az udvar a *Szent-Székkel.* 1516-ban familiaris-át, Orsini Róbert reggioi érseket szemelte ki X. Leo, hogy tanácsadóul állandóan Lajos mellett legyen.[3] Két év mulva Schönberg Miklós ágostonos jött, általános támadó hadjárat tervezetét hozva a törökség ellen. Kevésre reá X. Leo utódának, VI. Adorjánnak oldalkövetét, Tommaseo de Vio gaetai bibornokot találjuk Budán (1523 közepén).[4] Segélyt hozott az ottoman hatalom ellen való vállalat támogatására. Igyekezett egyszersmind a reformatio okozta egyházi bajokat is orvosolni.[5] Vele állandó ügyvivő is jött: Burgio Antal János, szicziliai báró. Burgiot a magyarság megszerette s úgy tekintette, mintha nem is az olaszországi Sicilia, hanem a magyarországi Siculia (Székelyország) szülte volna. Soha idegen diplomata azon ország iránt, mely működésének szinhelyül szolgált, bensőbb érdeklődést és nagyobb buzgalmat nem tanusított, mondja Fraknói, mint a milyennel Burgio Magyarország érdekeit és megmentése ügyét felka-

[1] Szerémi, i. m. 76; Acta Tomiciana VI. 171; Firnhaber, i. m. 106; Mon. Vat. Series II. Tom. I. pag. 224; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1523—25. fasc. 1. — I: 66.

[2] Budán járt 1518-, 1520-, 1522-, 1524-, 1525-, 1526-ban. Életét l. Gratae posteritati Sigismundus liber baro . . . actiones suas brevi commentariolo reliquit. Viennae Austriae 1558.

[3] Fraknói V., Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-Székkel Bpest 1902 II. 325 s köv. l; Pray, i. m. V. 18 19

[4] Pray, i. m. V. 26; Katona, i. m. XXIX. 41.

[5] Katona, i. m. XXIX. 410; Eug. Alberi, Relazioni degli Ambasciatori Veneti al senato etc. Serie II. vol. III. Firenze 1846. pag. 69; Dl. 25312; Diarii XXXVI. 256, 461.

rolta.[1] A mohácsi vészt megelőzően megfordult még Budán Lorenzo da Campeggio bibornok-legátus, a paduai egyetem egykori jogtanára. 1524 deczemberében érkezett az udvarba. Az volt a feladata, hogy egyrészt előkészíti a félhold ellen való támadást, másrészt csillapítja a belpolitikai — és a reformatio okozta zavarokat. 50,000 aranyat is hozott magával ez a 38 év körül járó, humanista műveltségű főpap. A király nagy kitüntetéssel fogadta, egy mérföldre ment eléje, szállásáig elkísérte. A prímás latin beszéddel üdvözölte. Kitüntették azzal is, hogy ellátásáról az udvar maga gondoskodott. Valóban sokat fáradozott Burgio báróval együtt romlásnak indult hazánk megmentésén. Campeggio 1525 júniusában távozott el; 1207 frt. 23 dénár értékű 40 öl fekete bársonyszövetet és 8 aranyozott ezüst kupát kapott ajándékul.[2] Burgio továbbra is visszamaradt. A nehéz időkben egyetlen igaz barátja s támogatója lett az országnak. A végzetes 1526 aug. 29 után Mária királynéval együtt Pozsonyba menekült.

A *lengyel* királynak,[3] Lajos nagybátyjának nem voltak állandó követei az udvarban. De mint egyik főgyámnak, a kinek szemmel kellett tartania az udvar ügyeit, sűrűn küldözgette Budára embereit. 1516-ban Laski János[4] gneseni érsekprímás és Szydłowieczki Kristóf[5] kanczellár jelentek meg képviseletében. Igyekeztek az ország jólétét czélzó tanácskozásokban uruk akaratát érvényesiteni. Nem sokat értek el.[6] Eredménytelenül fáradozott (1518) Drzewicki

[1] Theiner, Vet. Mon. II. 639; Fraknói, i. m. II. 336—37; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. XCII. s köv.

[2] Alberi, i. m. Ser. II. vol. III. Firenze 1846. pag. 107; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. XCV. és 101: Pray, Epistolae procerum I. 166; Diarii XXXV. 114—15, 290; CXXXVII. 468; Isthvánfi, i. m. 132; I: 263—204.

[3] E. Zivier, Neuere Geschichte Polens. (Die zwei letzten Jagellonen 1506—1517.) Gotha 1915. I. Bd. 11 s köv.

[4] H. Zeissberg, Joh. Laski, Erzbischof von Gnesen (Sitzungsber. i. m. 77. Bd.) Wien 1874. 519; Zivier, i. m. I. 374—75.

[5] Jerzy Kieszkowski, Kanzlerz K. Szydłowiecki Poznan 1912.

[6] Acta Tomiciana IV. 10, 22, 23; Pray, i. m. V. 16.

Mátyás is. Nem tudta elismertetni a rendekkel a lengyel király főgyámi hatalmát. Neheztelt is miatta Zsigmond.[1] Az 1518-iki Szent György-napi dietára a már Ulászló idejében is itt járt Karnkowski János kir. titkár és Tanczin András érkeztek Krakóból.[2] Ez az utóbbi éleseszű, kistermetű férfiú képviselte Zsigmondot Mária prágai koronázásán is.[3] Mindannyijuk között legkiválóbbnak látszott Szydlowieczki. Ő jött 1522-ben ismét Budára, hogy a sülyedő magyar udvaron segitsen és megvesse alapját az ottomán hatalom ellen való egységes német-magyar-lengyel támadásnak. Részvett a németújhelyi tárgyalásokban is. Minden ügyessége ellenére eredmény nélkül tért haza[4] Távozta után egymást váltották a lengyel követek és küldöttek kisebb-nagyobb megbizatásokkal.[5]

A *portával* való viszonyunkra gyér világot vetnek emlékeink. Az ottomán hatalom terjeszkedése arra birta X. Leót, hogy 1517-ben ötévi fegyverszünetet rendeljen a keresztény uralkodók között s felszólította őket a török ellen való közös támadásra.[6] Ugyanezen évben Szelim szultán elfoglalta Egyptomot és vele elnyerte a kalifa méltóságot. Keleti politikája arra kényszeritette, hogy Magyarországgal

[1] Acta Tomiciana IV. 107, 109, 236. — Egyéniségére nézve l. Cas. Morawski, Histoire de l'Université de Cracovie etc. (Trad de P. Rougier) Paris et Cracovie 1900 III. 19.

[2] Acta Tomiciana IV. 9, 259.

[3] Acta Tomiciana V. 237, 296.

[4] Acta Tomiciana VI. 158. — A németújhelyi tárgyalásokról szóló naplójának Géresi Kálmán készitette másolata a M. Tud. Akad. Tört. Bizottságának okl. másolatai között van.

[5] 1524-ben Krzyczky András (A. Cricius) a jeles humanista költő és iró, Rotterdami Erasmus barátja járt Budán. (Acta Tomiciana VII. 83.) – 1525-ben a hatvani országgyűlés alkalmával Karnkowski János titkár és a német barát Lypchych (Nypeziez) Miklós kir. kamarás jöttek Budára. Ez utóbbi napi 12 frt.-t kapott ellátásul a magyar kincstártól. (Acta Tomiciana VII. 306., Dl. 24180., II : 187.)

[6] L. Joseph von Hammer, Geschichte des osmanischen Reichs II. és III. kötetét Pest 1828 ; Joh. Wilh. Zinkeisen : Geschichte des osmanischen Reichs etc. Gotha 1854. II. 593 s köv. l. ; N. Jorga, Geschichte des osmanischen Reiches I—V. Bd. Gotha 1908—1913. II. kötet 385 s köv. l.

békében legyen. Sikerült is neki (1519) három évre megegyeznie.[1] Ezalatt pedig hozzáfogott Rhodus elfoglalásához; de a pestis elragadta.[2] Arménia. Syria, Palestina, Arábia, Egyptom meghóditójának utóda: a 25 éves Szulejman,[3] a nagy, a hatalmas, a törvényhozó folytatta a küzdelmet s oly ragyogóvá tette a félholdat, mint soha azóta. A syriai lázadás elnyomása után Berham csaus-án esett sérelmet ürügyül használva föl,[4] elfoglalta Nándorfehérvárt. 1524 tavaszán, mivel Egyptomban volt elfoglalva, békét kért. Az udvar elutasitotta, a helyett hogy kapott volna az alkalmon. Igen, mert már Ferdinánd utasította budai követét, hogy a béke ellen dolgozzék.[5] Így újult meg a küzdelem a Habsburgok és a Valois-k között és I. Ferencz szövetségese eltiporta Mohácsnál az ellenállni akaró magyarságot.

Fölkeresték még a budai udvart a nevezett európai államok követein kivül a franczia,[6] a moldvai,[7] és a havasalföldi vajda[8] küldöttei is.

[1] A béke Károly és Ferdinánd érdekeinek szemmeltartása mellett köttetett: quatenus scilicet Sae Mtis Chatolice dominiorumque suorum intersit — irja Lajos Ferdinándnak. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Hungarica 1519—22 fasc. 1.)

[2] 46 éves korában. Jellemzését l. Hammer, i. m. II. 534; Zinkeisen, i. m. II. 610.

[3] 1520—1566 uralkodott. A török irók Ssahib-al-aaschiret el Kamilet-nek, azaz a teljes tizes szám betöltőjének, vagy Ssahibi Kiran Sultan Suleiman Khan-nak, azaz törvényhozónak nevezik. (Hammer, i. m. III. 3; Zinkeisen, i. m. II. 611.)

[4] Isthvánfi szerint a tatai tóba fojtották (i. m. 90.). Nem igaz. (Hammer, i. m. III. 13. 20: Zinkeisen, i. m. II. 615: Jorga, i. m. II. 385; Diarii XXIX. 621.)

[5] K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1524. fasc. 1.

[6] 1519-ben Poncet de la Tour, I. Ferencz franczia király követe jár Budán, hogy Lajos szavazatát megnyerje ura számára a frankfurti császárválasztó birodalmi gyűlésre vonatkozóan. Annyira nem fogadták szivesen, hogy még szállást se kapott. (Diarii XXVII. 287., 290., 299.) — 1524-ben pedig Rincon Antal franczia ügyvivő jött Budára, kérve Lajost, hogy ne nyujtson katonai segitséget V. Károlynak. (Fraknói V., Magyarország a mohácsi vész előtt i. m. 1884. 44.)

[7] I: 124., 140., 230.

[8] I: 17.

Amint a külföldi fejedelmek képviselőit főképen a török veszedelem hozta Budára, akként a mi küldöttségeink is elsősorban ennek elhárítása végett keresték föl a szomszédos és külföldi udvarokat.

Diplomácziai testületünk még nincs. Szolgálatot tevő követeink nagyrészt a kir. kanczellária titkárai közül kerülnek ki. Mellettük és utánuk kiveszik részüket a diplomácziai megbizatásokból egyes főpapjaink és főuraink, sőt a mi a diplomáczia történetében új dolog, köznemeseink is. Mivel a diplomáczia nyelve latin volt, elsősorban a kanczellária jelesebbb humanistáit vették számításba. Főpapi és főúri megbízottainkat kiváltképen vagyonuk tette alkalmassá e feladatokra, a kanczellária tagjait pedig rhetorikai jártasságuk ajánlotta. Azok vagyonukkal pompáztak és díszelegtek, ezek tudásukkal érdemlegest cselekedtek.

Diplomatáink sorát Balbi Jeromos dr. nyitja meg. Ez a volt párisi, bécsi egyet. tanár, majd kir. nevelő, a ki életét a velenczei szegények kórházában fejezte be, egyike volt legjelesebbjeinknek. Mondhatni állandóan útban volt. 55 év körül járt, midőn 1518-ban Krakóba ment Zsigmond király és Bona Sforza esküvőjére. Ugyanezen év őszén már Augsburgban találjuk. Segítséget kért a török ellen és buzditotta a birodalmi gyűlést egységes vállalatra. Igyekezett a császárt is megnyerni a magyarországi pártharczok lecsillapítására. Miksa császár halála után (1519 január 12) Lengyelországba küldte Lajos, hogy Zsigmond király magatartását megtudakolja a legközelebb összehivandó császárválasztó birodalmi gyűlést illetően. Lajos ugyanis, mint Csehország királya, a választófejedelmek sorába tartozott, s maga is pályázott a császárságra. De midőn a frankfurti birodalmi gyűlésre küldött megbízottja: Brandenburgi György gróf a vállasztás alkalmával észrevette, hogy a szerencse Károly spanyol királynak kedvez, csatlakozott Miksa unokájának pártjához és elősegitette a spanyol király egyhangú megválasztását. A választást követő aacheni koronázó ünnepségen (1519 okt. 23) Balbi Jeromos és Ákosházi Sárkány Ambrus zalai főispán képviselték Lajost. A hazafelé tartó

követek Innsbruckban decz. 11-én per procura házasságot kötöttek az új császár nővére: Mária és Lajos között. A következő évben ismét úton van Balbi. Ápr. 3-án Wormsban nagy beszédet mondott s élénk színekkel rajzolta a fenyegető török veszedelmet. Szavai nem találtak meghallgatásra. Átengedték hazánkat sorsának, a mely hamar be is teljesedett. Utolsó megbizatása az volt Balbinak, a melylyel 1522 őszén látta el őt Lajos Prágában, tudniillik Hardeck János gróffal a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldte, hogy ismételten segítséget kérjen a törökök ellen.[1]

Balbihoz hasonlóan folyton követeskedett Brodarics István dr., a végzetes mohácsi csatát átélt történetiró. 1522-ben Rómába küldte az udvar az 52 év körüli prépost-titkárt, hogy az új pápát VI. Adorjánt üdvözölje és segitséget kérjen a félhold ellen. Szent Péter trónjának új örököse teljes erővel felkarolta a magyar érdekeket. Boldogan írhatta (1522 szept. 1) Lajos királynak: Isten kegyelméből olyan pápánk van, a kinél jobbat és Felséged érdekeinek előmozditására hajlandóbbat nem kérhetett volna az Istentől. A következő évet Rómában töltötte Brodarics, állandóan dolgozva hazánk érdekében. Csak 1524 tavaszán jött haza. Alig pihent meg, újra megbizatással indul Prágába, hogy a csehországi alattvalóknak a katholikus hitben való egyetértésén fáradozzék. 1525 elején ismét a pápához ment. Jelentést tett a szentatyának a csehországi állapotokról és segítségét kérte a szultán ellen. Útjára 267 forintot kapott a kincstárból. Egyúttal 360 forintot vitt magával Marsupinus Ferencznek, néhai Bakócz Tamás familiaris-ának, a ki 1514 óta állandó diplomácziai ügyvivője volt Rómában az udvarnak. Útközben megbizatásának megfelelően meglátogatta a Paviánál fogságba esett Ferencz franczia királyt is. Rómába érkezve Marsupinus-szal együtt dolgozott az év nyaráig. Ekkor búcsút mondott az örök városnak s nehéz

[1] 1518: Acta Tomiciana IV. 328; 1519: U. o. V. 49; 1520: Diarii XXVIII. 538; XXIX. 130., 621; 1521: Dl. 38070; 1522: K. u. k. Haus-, Hof- u Staats-Archiv Cless-féle iratok; Isthvánfi, i. m. 101. — L. továbbá Retzer, Knauz és Ábel idevágó munkáit.

szívvel, sok adóssággal útra kelt. Fényes ajánlólevelekkel érkezett haza. Az öreg prépost fáradozásait azzal jutalmazták, hogy (1526 tavaszán) szerémi püspökké, majd kanczellárrá lett (márcz. 11). Új méltóságainak nem sokáig örülhetett, mert a Pál fővétele napján (1526) ránkszakadt nemzeti szerencsétlenség az ő reménységét is sírba vitte.[1]

Velenczével való tárgyalásainkat főképen Csulai Móre Fülöp prépost-titkár vezetgette. Ha valamely követünkre gondolhatunk Sir Henry Wotton szavainál: hogy a követ az az ügyes ember, a kit külföldre küldenek azért, hogy hazudjék hazájáért, akkor Fülöp prépostra gondolhatunk leginkább. Gyakran járta a szigetvárost már Ulászló idejében. Akkor több szerencsével, mint most, a mennyiben 100 ducatot kapott ellátására a signoriától annak viszonzásául, hogy a Budán tartózkodó velenczei követ is 80 ducatot kapott hópénzül a magyar kincstártól. Az 1516-iki országtanács azonban megszüntette a velenczéseknek járó ez ellátását. Így történt aztán, hogy a midőn Móre úr 1517-ben 12 személylyel Velenczébe érkezett, mi mást sem kapott, mint szállást a Dandalo-palotában, meg bárka-pénzt. Feladatának megoldásában sem volt szerencsés. A velenczei tanács ugyanis neheztelt, hogy Bóth András oly sok kárt okozott a dalmát partokon s épp ezért csak pár száz ducattal s némi hadfelszerelési czikkekkel bocsájtotta haza Fülöp urat. 1520-ban ismét lent járt, a reá következő évben is. Ekkor már megdördültek Belgrád alatt a török ágyúk.

[1] Életrajzára nézve l. Sörös P., Székely S. és Kujáni G. idevágó munkáit. Továbbá 1522: Dl. 25633: 1523: Acta Tomiciana VI. 219., 287., 326., 346.; 1524: U. o. VI. 20; Theiner, Vet. Mon. II. 631 639., 647; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1523 25. fasc. 1; Isthvánfi, i. m. 114; Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. CVII; Vaticani llt. másolatok (A M. Tud. Akad. Tört. Bizotts. okl. másolatai között) és I:85. — Marsupinusra nézve l. 1516: Katona, i m. XIX. 28.; 1518: Pray, i. m. V. 31; Iványi czikke a Tört. Tár. 1906. 161; 1522: Dl. 25313: 1525: I. 85; Theiner, Vet. Mon. II. 659: Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. pag. 302., 316: 1527: esztergomi és egri főesperes lett (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 1: Esztergomi kápt. Magánlltr.).

Ügyes beszédben fejtegette a signoria előtt: hogy hazánk egyik védőbástyája a kereszténységnek a török fegyverek furiája ellen. Kérte őket, hogy igyekezzenek megmenteni e védőfalat, mert ha ledől, akkor a tenger királynéja czédájává lesz a félholdnak. A kalmár nép azonban húzta-halasztotta a dolgot s csak akkor szavazott meg 30,000 aranyat, mikor már másik, még pedig rendkívüli követet küldtek Statilio János személyében. Késő volt, Belgrád elesett.[1]

Visszatérvén velenczei követségéből Statilio, Zsigmond lengyel királyhoz kellett mennie (1524 és 25). Mindkétízben azért, hogy a német lovagrend és Lengyelország között való ellentéteket simítsa el. Második útjának költségeire 367 forintot vett föl a kincstárból.[2]

A kir. titkárok közül kivették még részüket a küldetésekből Piso Jakab dr., Maczedoniai László, Gerendi Miklós, Sapka György. Mindannyian Lengyelországban jártak (1523) kisebb-nagyobb megbizatással.[3]

Főpapjaink közül Gosztonyi János nevével találkozunk ismételten. 1517-ben Bazini és Szentgyörgyi Péter gróffal járt Csehországban a belpolitikai zavarok lecsendesitése végett. 1520 tavaszán Krakóban tartózkodott, hogy Lajos királynak csehországi útjáról és terveiről értesítse a lengyel királyt. Négy évvel utóbb az öreg Ákosházi Sárkány Ambrus főispán társaságában a nürnbergi birodalmi gyűlésen kér segítséget a készülődő szultán ellen.[4]

Köznemeseink közül Werbőczi Istvánt illeti meg az

[1] 1517: Velenczei lltr. másolatok. (A M. Tud. Akadémia Tört. Bizotts. okl. másolatai között); Diarii XXV. 28., 33., 36; 1520: Dl. 38061. Másolatok a velenczei llt.-ból (U. o.); 1521: Diarii XXIX. 515; XXXI. 179; XXXV. 110; Másolatok a velenczei llt.-ból (U. o.): Paolo Paruta; Istorie Veniziane etc. in Venezia 1718. 309., 312.

[2] 1521: Másolatok a velenczei llt.-ból (A M. Tud. Akadémia okl. másolatai között), Diarii XXXI. 311; 1524—25; Fraknói V., Magyarország a mohácsi vész előtt i. m. 1884. 79. — I: 85—86.

[3] 1523: Acta Tomiciana VI. 238., 278., 303., 311., 337.

[4] 1517: Diarii XXV. 473; 1520: Acta Tomiciana V. 213., 296; 1524: Diarii XXXV. 444; K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1523—25 fasc. 1.

elsőség a diplomáczia terén. 70 emberből álló csapattal vonult a bácsi országgyűlés határozata folytán Velenczébe és Rómába (1519). Kíséretében diszelegtek: Gyurkóczi Csallovics Horváth Pál a későbbi óvári várnagy, Fancsi Imre, Tornallyai János, Szobi Mihály. Velenczében szokásosan a Dandalo-palotába szálltak. Kihallgatásukon tájékoztatták a signoriát a magyar kormányválságról s tudatták, hogy a kir. tanácsban hatalomra jutott köznemesség a köztársasággal szemben a régi külügyi politikát fogja követni. Egyúttal kérték a doget: hasson oda, hogy a császárválasztó frankfurti birodalmi gyűlésen a választófejedelmek Lajos mellé álljanak. Felbuzdult köznemesi önérzetükre vall, hogy Werbőczi a diplomácziai szokástól eltérően, magyarul beszélt. Így is hangsúlyozni óhajtotta, hogy ő a magyar nemzet zömét, köznemességét képviseli, a mely ellensége mindennek, a mi idegen. Ugyanezt a követséget az év nyarán Rómában találjuk, hasonló megbizatással.[1]

Werbőczi példájára járhatott el a bácsi országgyűlés másik két köznemesi kiküldöttje: Ártándi Pál és Kenderesi Mihály, a kik ugyanekkor és ugyanazzal a megbizatással Zsigmond lengyel királyhoz mentek.[2]

A diplomaták között találkozunk még a Prágát és Ólmüczöt járó Nagylucsei Dóczi Ferenczczel,[3] a portánál időző Bélai Barnabással, a későbbi szörényi bánnal,[4] a szláv nyelveket beszélő s a Krakót látogató Trepka András főudvarmesterrel,[5] az európai udvaroknál meg-megforduló Niger Tamás scardonai püspökkel[6] és Ciprusi Hannibállal. Ez utób-

[1] E követség részletes leirását l. Wenzel G. idevágó czikkében Magy. Akad. Értesítő, kis gyűlés decz. 21. 1850: Fraknói V., Werbőczi István életrajza (Magy. Tört. Életrajz.) i. m. 132 s köv. l.: Diarii XXVII. 86. s köv. l.

[2] Tört. Tár 1882 (Fraknói czikke).

[3] 1522—23: Dl. 23706., 23707., 26293., 23712., 23966 és I: 73.

[4] 1517: Dl. 24391.; Theiner, Vet. Mon. Hung. II. 626; 1519: Dl. 24393; Diarii XXVII. 544: Isthvánfi, i. m 87: 1521: Dl. 29984.

[5] 1526: Acta Tomiciana VIII. 25.

[6] 1523: Diarii XXXV. 137—8; Acta Tomiciana VI. 348; 1524: Katona, i. m. XIX. 477.

bit 1523-ban a perzsa sah-hoz szemelte ki az udvar, hogy a török ellen támadásra bírja a keleti fejedelmet.[1]

Fényes volt az a magyar követség, a melyet 1519 nyarán Brandenburgi György gróf és Sternberg László cseh főúr vezettek a frankfurti birodalmi gyűlésre. Csak György úrnak magának 4490 forintjába került a pompakifejtés. S midőn Károly spanyol királyt egyhangúlag császárrá választották, hálából az immár V. Károly 3000 rajnai forintot rendelt György grófnak élete fogytáig a gyűlésben való jeles szolgálataiért.[2]

Hasonlóan pompázott az 1522-ki nürnbergi birodalmi-gyűlésre küldött követség. Ott díszelgett soraiban az udvar színe-java. Köztük lehetett látni az ősnemes családból való Gosztonyi János győri püspököt, a királyné kövérke kanczellárját, továbbá a széptermetű Maczedoniai László szerémi püspököt, Béltheki Drágffi János főtárnokmestert, Werbőczi István kir. személynököt, Gethei János alnádort, Csébi Pogány Zsigmond főispánt, Kenderessi Mihály kir. tanácsost, Zsivkovich Ferencz zengi püspököt és másokat. Szónokuk Maczedoniai László volt. Hiába tárta föl a török veszélyt, komoly segítséget nem kaptak.[3]

Beszéltetett magáról az a küldöttség is, a mely Zsigmond lengyel király és Bona Sforza esküvőjén képviselte az udvart. A vendégeskedő magyarság ugyancsak kitett magáért. Hogyne, a mikor Zsigmond esküvőjéről volt szó, a ki Ulászló korában hosszabb ideig időzött Budán és a ki a magyar urak közül nem egygyel benső barátságot kötött. 1177 volt csak a paripák száma! Elgondolhatni azt az evést-ivást, pompakifejtést, a melyben a két testvérnemzet egymást fölülmúlni igyekezett. Lajos királyt Kázmér tescheni herczeg és Ákosházi Sárkány Ambrus képviselte 273 lovassal. Képviseltették ott még magukat: Szapolyai

[1] K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungaria 1523—25 fasc. 1.

[2] 1519: Isthvánfi, i. m. 86; Dl. 38044., 38046; Diarii XXVII. 288.

[3] 1522: Dl. 23618., 23762., 23763., 23766., 23618., 24399; Iványi B. czikke T. Tár 1906. 344 s köv. l.: Apponyi, Hungarica i. m. I. 129.

János 50, Perényi Imre nádor 26, Bakócz Tamás prímás, Frangepán Gergely kalocsai érsek. Szalkai László váczi püspök 24—24, Buzlai Mózes főudvarmester 13 lovassal. Ippolito d'Este bibornok, egri püspök személyesen jelent meg; 367 lovas kísérte.[1] A pompálkodás ezer nemével szemben csak az időtöltés ezer faja vehette föl a versenyt.

Lássuk, milyen szórakozásokban lelték leginkább kedvüket!

[1] Acta Tomiciana IV. 309.

Ünnepségek, időtöltés, konyha.

A koronás gyermek György grófban kapta meg leghívebb czimboráját a gyászok torán és örömök reggelén. Pisónak humanista világát nem szívta magába. E mentorának finomultabb időtöltéseivel szemben, György úr szilajabb tréfáiban telt ingere. Ízlésesebb társaság, színielőadás, hangverseny helyett harczias szórakozásban lelte örömét. Tetszett neki a szellemességnek az a faja, mely élcznek tartja még a durvaságot. Élő egeret étetett udvari emberével, szájába vétette a levágott macskafarkot; megízleltette a rothadó kutyatetemet. Forratlan vérével asztalához ültette vadászkutyáit és kedvelt majmát.[1] Udvara tetszésével találkozott a kakasviadal.[2] Mámoros feledtséggel élvezte a lakomák kiragyogó óráit. Arany-könnyelműséggel járta a tánczot s töltötte idejét vadászatokban. Kedvelte a fürdőkádban való étkezést s ha lehetett, tornajátékokat űzött.

Zsigmond, a lengyel király intve intette, s nagybátyai módon figyelmeztette: javuljon meg, éljen uralkodóhoz illően.[3] Úgy rémlett, hogy házaséletével végét szakítja illem, olykor szeméremsértő tréfáinak. De Máriában, az innsbrucki kolostor neveltjében nem találta meg új útra vezetőjét. Nem nyert benne támogatót hivatása betöltésében. Nem lelte föl azt, a ki munkára szoktatva erélyessé tette volna s önállóvá. Karját karjába öltve futott vele arra, a hol

[1] Isthvánfi, i. m. 131.; I: 116.

[2] M. Denis, Die Merkwürdigkeiten der k. k. garellischen öffentl. Bibliothek am Theresiano Wien 1780. 251.

[3] Acta Tomiciana VI. 270.

csók és kaczaj szaladt eléje. Együtt szívta vele minden érzékével fiatal élete tavaszi szépségét. Könnyű volt Lajost tánczra vinni. Anyjától örökölte a franczia könnyűvérűséget. Az emberek mindig szerették a fényt, a pompát, s ha még örökletes volt: hitellel is módját ejtették pompakifejtésüknek. E kor levelei, melyek az újságokat pótolták, szeretettel rajzolgatták, mint fogadtak egyes uralkodókat, milyen ünnepséggel vártak egyik-másik egyházi méltóságot. Apróra megőrizték, hogy vendégelték meg befolyásos szomszédaikat, hogyan folytak le a bálok, vadászatok és más szórakozások. Mintha e század uralkodó osztályai egész élettartalmukat csupán ezekben találták volna. Zálogba vetették klenodiumaikat, uzsorásoktól kölcsönözgettek csakhogy kitünjenek, föllépésük fényes legyen, felébreszszék a figyelmet és elvakítsanak.[1]

Lajos sem lett kivétel. Peregve teltek az évek. Hatodik esztendeje fordult, hogy kijelentette Bakócz előtt a bécsi Szent István-templomban: házastársul veszi Máriát. Mint kilenczéves gyermek gyűrűt váltott a 10 éves főherczegnővel és főpapi áldásban részesült. Ez államjogi és házassági játék egyik részét végrehajtották Linzben, a mikor Ferdinánd és Anna megesküdtek. (1521. máj. 26.). Sürgette Lajos is házassága végrehajtását. Nővére egybekelése után maga küldte szét meghívó leveleit. Fölkérte Perényi Imre özvegyét is, a női nem örök ékességét: jöjjön a királyné fogadására. *Főtisztelendő esztergomi legatus urunk* — irja az özv. nádornénak — *a minap fölkérte nemzetességedet (generositatem), hogy készüljön fel a királynő fogadására. De mint értesülünk, e kívánságunk reménytelenné lett nemzetes asszonyomnál, még pedig a nádor úr miatt. (T. i. Báthori miatt.) Ugyanis, még mielőtt értesült volna óhajunkról, megigérte magának a nádor úrnak óhajtására, hogy az ő (t. i. Báthori) leendő asszonya elé fog menni. Értesültünk pedig erről abban a kérvényben, a melyet ugyancsak*

[1] Casimir v. Chłędowszki, Der Hof von Ferrara Berlin 1910 (aus dem Polnischen von Rosa Schapire) 409.

a nádor intézett hozzánk. És mi meg is engedtük, hogy nemzetességed teljesítse a nádor úrnak adott szavát, hogy fogadni fogja az ő jegyesét. De most tudja meg Te kegyelmed, hogy a nádor úrnak lakodalmát elhalasztották Mária Magdalena ünnepére. A nővéremnek Linzben tartandó lakodalma pedig a fenséges Ferdinánddal, Ausztria főherczegével Szent-Háromság ünnepe körül föltétlen meglesz. A menyegző 15-dik napján pedig jegyesemet, a királynőt Hainburgig hozzák. Mivel tehát a királynő elhozatalának ideje már-már közeledik és szinte itt is van, a nádor lakodalmának ideje ellenben messze van, a szokottól eltérőbb módon kérve-kérjük Te kegyelmed, kegyeskedjék tekintettel fenségünkre és magára a királynőre, a lehető fényes és illő kísérettel azonnal Pozsony alá menni. Összejönnek oda mihamarább más urak és úrnők is, hogy azután Hainburgig a királyné elé menjenek. Mi pedig úgy határoztuk, hogy nemzetességed nyissa meg az úrnők sorát — a minthogy meg is illeti ez a kitüntetés. Meggyőződésünk, hogy ez az egész dolog néhány nap alatt lezajlik és a királynőnek Pozsonyban való elszállásolása után, végre Te kegyelmed is eleget tehet a nádor úr önagyságának. Ha pedig úgy esnék, hogy a királynő hosszasabban időznék Germánia egy-másik helyén (a mi nem valószínű) és itt lenne a nádor úr lakodalmának az ideje, nem fogjuk Te kegyelmed megakadályozni, hogy akkor a nádor úr jegyesének fogadására elmenjen. Te kegyelmednek a miattunk fölmerülő költségeiről pedig annak idején készségesen felelünk és eleget teszünk. Ismételve kérjük, ne cselekedjék másként, mint a mire kértük.[1]

A meghivott urak és nők versenyezve tettek ki magukért,[2] tőkép a kik az udvar körül ragyogtak. Hainburgban fogadták az ifjú főherczegnőt. Az útjokba eső helyeket hagyományosan feldíszitették lombokkal, diadalívekkel.

[1] Bartal, Comment. ad historiam status iurisque publ. regni Hungariae aevi medii libri III. Mantissa XVI.

[2] A magyari urak szerették a nagy kiséretet. Szapolyai 600 lovassal jelenik meg az 1517-iki dietán. Bár ennek politikai íze van, de jellemző (Dubravius, i. m. 203a).

Hainburgtól Budáig zengett a zeneszerszám és köszöngettek a királyi zászlók. Az özönnép arczán kellemesen játszott a júniusi verőfény. Bámulta a tömeg, hogy pompáztak az urak, a deli szűzek és asszonyok. Csillogó gyöngyös pártája lebegő fátyola alól fölismerte ezt is, azt is. S a míg elszemlélte a paripák czifra nyeregvilágát s megcsodálta a vetekedő öltözetek ragyogó ékeit, röpködő tekintetével a mennyasszonyt üdvözölte.

A budai udvar öröme csak pillanat volt, mint harmat, melyet felszáraszt a kelő nap. Hallatszott már Belgrád alatt a törökök fanatikus éneke:

Lâ 'illâh-illâ-l-llah
Wa-Muhammed raszûlu-l-llah![1]

Lajosnak el kellett mennie. A hulló ősz rég megszínesedett és apró pelyhekben hullt már a hó, a mikor betegen visszatérhetett; Szabács is, Zimony is, Belgrád is elesett.

Összehúzódott lélekkel kellett gondolnia a koronázás és menyegző ünnepségeire.[2] Nem maradt fenn a leírása sem koronázásuknak, sem menyegzőjüknek, bizonyosak vagyunk mégis, hogy ők, a Miksa neveltjei, nem hagytak követelnivalót az ünnepség szertartásaival szemben. Megzavarta benne őket, egyszerűsítette méreteit a török veszedelem, illő fényéből azonban nem vetkőztette ki, amint-hogy a Ferdinándét sem.[3]

Útra övezték magukat. Bebujva téli prémjeikbe, Székesfehérvárra[4] vonultak. Hűs deczemberi szellő verte a lovak sörényét. Ezer napfény rezdült aranyos hintóik csillogó takaróin. Szemük hamvas fátylak alól csillogott ki.

[1] Nincs más Isten mint Allah és Muhammed az ő prófétája.

[2] Mária koronázása 1521 decz. 11-én ment végbe Székesfehérvárt; az esküvő pedig a következő év január 13-án Budavárában.

[3] Isthvánfi, i. m. 91. — Ferdinánd linzi esküvője egyszerű volt. Három napig tartott, mert a török már fenyegetett, de nem hiányzott: nec spectaculorum varietas, nec equestres ludi, nec alia letitiae signa.

[4] Ankvicz, i. m. 321; Dr. Tóth-Szabó Pál, i. m. 250; Nemz. Múzeum törzs. 1521; Perényi cs. llt. 1522; Katona, i. m. XIX. 210.

Csakúgy csörömpöltek málhásszekereik a zuzmarás fehérvári úton. Messze kihallották a zugó harangok szavát. A fény és pompa emelésére fordították a szászok 12,000 frt. értékű ajándékát is.[1] Hangulatukban megzavarta őket a köznemesség mennydörgése. A serdült királytól esküjét követelték, mert, mint gyermek, koronáztatásakor nem tehette le az ország szabadságára. Lajos teljesítette. Így koronázták nejét ünnepi módon Magyarország királynéjává.

Visszatérve Budára, hangos lett tőlük az udvar. Készültek az esküvőre, a mely jan. 13-án megtörtént. Folyt előttük a bor egész nap, volt lakoma meg ének. Mikor a szürkület homálylyá sötétült, elkezdték a tánczot: járták vegyest, megforgatták a karcsú német kisasszonyokat, aprózták a csárdást s járták a fáklyást a hajnalba haló órákig.[2] Tetézték az ünnepséget a másnapi ajándék-osztogatással. A következő napokat főképen lovagi tornákkal töltötték be. A király is résztvett bennük. György gróffal mérte össze fegyvereit s a tanítvány legyőzte a mestert.[3]

Jóformán végét sem szakították jókedvüknek, az ifjú asszony sürgette a prágai koronázás készületeit. Ismét lóháton volt az udvar. Lajos levele megőrizte prágai fogadtatásukat. Egy kilométerrel a város előtt igen sok fegyveres lovas várta őket. Eléjük sietett az egész polgárság. Jó eléjük vonult a város zsidósága, felöltve fehér imaköpenyeiket. Beborítva vele fejüket, eléjük vitték a tízparancsolatot, zsidó himnuszokat énekeltek, istent dicsérő és örömdalokkal vegyest. Kérve kérte a zsidóság a királyt, hogy érintse meg a tízparancsolatot. Lajos nem kezével érintette, hanem azzal a vesszővel, a melylyel lovát irányitotta. Az ilyen vesszőket azután a babonás nép oly nagyra

[1] G. D. Teutsch: Die Schässburger Gemeinderechnung etc. i. m. (Archiv d. Vereines für Siebenb.) 1853. 147—148.

[2] Az ünnepségek, szertartások menetét l. Joh. Voigt, Fürstenleben und Fürstensitte im XVI-ten Jahrhundert (Raumer-féle Hist. Taschenbuch) Leipzig 1835. 201 s köv. l.

[3] Orio Lőrincz jelentése 1521. jan. 15. Fraknói V., II. Lajos és udvara i. m. 50.

becsülte, hogy akár 100 aranyat is adott érte. A kaputól a hídig kettős sorfalban állott a fegyveresek hosszú sora, sehol sem volt megszakítva. Itt is, ott is lobogtak a czéhek zászlói és jelvényei, a tömeg ellepte a tereket. Felvonultak az országtartó nagy urak, fel a papság, fel a káptalan. Ünnepelt az egész város.[1] Szólt a zene, ismét borba fult a nap. Volt öröm, hejje-hujja, tánez, muzsika, ének. Jókedvük azonban csak aranyfüst volt, egyre átfeketéllett rajta az országos nyomor. És az ájtatos Mária nem sürgette hazatérésüket. Másfélévig oda voltak.

Visszatérve épen hogy fölmelegedtek, vágyaiknak ismét színes szárnya lendült. Újra ünnepi készülődés zaja üti meg fülünket.

Németújhelyt jöttek össze Ferdinánd és Anna, Lajos és Mária. Kíséretükben voltak a brandenburgi grófok: György és Vilmos.[2] Egy esztendeje még nagyon komoly dolgok átszódtak itt le. Németújhelyt büntette meg Ferdinánd a lázadó bécsiek vezetőit. Itt üttette le a fejét a bécsi egyetem jogtanárának, az erdélyi származású Capiniusnak is.[3] Ekkor a Ferdinánd trónját kellett biztosítani, most meg a Lajos udvarát megmenteni.[4] Olyan fénynyel jöttek össze, hogy semmi sem hiányzott, a mi jellemezni szokott fenséges gondolkozású és nagylelkű uralkodókat.[5] A lengyel királyt Szydłowiecki képviselte.[6] Szép őszi napon (1523. okt. 12.) találkoztak a soproni mezőkön. Büszkén lovagoltak be nemes lovascsapataik élén Sopronba. Három napig ettek, ittak, tánczoltak. Érezték, mint hevíti erüket fiatal vérük. Majd Németújhelybe vonultak. És míg tanácsosaikkal

[1] Pray, Epistolae procerum I. 154.

[2] Acta Tomiciana, VI. 331. — Ez összejövetelt megörökítette Szydłowieczki naplója.

[3] Aschbach, i. m. II. 187—188.

[4] . . . de re Turcica, de ordinatione regis et curie et de aliis folyt a tárgyalás — mondja Szydłowieczki.

[5] . . . in hoc conventu nihil defuisse, quae ad magnanimos et potentissimos principes . . . etc. Salamanca K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Grosse Corr. 12).

[6] Naplójában leírta az ünnepségeket is.

szedették apróra a terveket, folytatták a dáridót napokon keresztül. Ferdinánd kincstartója Salamanca egyik barátjához írt levelében hosszadalmasnak tartotta felsorolni és leírni azt a tobzódó örömet, lakmározást, tánczot, vitézi tornát, a melyeket éjjel-nappal folytattak nyilvánosan is és az egyes meghivottak-adta vendégségeken is. Összehasonlíthatatlannak találta. Az ünnepség koronájává tették azt a vadászatot, a melyet Ferdinánd tartott ebersdorfi kastélyába áthívott vendégeivel. Növelték az ünnepség fényét a kölcsönös ajándékosztogatások.[1]

Szokás volt, hogy lovaggá ütöttek egyeseket az ünnepségeken;[2] továbbá bizonyos kitüntetéseket osztottak szét. Lajos, mint az aranygyapjasrend lovagja,[3] méltó elismeréssel szívesen adózott vitézeinek. Egy alkalommal Bárdi Istvánt tüntette ki Ferhát basa feletti győzelméért: aranysarkantyús vitézzé tette. Európaszerte megtisztelő volt ekkor e rendjel viselése.[4]

Leginkább mosolygott azonban az ifjú király lelke *a harczi játékok* alkalmával. Mint jeles bajvívónak örömösztön emelte fejedelmi keblét, ha vitézi tornáról beszélhetett. Mikor az egyre hangosabb köznemesség a németek kikergetését követelte, nem bánta, csupán azt kérte, hogy kétkét németet hagyjanak mellette, a kikkel tornajátékban pihenhet.[5] A németújhelyi összejövetel egyik októberi napján 16 személy czimere mosolygott egymásra egyik játékteremben.[6] A nov. 17—18-iki játékokban pedig maga öltött ruhát, pattant nyeregbe és tört lándzsát Ungnad (Und Gnoth) báróval, a Ferdinánd étekfogójával. Hetykén moz-

[1] L. Salamanca levelét, a Cless-féle iratokat a K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archivban; — valamint a Szydłowieczki-féle naplót.

[2] Az 1515-iki kettős esküvőn templom után 300 jelölt feje felett csillogtatták meg a fényes kardot s hangoztatták el a felavató: Esto miles-t. (Diarii XX. 484.)

[3] Ankwicz, i. m. 316.

[4] Isthvánfi, i. m. 105; Cziráky Antal: De ordine equitum auratorum exercitatio Pest 1792. 9.

[5] Mon. Vat. Ser. III. Tom. I. pag. 195.

[6] Apponyi, i. m. I. 38.

dult neki ellent, majd erősebben roppant össze. Egyszerre csak megrendült ellenfele is és Lajos maga is. Már-már kétségbe húzódott a diadal, a mikor megeresztette fékét, nekivágtatott és leteremtette. Diadalkiáltás tört ki. Csak a híradó harsogta túl a zagyva kiáltást, hirdetve Lajost, mint győztest nagy erős fennszóval.[1]

Ursinus Velius megörökítette költeményei egyikében Lajosnak azt a párviadalát, a melyet Szalkai László prímás esztergomi udvarában vívott.[2]

Ha fellépésével nem tette vagy tehette elevenebbé a harczijátékokat, örömmel nézegette, mint tüzelték egymás bosszúját apródjai, mint képezte ki bennök őket György nevű mestere, a ki gyakorlatban is, elméletben is jeles ismerője volt a tornabajvívásnak. A róla írott könyvéért 6 frt. jutalommal tüntette ki.[3] A lovagkönyvek jeles alakjaihoz méltón tört lándzsát (1525. márcz. 3-án) Raybnicz Sebestyén udvari ember és Haynal János kamarás, a mikor 8 frt. értékű új pánczélköntösükben[4] a király nagy gyönyörűségére összementek.[5] A személyes vitézség ez iskolájának költségeit, mint számadáskönyvei tanuskodnak, étekfogója Kozmóczki Jakab vagy Majláth István sáfárja kapta kezéhez és fordította rendeltetésére.[6]

Kedvvel űzte Lajos *a karikajátékot.* A harczijátékok egyik iskolája volt ez is. Meg lehetett szerezni bennök is a lovagi készültségnek elismerő oklevelét. Póznára erősített vaskarikákat kellett vágtató lóról lándzsával fölkapni e játékban. Vívási ügyesség kellett hozzá. Nélküle könnyen balesettel zavarta meg e szórakozás hangulatát a játékos. Az V. Károly megválasztására (1519) és a lengyel király apai örömére (fia született 1520) rendezett ünnepségeken

[1] Szydłowieczki naplója.

[2] Abel, Analecta Nova i. m. 465.

[3] I. 114., 145.

[4] G. Hirt, Kulturgeschichtliches Bilderbuch aus drei Jahrhunderten Leipzig u. München 1882. I. 109.

[5] I : 94.

[6] I : 89; II : 220.

a nagy közönség előtt mutatta be Lajos ebbeli ügyességét.[1]

A torna egyik neme volt a *lófuttatás*. Jockey-iket külföldről szerették hozatni. Első díjul karmanzsinvörös selymet tűztek ki.[2] Lajos udvara is kedvelte e familiaris szokást. Főkép a tavaszi versenyeken népesítették be a stadionok bársonykönyöklős páholyait.[3] Örvendezve szemlélték a jelentkező apródok nyihogó paripáit, kapáló versenylovait. Megmosolyogták őket, a mikor a rázendülő czigányzenére felkapták meg leeresztették hegyes dárdafülüket.[4] A májusi versenyeken az egri püspök zenészeinek s a nádor trombitásainak[5] készséges játékait is élvezték. A kaczagó apró dobokra és jajduló trombitákra meginduló kis hadat figyelemmel kisérték és nagy örömükre volt, a mint elevenkedő képpé vált a selymes apródok tarka világa.[6] Messzire elkísérte szemével Lajos is a magaverte porba tünő kis csapatot. Ott futottak istállója lovai és hullott apródjaira az első dicsőség. A beérkező győztest harczizajjal fogadták. Recsegő rézkürtökkel adták tudtul a jutalomdíjasok neveit.

Leginkább kielégíthették szórakozási szenvedélyüket a *farsangokon*. Megtalálta ilyenkor kiki a stilust, a melyben kitombolhatta magát. Járták a dáridónak szinte minden faját. Élvezték a lakomát meg tánczot, álarczos meneteket és lovagi tornát.

A király udvara — írta György brandenburgi gróf, az 1519-iki farsangon — *szörnyűséges szegény. De én mégis ugyancsak farsangoltam. Hadd lássák az urak, hogy talpon tudnak még állani az udvar emberei: Stibitz és Zettricz vívtak először. Hatszor csaptak össze. Majd én és Krabat vívtunk meg egymással lóháton. Krabat ördögnek volt öltözve, én meg vadembernek. Az ördög lefordult lová-*

[1] Orio Lőrincz i. jelentése.
[2] Chłędowszki, i. m. 456.
[3] I: 163., 169.
[4] U. ott.
[5] U. ott.
[6] I: 156.

ról és arczára zuhant. A király is szépen lovagolt. Jelen volt a város minden asszonya és tömérdek nép. Majd tánczra került a sor. Én 18 álarczossal lépkedtem elő, kurta köpenyben, élesorrú, hegyes czipő volt a lábamon, a milyet a régiek hordtak. Egy vén atyus járt aztán két különös tánczot fából készült saruban úgy, hogy mindkét kezében botot tartott.[1]

Az álarczos maskarák német befolyást mutatnak. Arra vall a heraldikai motivumok feltünő alakitása is. Máriával jöttek át hozzánk ez ördögi jelmezek és fenevad öltözetek.[2] Ma szokatlan, ha olvassuk, hogy Lajos felöltözve Luczifernek, ökörszarvakat és lábakat öltve, gólyacsőrrel és kígyófarkkal ülte a húshagyót.[3] Akkor divat volt és oly megszokott, mint a tornajáték. Érdekesen mutatja Burgkmair Weisskunigja is, a mint Miksa császár maskaratánczot vezet.[4] Érthető, hogy II. Alfonz udvaribolondnak öltözve nem restelte bejárni Ferrara utczáit.[5] Ippolito d'Este egri karneváljain meg a lovagok vánkossal fedték hasukat; sisak és pajzs helyett vasabroncsokkal borították be magukat. A rúd végére konyhakést kötöttek s úgy űzték a vitézi tornát. Így tették nevetségessé a becsület gyakorlóiskoláját.[6]

Mikor Prágában időzött Lajos (1522), főlovászmestere már ősszel kérdeztette tőle, hol fogja tölteni a jövő évi farsangot. Batthyáni Ferencz küldöttjének erre a kérdésére, valamint arra, vajjon felkészülve jelenjen-e meg a harczi játékokon, sietve felelte: egyelőre még nem tudja, de bárhol lesz is, még ha úton lenne is, vigan akar lenni és jókedvben akarja eltölteni a farsangi napokat. Meghagyta tehát, hogy fegyvereivel és lovával együtt jöjjön a farsangi harczjátékokra.[7]

[1] F. Spiess, Aufklärungen in der Geschichte etc. 60—64.

[2] A legszebb mascharák a ferrarai piaczon készültek. Hozzánk is hozatott innét Egerbe Ippolito. A leghíresebb karneválok is az egykori ferraraiak voltak.

[3] Szerémi, i. m. 101.

[4] G. Hirt, i. m. I. 56; Voigt, i. m. 229.

[5] Chłędowszki, i. m. 442.

[6] Századok 1889 401 (Óváry czikke).

[7] 1522: Körmendi llt.: Lajos levele Batthyányi Ferenczhez (Fraknói V., II. Lajos és udvara i. m. 47—48.).

Olykor már január végén beszerezték a farsangi jelmezekhez szükséges szöveteket, tafotát, selymet. Megvásárolták a hozzávaló sok apró-cseprő dolgot.[1] Farsang utolsó napján erősebben felhangzott harczjátékaik zaja. S mikor hideg éjjeli fénynyel felragyogott a hold, ropták a tánczot, míg megnappalodott.[2] Húshagyó kedden (1525) diplomácziai ebéden és vacsorán[3] látta főpapjait és főurait: Campeggiot, a Budán tartózkodó pápai legatust, vendégelte meg. A két lakoma közt levő időt álarczosmenettel tették rövidebbé. Egyik legnagyobb érdekességét tette ennek egy elefántjelmez.[4] Más európai udvarnál előkerültek ilyenkor ott a műbirkózók, felléptek a szemfényvesztők, versenyfutók s ha friss hó esett, nem maradt el a hólabdacsata.[5] Szép és költséges volt az 1519-iki milanói farsang.[6] Egerben olykor már szeptemberben készültek reá.[7] Igazán ünnepelni mégis csak a Mediciek tudtak!

E napokon váltak be az *udvaribolondok*. Épp úgy hozzátartoztak ők az udvartartáshoz, mint a lovak, kutyák, sólymok és vadállatok.[8] E korban előkelőbbek lettek már. Bizonyos költői fényt kaptak. Nyers, durva élczek helyett irodalmi és művészeti megjegyzéseket, csipkedéseket vártak tőlük. S mivel szellemes alakká lettek, jobb és előkelőbb sorsra érdemes írók is vállalkoztak reá.[9] Senki sem botránkozott meg rajtuk, ha szerzetes is akadt köztük.[10] S mikor a bor köde megülte a mulatozók elméjét, átadták szerepüket

[1] I: 68.
[2] I: 89., 90.
[3] I: 92.
[4] I: 90.
[5] Chłędowszki, i. m. 442.
[6] Diarii XX. 87.
[7] Magy. Tud. Akad. Tört Bizotts. okl. másol. 1518.
[8] Chłędowszki, i. m. 459.
[9] Ilyen lehetett Mátyás udvarában Galeotto.
[10] X. Leo udvari bolondja és rögtönző poëtája Camillo Quarnero havonként 9 dukát fizetést kapott. Később a római studio tanára lett. Chłędowszki, Rom, die Menschen der Renaissance (aus dem Polnischen von Rosa Schapire), München 1912 I .289.

a törpéknek. Viszont nem egyszer ők maguk is átvették a törpék feladatát. Alakoskodtak. A törpéknek itt-ott külön lakosztályuk volt, külön gondozták őket.

Lajos udvarából nem maradt fenn sem a csörgősapkások neve, sem a törpéké, de valószínű, hogy ismerték a velük való időtöltés örömeit. Ulászló idejében sokszor kaczajra deritette őket a sete-sutaképű Barkó, s a fontoskodó Miklóska.[1]

A testedző sportok közül mindketten kedvelték *a vadászatot*. Alkalom bőven kínálkozott. 1504-ben behozták a jobbágyokra a vadászati és madarászati tilalmat. Nagyszerű vadaskertjei voltak a királynak Csepelen. Gyakran kijárt a szigetre.[2] Néha nem is vadra, hanem erdei mulatságra, a György úr vezetése mellett.[3] A csepeli vadászat rendes programmjába tartozott.[4] A cserkészés mellett szívesen vadászott szarvasra és vaddisznóra. Mikor Pozsonyban időzött, éjfélkor került haza nejével együtt, úgy karajokba szeldeltette a Dunaszigeteket, annyira fölverette az ausztriai erdőségeket. Kíséretül nem vitt nagyobb személyzetet. A lengyel királynak követe meg is ütközött ezen.[5] Gyakran fölverte pusztító fegyvereik zaja a budai hegyek vadjait is.[6] Rendesen néhai való Mátyás király nyaralójáig és vadaskertjéig mentek ki (a mai Széchenyihegyig) és igen sokszor fáklyafénynél tértek vissza.[7] Az egykori pezsgő visegrádi életet e helylyel cserélték fel. Szívesen látott Lajos vadászterületén vendégeket is. 1525 április 19-én a nádort látta vendégül Trepka Andrással együtt. Akadt munkájuk ilyenkor fegyvertisztítóinak,[8] kik közül Timót lehetett a leg-

[1] Ulászló-féle számadáskönyvek Engelnél 55., 71., 75., 122. — Fógel, i. m. 135.

[2] I: 70. — 1525 febr. 3-án egy frt. borravalót kaptak a szigetre átszállítgató hajósok.

[3] Mon. Vat. Ser. II. Tom. I. 159.

[4] I: 70. — Valamint a nyéki is (I: 75., 94., 95., 102., 114., 146; I: 164—165. etc.).

[5] Szydłowieczki naplója.

[6] 9 helyt fordul elő az 1525-iki számadáskönyvekben.

[7] I: 125.

[8] I: 136.

ügyesebb, mert vele szereztette be Bécsben különféle fegyvereit is.[1] Az Ányos-testvéreket főkép a vadászat körül kifejtett fáradozásukért nemesítette.[2] Máskor maga is vendég volt. Bizonyára a prímás vendégeként vadászott Esztergom környékén.[3] Föltehetjük. Bár a kánoni szabályokkal ellenkezett a vadászat, de X. Leo is résztvett a vadászatokban. Épen így kardinálisai is. Nálunk Ippolito d'Este.[4]

A vadászatokban hűséges társaik voltak a kutyák. Nem is vették ők le okos, nagy szemüket az erdők halottjairól s dárdás nézésükkel őrködve őrködtek a leterítetteken. Legjobban szerették a francziaországiakat, onnan kapták a legjobb mestereket és a legerősebb kötésű hálókat is. A kitanított kutyákat nagy néven vették.[5] Lajos is szívesen fogadta az ajándék-kopókat.[6] Hetenként kétszer megfürösztötték őket.[7] Az apródok egyike ügyelt fel reájuk. Csepelen tanyáztak.[8] A mint a vadásztokban a kutyákat, úgy a madarászatokban a sólymokat vették igénybe. Bizonyos mértékig büszkélkedtek a velük való madarászással. Asszonyaik nemcsak szeretettel űzték a sólymászatot,[9] hanem szenvedélylyel is.[10] A legnemesebb ajándék, a mit imádottjaiktól kaphattak,

[1] I: 110., 193; II: 211.

[2] Hazai okmt. i. m. 423.

[3] Mon. Vatic. Ser. II. Tom. pag. CXXXII.

[4] Chłędowszki i. m. (Rom) I. 299.

[5] Jellemző Ippolito egyik levele Miksához. Úgy ír róla, mint igen fontos diplomácziai ügyről (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Maximiliana).

[6] Wakthel, Steczko, Pythepeczky cseh urak kedveskedtek kopókkal. (I: 87., 77., 170.)

[7] Szerémi, i. m. 118.

[8] I: 164—65.

[9] Perger, Zur Geschichte der Falkenjagd (nach bisher unbenützten Quellen) Sitzungsberichte d. kais. Akad. Wiss. Phil. — Hist. Class. XXXI. Bd. 1859, 352. — Falken u. Falknerei des Mittelalters (Hormayr-féle Taschenbuch) Berlin 1849. 151—161.

[10] Dubravius írja Lajosról, hogy 40000 arany adósságát engedte volna el néhai Ippolito jószágkezelőjének egy betanított keselyű madárért (i. m. 204/a).

a sólyom.[1] Képeiken, felvonulásaikon, pecsétjeiken, sírköveiken, pénzeiken ott ült a sólyom karjukon.[2] Megbecsülésnek örvendett szemükben az izlandi vagy norvég fehérsólyom, mert bátran és jól repült. Megadták az árát a magyar és a brandenburgi sólymoknak is.[3] Mint drága portékáikra nem cseléddel, hanem a kamarásokkal ügyeltettek fel.[4] Sólymáron (Buda mellett) tartották őket.[5] A madarászgatást nemcsak sólymokkal, hanem ölyvekkel és másfajta madarakkal is űzték.[6] Kellő időben elbocsájtott sólymaikkal keresték a hölgyek kegyét s lélekzetfojtva nézték, mint indul meg a küzdelem a levegőben, mint győzi le betanitott sólymuk szárnyas ellenfelét.[7] A sólyommestereknek és a madarászoknak szivesen adták meg jutalmukat fárasztó betanításukért,[8] valamint a madárgondozó szolgának is.[9]

Az ifjú udvartartás hamar levetette gondját. Szerette a jól terített asztalt. Kiadásai között szokatlanul gyakori tétel esett evő-ivószerszámaira és a dús lakomák lelkére, a borra. Erősen növelte vele az udvar adósságát s nyitott meg miattuk újabb és újabb hitelsorozatot. Egymást érték a rövidálmú napok. Alig hogy szunnyadtak, máris ébren talpaltak. A velenczei követek kiemelték, hogy Magyarországon nem szégyen a részegség. Az udvarban naponta négyszer-ötször ettek, s késő éjszakán át is nyelték az édes méregitalt.[10] S mivel sokszor elfogta kincstárukat az üresség,

[1] Lacroix, Moers, usages et costumes au moyen âge etc. Paris 1878. 214.

[2] U. ott. 271.

[3] Ippolito 10 drb.-ot küld egyik rokonának Itáliába. Vízi, légi madarakra, sőt nyulakra is be voltak tanitva (Óváry L., Egri vadászatok etc. Századok 1889. 398.). — Voigt, i. m. 282.

[4] II : 195., 253.

[5] Kath. Szemle 1909. 602.

[6] II : 195.

[7] U. ott.

[8] I : 94., 105., 108., 217.

[9] I : 183.

[10] Bon A. 1519-iki és Massaro 1523-iki jelentései. (Diarii XXVII. 495 s köv. l. és XXXV. 99 s köv. ll.)

megritkultak a vendégeskedések is. 1525 első felében mindössze hatszor volt vendéglátás. Ellátják ilyenkor magukat fáklyával és borral. A mint halaványabb lett fáklyájuk fénye, szaporább a füstje, el-elfogyott a boruk is.[1] A szükséges bormennyiséget elvitte az udvar oda is, a hol éppen vendégül megfordult. Egyizben az ó-budai apáczazárdához, máskor meg Hatvanba.[2]

A hol sok az apród, gyakran esett ott menyegző. Mindmegannyi egy-egy ünnepsége lett az udvariaknak. Ha helyben ment végbe, a király rendezte. Ő gondoskodott az inyre való drága készületekről, a termek kivilágításáról. A tüzes bortól jókedvre gyúlva nem egyszer lángban ragyogtak a budai ablakok, a mikor rózsaszínű lehellet szállt már széjjel az égen s égő rózsaszínt kapott a Duna is.[3] Nem maradt el az ajándék sem, még pedig nem dib-dáb bolondság, hanem értékes ezüstkupák, bársony- és selyemkelmék. Ha másutt esett meg, külön küldött vitte a királyi ajándékot.[4] Mikor Schneidpeck János császári követ gyermekét keresztvízre tartották, Lajos viselte a keresztapai tisztséget. A lakoma kiadásai közt szerepel két font czukrossütemény. Bizonyára a bort csak csipegető női nem számára.[5]

Szeretettel járogatott Lajos a felhévízi[6] fürdőbe. Tartott künn egy borbélyt is,[7] hogy mindig kéznél legyen, valahányszor kedve jött elfürdőznie a természetes meleg forrásokban. Télvíz idején felhordatta[8] vizét a királyi palotába. Természetes melegségét szekfűszerrel fokozták.[9]

Nem nyitottak új fejezetet ünnepségeik között az egyház ünnepnapjai. Nagyobb ünnepeken a király is jelen

[1] I : 63., 72., 92., 160 . . .
[2] I : 232., 152.
II : 219.
[4] I : 54., 72.: II : 219. etc.
[5] I : 166.
[6] I : 71., 88 , 92., 116., 133., 144., 232.
[7] I : 144. (Gergelyt); ismerjük még Jánost és Menyhértet (I : 229. 141.)
[8] I : 88.
[9] I : 71., 144.

volt mind a misén, mind a vecsernyén. Tiszteletére fáklyás apródok álltak az oltár előtt. Gyertyaszentelő[1] napján körmenet lehetett, mert majdnem 50 gyertya lobogó fénye tette ünnepiesebbé az udvar jelenlétét. A nagyobb gyertyákat bizonyára fáklyák pótolták, mesterséges virággal fonták körül.[2]

Miután túl voltak a mosolygós karneválokon, elült a sürgés, a nyüzsgés. Elsötétítették a táncztermeket, elnémították a zeneszerszámokat. Érezték a levegőben reszkető bőjti hangulatot. Egyikük megszokásból, másik bensőséges érzésből felvette hamvazószerdán a vezeklés symbolumát s csak a feltámadás napján törölte le homlokáról. A szomorúság, a magábaszállás napjait kissé megszinesitették Gy. o. Boldogasszony-napján.[3] Feldíszitették a kápolnát, bevonták szőnyegekkel és kárpitokkal. Élvezték, a mint aranyszőnyeggel vonta be a kitisztuló márcziusi ég is jó Budavár tornyait. Kividámultak egy napra és átszinesült az arczuk is.

És jött a nagyhét szertartásos komolyságával. Hangosabb lépteik eltapogtak. Felhangzott a passio[4] megtört éneke. Faágakat, virágokat szentelt a pap. Virágvasárnapja volt. Kifakasztották e héten sok-sok rejtett szomorúságukat, különösen a mikor ellobbantották a gyertyákat és lepecsételték[5] a kápolna szent sirját. Szívükre a nagypénteki passio áhitata feküdt.[6]

A megváltás beteljesedését ülték. Ruhájuk sötét volt, mint az őrtálló cyprusok, de szemük könnycseppje mögött ott csillogtatták a piros husvét[7] közelségét. Szorongtak a sír körül zsongó imádságukkal, áthevülve a megújhodás igéretétől.

A legnagyobb pompát mégis Úrnapján, az oltáriszent-

[1] I : 68.
[2] I : 69.
[3] I : 119., 125.
[4] I : 136.
[5] I : 142: 25 dénárért vettek vörös pecsétet reá.
[6] I : 138. (János káplántól.).
[7] I : 145—6.

ség megalapításának ünnepén[1] fejtették ki. A vár egyik terén sátrat vertek. A benne rögtönzött trónon foglalt helyet a király a körmenet alatt. Ünnepi díszbe öltöztek a klerussal együtt. Pompázott az egész udvar. Tizenkét apród fáklyafénye kísérte a legméltóságosabb oltáriszentséget. A többiek vitték utána a kápolna ereklyéit, magasra tartották feszületeit, ragyogtatták aranyozott képeit ünnepi faállványokon. Minden neszt elfogtak a virággal hintett utak. Az áhitatos szemű hivők magasra szálló éneke meg vitte-vitte lassan, kígyózva, fénylő sorukat.[2]

Az ilyen ünnepi hangulatok kitünő isolái voltak az irgalmasság cselekedeteinek: az alamizsnaosztogatásnak A jótékonysági kiadások jelentékeny összegre rugtak különben is. Az 1525-iki év első felében majdnem ezer forintot tettek ki.[3]

Ennek a sokféle hangulatnak igazi fokmérője *a konyha.* Kisebb sürgése-forgása vagy lármás hűhója mindíg megmondta, miért hangosabb az udvar vagy csendesedtek el a termek. Valóságos kiskirályság az, a hol a sáfár az úr. Neki kellett nyitott szemmel őrködnie, hogy gazdasága meg ne rövidüljön. Ő ügyelt föl, hogy művészete megsokasodó feladatait zavartalanul lássák el a szakácsmesterek, meg segédeik, elvégezzék munkájukat a kukták és a szolgák is.

Lajos konyhája egyszerű volt. Külön asztalterítői, csemegései, aranyozói[4] nem voltak. Kézen-közön mégis elveszett a jövedelme.[5] Nem egyszer kölcsönből kellett élnie. Hiábavaló volt a bácsi országgyűlés gondoskodása, hiába kötötte annak gondját a kincstartó és tiszttartó lelkére.[6]

[1] I: 178., 200., 202; II: 192., 193.

[2] Megülték nemcsak a Pünkösdöt (I: 188–89.), hanem Mátyás apostolt (I: 87.), Szent Sebestyént (I: 61.), Szent Györgyöt (I - 153.), Szent Jánost (II: 229.), Péter Pált (I: 221.) etc.

[3] L. 76. l. 7. jegyzetét.

[4] Divatozott, hogy díszebédeken egyes húsételeket, halakat, de főkép a pávát fölczifrázva, aranyozva helyezték fel. (Chłędowszki, i. m. (Ferrara) 448.

[5] Diarii XXXV. 295.

[6] Kovachich, Vestigia, i. m. 485.

1522-ben Nagybessenyei István mester, csanádi kanonok és főesperes sáfárkodott benne.[1] Kötelességét nem végezte csak tél-túl. Ő is, Máté és Imre testvérei is czímert kaptak.[2] 1525-ben a 23 éves Majláth István[3] kamarás lett a sáfár, az ő idejéből maradtak fenn a sokat forgatott számadáskönyvek. Személyzete megbizhatóbb eleme még Ulászló idejéből való volt; Kisszakácsi Tolvay István főszakácsnak is azért vette ki Lajos a somogymegyei szőlőjét mindenféle behajtás alól, mert hűségesen szolgálta már atyját is.[4] Hű szakácsokra szükség volt, mert egyesek merényletet terveztek Lajos ellen.[5] Majláth idejében tíz magyar mester szakácskodott, ugyanannyi segéddel[6] és nyolcz gyerekkel.[7] Jelesek voltak közülök Bereki Mihály, a ki később János király szolgálatába lépett s paraszti sorsából feleségével együtt nemesi rangra emelkedett.[8] Továbbá Gondos Illés, a ki ott veszett el Lajossal együtt Mohács alatt.[9] Nem hagyott hátra jó emléket Bosnyák Mátyás. Ulászlót is szolgálta már, még pedig mint a szakácsok feje, de igen nagy érzéke volt a gastronomiai örömökhöz is, meg a nőkhöz is.[10]

Mind a konyha, mind az asztalok felszerelései a tárnokmester gondját tették. Ő ügyelt fel a palota bútoraira is. Segítették e felügyeletében és ellenőrzésében az ajtónálló deákok.[11] Figyelmeztetgették Harami Jánost, a konyha-

[1] Dl. 25018.

[2] Oláh Formulare-könyve Jászón 72a).

[3] Dl. 29388. Az ő idejéből valók a sokat idézett (röviden I:) Fraknói-kiadta 1525-iki számadáskönyvek. — Turul (Majláth Béla czikke) 1885. 5. — 1526: Másolatok orsz. llt. — Acta Tomiciana VIII. 247. — 1527: K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica fasc. 2.

[4] Dl. 23767.

[5] 1523: Szydłowieczki naplója.

[6] I: 117., 134., 209., 225.

[7] I: 90.

[8] Isthvánfi-féle Formulare-könyv az egri lyceum könytárában.

[9] Isthvánfi, i. m. 129; Katona, i. m. XIX. 717; Budai, Polgári Lexicon II. 84.

[10] Szerémi, i. m. 85.

[11] János, Gergely. (I: 142., 171., 202., 216.)

edények érdemes mosogatóját[1] ne csörömpöljön, ne törje az edényeket és óvatosabban bánjon a felszereléssel.

Takarékoskodniok kellett, mert szűkös volt a pénzük és mert a közelgő háborúk miatt mindennek felszökött az ára. Maximált áron[2] kellett — ha ugyan lehetett — vásárolniok. Örültek, ha a jófajta bors és gyömbér fontját 8 garas maximált áron megkaphatták, a szerémi $^1/_4$ literjéért szívesen fizették a maximált másfél garast. Kérdés, milyen áron juthattak hozzá, mert kéthetenként 50—60 frt. ment fűszerre.[3] 4 font czukorért és egy font fahéjért 6 frt.-ot adtak.[4] Később egy font czukorért 4 forintot.[5] Ha nem volt vendégjárás, heti konyhapénzül 25 forint jutott a Majláth úr kezéhez.[6] Ünnepnapokon ennek ötszöröse-nyolczszorosa.[7] Külön összeget kapott egyes alkalmakkor: így a Pók kamarás menyegzőjére.[8] Többet utalványoztak ki a császári követ fia keresztelőjére is, mert Lajos keresztapáskodott.[9] A konyha e kiadásaiba nincs beleszámítva a bor- és kenyérszükséglet, valamint a világításra járó heti kiadás sem.[10]

A személyzet különféleképp kapta illetményét borjárulékaival együtt. Olykor csak egy harmadrészét kapta meg.[11] Ruházkodni az udvar pénzén ruházkodott.[12]

[1] I: 95., 142., 164., 171., 172., 208.

[2] Acta Tomiciana VII. 5.

[3] I: 74., 79., 93., 101., 149., 154. — II: 189., 229., 235. — Egyet. könyvtár, Litt. origin. i. okl. 254.

[4] I: 220 — míg 1522-ben 4 font 1 frtba került. (Buda város árszabás a II. Lajos korában 1522. Kemény L. czikke Tört. Tár 1889. 376.)

[5] II: 195.

[6] II: 187., 188., 189., 190., 191.

[7] Husvétkor 190 frt. (I: 139); Pünkösdkor 214 (I: 182) és 164 frt. (I: 188.) — I: 162.

[8] II: 229.

[9] I: 166.

[10] Hetenként 2 fáklya 32 dénár árban (I: 50., 59., 65.) — Nyolcz darab elsőrendű gyertya 2 dénárba került (Kemény i. czikke 382.) — Egy font gyertya 2 dénár ($^1/_2$ font = 8 drb. gyertya).

[11] I: 157., 166.

[12] I: 90. — A 10 kis szakács és 8 gyerek egy-egy subát kapott: amazoknak 1 frt volt darabja, emezeknek 60 dénár.

Ha étsorozatban való válogatással nem is csiklandozhatták étvágyukat, megterült azért az asztal, megterítette a budai kereskedők hitelezése.[1] Kedvesebb ételüket nem ismerjük. Nem tudjuk, mit szolgáltak fel leggyakrabban hosszú magas étekfogói.[2] A szakácsok neve azonban (Orros, Gondos, Ifiú, Húti, Imrefi stb.) magyar konyhára vall. Ételeik fűszeres volta húsfogyasztásukat jellemezte.[3] Változatossá tették ezt a baromfiak mellett a gyakori vadászatok zsákmányai: a szarvasok, vadkecskék, gerliczék stb. Cuspinianus maga látta azt a 120 szarvast, a melyet György gróf ejtett egy ízben. Valószínű, hogy a mint borral ellátta,[4] úgy vaddal is elláthatta a gróf úr hússzükségletüket.

A borok között a borok bora járta: a szerémi.[5] A tokaji csak a század 2. felében vette fel vele a versenyt.[6] György kulcsár szerezte be. Ő szállította oda is, ahol esetleg az udvar időzött.[7] A háború szele ennek is felcsapta az árát. Egy edény (vas) ára 30 frt.-ra rugott. A szerémi mellett kedvelték a pecsenye baranyait és a csemege malvasiait. Az előbbi félolyan árú volt, mint a szerémi, az utóbbi már többe került és egy hónap alatt 50%-kal emelkedett az ára.[8] Szeretettel fogyasztotta nagyrészt német személyzete a sört. Ez is 30%-kal szökött.[9] Az udvar borfogyasztását növelte az, hogy — mint Ariosto is feljegyezte —

[1] Diarii XXXV. 295.

[2] 20-an voltak. Főkép idegenek.

[3] Egy kövér göböly 3 frt. Ugyanolyan tulok 2 frt. Ürü 25 dénár; bárány 6—8—10 d. A kövér malacz 1 frt.; közepes 75 dénár; húrosmadár 1 dénár (Kemény. i. czikke Tört. Tár 1889. 374.)

[4] Acta Tomic. V. 24.

[5] Diarii XXXV. 106. — Cuspinianus, Oratio propreptica-ja, Biiii tergo. (a Ráth-könyvtárban) — Herberstein, Rer. Mosc. comm. i. m. 1557. 157.

[6] Az Ulászló-féle számadáskönyvek Engelnél. Bevezetés 7.

[7] I:231. Hatvanba vitet két hordóval.

[8] I:103., 176.

[9] I:54., 77., 91., 31., 152., 167., 106., 122., 189., 203., 217., 226; II:196.

szentségtörés volt ekkor Magyarországon tisztán nem inni a bort.[1]

A király számára naponként egy pint bort szolgáltak fel pohárnokai.[2] Esetről esetre szerezte be a kulcsár és nem állt hordószámra a pinczében. Nem gyűlhetett meg a kulcsárok[3] baja sem a pintérekkel, sem a korcsolyásokkal, a kik lecsúsztathatták volna az udvar borait[4] az üres királyi pinczékbe.

Ily körülmények között nem érezzük hiányát a renaissance asztalok typusos nagy evőjének, Kórogi Péternek.[5] Bizonyára abból az időből való volt ő, a mikor még vigabban forgott a budai melegforrásoknál a király malma és serénykedtek az ottlakó királyi zsemlyesütők. Emléke lett Kórogi a szabad gazdálkodású Lajoska-napoknak, a mikor meg-megjelent a konyhaművészet egy-egy remeke az asztalon és nem kellett országgyűlés útján gondoskodni a jobb háztartást jellemző hal-[6] és borszükségletről. Egyre erősebben igénybe vették a hitelt. Több mint 25 budai kereskedőtől[7] vásároltak pénz nélkül. A gazdag olasz, német czégeknél csinált adósságait 2—3000 frt.-os tételekkel törlesztgette az udvar. A hitelezők között van az élelmes Dávid zsidó is,[8] a ki kisebb, de szaporább (21—50 frt.) összegekben

[1] Deák Farkas czikke Századok 1873. 598.

[2] Fábián, Tamás, Balázs (I: 99., 111., 220., 96., 110., 59.)

[3] I: 166; II: 228.

[4] Egyet. könyvtár Litt. origin. i. okl. 254. — Tört. Tár 1889. 384.

[5] X. Leo udvari falója Fra Mariano egyízben madzagot evett angolna helyett és egy ócska mellényt pástétom gyanánt. A holló- vagy majomsültet, mint valami pompás dolgot falta fel. (Chłędowszki, i. m. (Rom) I. 292.)

[6] A Tisza bőves volt a halakban. Cuspinianus 200 drb. magyarországi visát látott a bécsi piaczon (Oratio propr. i. m. Bııı tergo és C. lapon, Ráth-könyvtárban). — A tengeri halak közül kedvelték a tentahalat, habarnicát, zobaticát. Ilyeneket küldenek Kanizsai Lászlónak (Dl. 25695.) Továbbá a mennyhalat Dl. 35012), melynek darabja 1519-ben 6 dénár volt; a harcsát, kecsegét (Dl 26204). Szívesen fogyasztották az osztrigát (Dl. 32665), a vizaikrákat (Dl. 35017).

[7] L. I: passim.

[8] I: 236., 150., 125.

jut pénzéhez. Van köztük füszeres, csemegés, fehérnemüs, szürszabó, kannacsináló és más üzletágas és iparos. A sok adósság felgyült, úgy hogy az 1525-iki év első felében csak törlesztésül 23,656 frt.-ot kellett kiadniok. Mennyi lehetett akkor maga az adósság! És valóban a hitelképességre jellemző, hogy már zálogbavetett ezüstputtonokat, ivóedényeket váltogat vissza az udvar[1] becsülete fenntartása kedvéért. Legerősebben a Krachner,[2] Kokon,[3] Prunner[4] czégek voltak érdekelve. A hitelben való vásárlás miatt történt, hogy csak itt-ott adtak ki egy-egy összeget késekért,[5] abrosz-, késtörlő-, zsebkendőért;[6] kristályüvegért és üvegedényért,[7] kanalakért.[8] A felszerelés javitása, főkép utóbb, hitelbe ment. Csekély az az összeg, melyet értük az asztalosoknak,[9] aranyműveseknek,[10] vargáknak,[11] bodnároknak, pintéreknek készpénzben kifizettek.

[1] I : 223.

[2] I : 213., 179.

[3] I : 213., 179. — Tőle Szapolyai is kölcsönzött (Nemz. Múz. törzsanyag 1524 V. 3).

[4] I : 213.

[5] I : 1., 92., 209; II., 204. — A villát, bár divatossá tette már Beatrix, fölösleges és kényelmes eszköznek találták: férfi kezében elpuhultság jelének. Az étel elfogyasztásához így ujjaikat hívták segítségül. Étkezés után vették igénybe aztán a törlőkendőket.

[6] I : 146., 208. — 1 drb abroszért 20 dénárt, kéztörlőért 10-et, zsebkendőért 2-őt fizettek. — Mosso Ferencz tisztogatta őket. (I : 94., 108., 123., 131.)

[7] I : 92., 146., 166., 209.

[8] I : 181., 124.

[9] I : 183.

[10] II : 192.

[11] I : 169.

Ruházat.

Mindíg visszatükrözte a megváltozott szellemi, társadalmi és gazdasági viszonyokat: a ruházkodás. Keleti vérünk fényűzését növelte e kor pompaszeretete.

Főuraink, főpapjaink vetekedve múlták egymást fölül a pompakifejtésben.[1] Valóságos diadalmeneti fénynyel vonultak föl a budai várba.[2] Mögöttük semmiben sem akart és maradt el az udvar. Fékeveszett fényűzésében találóan mondotta egyik embere, hogy sohasem látott vagy hallott még valamelyes királyságról, a mely nagyobb heje-huja közepette pusztul el, mint a magyar.[3] Nagyban hozzájárult ehhez a zajosabb német világ. Hat évvel ezelőtt még a molyok és férgek dáridóztak Lajos selyem és szövött holmijai között;[4] 1525 elsőfelében meg már csak készpénzben 500 frt.-ot adott ki kelmékre.[5] Mivel adóssága egyre nagyobb lett, a hitele kisebb. Hanns Schweimpech, nemes német lovag oly nyomorúságban találta, hogy nem volt mit ennie, nem akadt tisztességes kabátja. A királynénak kellett ruháznia.[6]

Esztelen gazdálkodás folyt ebben is. Míg mód adódott, nagy fényűzést fejtett ki öltözeteiben. Ujjas mellényeit damasztból vagy atlaszból készittette. Bélésül a divatos

[1] Herberstein, Rer. Mosc. comm., i. m. 153—154.
[2] Pray, i. m. V. 72.
[3] Pray, u. ott.
[4] 1517: Acta Tomiciana IV. 115.
[5] A Fraknói kiadta számadáskönyvek alapján.
[6] Karl Stoegmann, Über die Briefe des Andrea da Burgo. i. m. 224.

bőszabással eléggé sok velenczei tafotát és gyapotgyolcsot (sindon)[1] használtatott föl a selyemszálakon és anyagon kívül.[2] Nadrágjait istamét finom posztóból rendelte, bőrrészekkel bevontan.[3] Nyakbavaló kis mentéjét (subica) skárlátból varratta.[4] Fővegjei közül egyszer a feketebársonyból való fehértollas, máskor a divatos tafotából való oroszlánszinű aranyzsinóros díszelgett fején. Kalapja, az aranytollas szürkeszinű.[5] Aranyfonalas krinaléjára és zaphiros gyöngyös nyakbavetőjére is sor került, aranygombos tafota-övét is kiváltotta a zálogból[6] a közelgő husvéti ünnepek alkalmával. Új ruhát készittetett magának ezüsttel átvont bársonyból. Csak rőfje 24·50 frt.-ba került.[7] Fiatal volt, új házas. Szerette a pompát; öröme volt, ha csínosan öltözködhetett. VIII. Henrik 16 ezer frt.-ot költött ruháira.[8] Lajos nem tehette ezt. Jakab szabójának is, László mesterének is[9] és olykor a budai szabóknak is[10] egyszerűbb tételekkel kellett megelégedniök.

A bársonyok és szövetek között a meleg sötét színek a legelsők. Pompás volt a karmazsin vörösbársony[11] és bíborvörös meg zöld atlasz.[12] Vontaranyprémmel fölhányva, ezek tették a legünneplőbb ruhákat. Ideális volt a puha tapadó bíborsárga[13] és a világoskék is.[14] Egyszerűbb, de sokkal többet használták a szederjes gránátot.[15] A damaszt

[1] V. ö. Dl. 36999 — a hol különbséget tesz élesen sindon és sericum között.

[2] I: 193., 194., 199., 205.

[3] I: 193., 194., 205.

[4] I 199.

[5] Tört. Tár 1890. 367 (II. Lajos kincseinek összeírása).

[6] I: 197.

[7] I: 139.

[8] A. Bachet: La diplomatie Venitienne etc. Paris 1862. 111.

[9] I: 139., 142., 147., 199.

[10] I: 151.

[11] Diarii XX. 99.

[12] Dl. 24090.

[13] Dl. 23166.

[14] Dl. 36999.

[15] Dl. 26367.

(kamuka), atlasz, istamet mellett kedvelték a tábitot,[1] a hosszú nürnbergit,[2] a purpiánt, velenczei posztót,[3] a fekete sáját.[4]

A női szoknyák egyik leggyakoribb anyaga a szederjes gránát kamuka.

A bársony és szövet természetes szépsége nemcsak egy-egy fodorral, hajtással, redőzéssel, kígyózással nyert más képet, hanem nemesfémmel és drágakövekkel meg gyöngyökkel ékesítették. Ezen a téren keringett, villódzott ezután az újabb és újabb divat ördögszekerének kereke. Tarkázta ezt a színpompát egy-egy újszerű szőrmedisz szegélyezés-, kézelő-, hajtóka alakjában. Ez a sok-sok apró semmiség, mely kútfőink szavaiban ma már általánosságban elmosódott, tette egy ruha jellegét egyénivé. Ez volt az a kis titkos nyelv, mely a selymek színe mellett suttogott a zöld zaphirokkal és keleti illatokkal. Ez volt egy-egy szép asszony egyéni ízlésének igazi iskolája.

A király téli ruháit János szűcsmester bélelgette hölgymenyéttel, hermelinnel.[5] Gyönyörű színhatású prémholmikat láttatnak okleveleink, mind férfi, mind női subákon. Hölgyek részére divatos volt: a fehératlaszból való czobolyprémes,[6] aranyos damasztból való hermelines,[7] aranynyal átszőtt vörös bársonyból való tarka prémes,[8] zöld aranyos nyestes,[9] aranynyal átvont sárga bíbor nyestés.[10] Kedvelték a kapcsos dolmányokat[11] és a haczókát. Mindmegannyiba változást hozott egy-egy majczos gomb,[12] avagy az ezüst-

[1] Dl. 26367.
[2] II: 200.
[3] Dl. 35027 és a Károlyi cs. oklt. III. 227.
[4] Tört. Tár 1890. 538; 1524: Kállay cs. llt. Nemz. Múzeum.
[5] II: 221.
[6] Dl. 24090.
[7] U. ott.
[8] U. ott.
[9] Dl. 26367.
[10] 1516: Nemz. Múz. Törzs. X. 6.
[11] Dl. 35027.
[12] Dl. 26355.

kapcsok több-kevesebb száma.[1] A mint színben legtöbbször használt volt a gránát, a szederjes, úgy a prémekben a petyvet járta, hol vörösatlaszszal, hol mással.[2]

A czipők között divatját multa már a hegyesorrú.[3] Felváltották a saruk. Kedvelték a szártekerítőt, a salavárit divatos gombjaival.[4] György brandenburgi gróf is kurta köpenyben, hegyesorrú czipővel tette nevetségessé a régi divatot az 1519-i farsangon.[5]

Ékszerei és egyéb értékes holmijai[6] elpusztultak a maguk Mohácsában: Lajos jópéldául maga áldozta föl, a mije maradt, a közszükség oltárára. Főurai, főpapjai vagyontérő kincseivel szemben fölvette a versenyt az a rubintos 4 gyémántú, 3 gyöngyös keresztecske, a melyet néhai vagyonösszeírása 2000 frt.-ra becsült.[7] És volt mivel összemérnie csillogását, mert egy Szatmári 1000 frt.-os gyűrűvel pompázott,[8] egy Buzlai Mózes 1500 frt-os lánczot ragyogtatott.[9]

Az udvariak közül a kincstár pénzén ruházkodtak az apródok,[10] lovászok, kocsisok, szakácsok[11] és ezek segédei.[12] A számukra nagy mennyiségben vett posztót a budai posztósok nyírták meg.[13] Öltözetükhöz perkametet, félpatyolatot

[1] Dl. 35027.

[2] Dl. 26367.

[3] E Rodocanachi, La famme italienne à lépoque de la renaissance Paris 1907. 152. — P. Lacroix: Mouers, usages et costumes au moyen âge et à l'époque de la renaiss. Paris 1878. 147.

[4] Tört. Tár 1889. 378 (Buda város árszabása Keménytől).

[5] Spiess, Aufklärungen in d. Geschichte u. d. Diplomatie, Beyreuth 1791. 64.

[6] Köztük gobelinjei (Pray, i. m. V. 30.) — kárpitja (Kállay cs. llt. Nemz. Múzeum 1524.) kupái stb. . . .

[7] Tört. Tár, 1890. 367.

[8] 1524: Dl. 23948.

[9] Dl. 22994.

[10] I: 147.

[11] I: 151., 152.

[12] I: 90.

[13] I: 151., 170.

használtak. Lóversenyekre, ünnepségekre selyemből való ruhákat kapott az udvar fiatalsága.[1]

Ruhajutalomban részesült más udvari is. Dóczi Ferencz a barsi főispán, egykori főkamarási állásához illő aranyos selyem nyári és téli ruhákat kapott szolgálatai elismerése jutalmául.[2] Nagy néven fogadta Lajostól Báthori István is[3] és Pook János[4] kamarás is szövetadományait. Amaz a brokát és hosszú nürnbergit, emez a bíbort és gallos gyolcsot.

Ruhaszükségletük anyagát[5] több helyről szerezgették be. Erősen járta ebben is a hitel.[6]

[1] I : 147.

[2] Dl. 23816.

[3] II : 200.

[4] II : 219.

[5] Közöljük a gyakoribb anyagárakat: 1 rőf velenczei tafota 80 denár (I : 199.) — 1 rőf fehér damaszt 4 frt. (I : 205) — 1 rőf selyem 4 frt. (I : 156.) — 1 rőf bélésnek való selyem (gyapot-gyolcs) 1 frt. (I : 205.) — 1 rőf istamet (nadrágposztó) 2—3½ frt. (I : 199., 205.) — 1 rőf skárlát 9—12 frt. (I : 199., 230.) — 1 rőf ezüsttel átvont bársonyszövet 24½ frt. (I : 139.) — 1 vég itáliai szövet 2·50 frt. (I : 230.) — 1 vég atlasz 3·25 frt. (I : 199.) — 1 drb. brokát hímszövet 20 frt. (II : 200.) — 1 drb. bissus (bíbor) 6 frt. (II : 192.) 1 drb. czinadof (ingnek való) 3 frt. (II : 192.) — 1 drb. rövid nürnbergi 6½ frt. (II : 192.) — 1 drb. hosszú nürnbergi 12 frt. (II : 192.) — 1 drb. gallos gyolcs 4 frt. (II : 219.) — 1524-ben egy ló 4 frt. (Dl. 26325.) — És egy pár csizma 1·20 frt. — 2 könyv, a mely a reformatióról szólt, 28 denár. (Dl. 26326.).

[6] L. a 25 hitelező budai kereskedő között passim.

Istálló.

A lovagló lovakkal, lovas díszmenetekkel, divatossá lett kocsikkal, pompás istállóikkal hirdették a középkori fejedelmek udvaruk gazdagságát.[1] Lóállományuk és méneseik kiválóságaival főúri szenvedélyeiket szolgálták akárcsak az állatkertekkel. Megforduló vendégeiket, idegen követeiket szeretettel vezették el istállóikba és eldicsekedtek pompás paripáikkal.

E század a lovagló lovak és lovagi csapatok felvonulásának kora is.

Lajos istállóiban nagyszámú hátas-, kocsi- és igáslovat tartott. Mutatja ezt az igényelt takarmánykészlet, a körülöttük forgolodó szolgaszemélyzet nagy száma.

Az istállók élén a zászlósurak közé tartozó főlovászmester állott. Ketten viselték e méltóságot: Ecsedi Báthori György,[2] István nádor öcscse és Batthyáni Ferencz.[3] Nekik azonban csak czím volt a főlovászmesterség; a valódi felügyeletet és joghatóságot a lovászmester és segédje az allovászmester gyakorolta. Az előbbi tisztséget Szerdahelyi Imreffi vagy Fekete Mihály[4] viselte. Helyettese pedig 1519 körül Rippacsi Péter deák[5] volt. 1525-től Dubraviczki

[1] A kocsikra nézve l. Belnay, i. m. 67—72.

[2] L. a kir. tanácsosok között.

[3] Fraknói V., II. Lajos és udvara i. m. 47.

[4] 1516-tól 1524-ig. (1501: Br. Balassa cs. llt.: 1514: Szinnyei Merse cs. llt.: 1518: Dl. 23052; 1519: Dl. 23205: 1520: Dl. 23359; 1521: Dl 23590: 1522: Dl 23696; 1524: Dl. 23753: 1524: Dl. 38081.

[5] 1519: Nemz. Múz. törzs. V. 6.

Márk[1] vállaira nehezedett a lovászokkal, kocsisokkal s az istálló egyéb személyzetével való bajlódás.

Nagyobb ünnepségek szerepkiosztásakor természetesen a fölovászmesterek intézkedtek.

Az istálló személyzete 60 és egynéhány embert tett ki, olykor 74-et. Ulászló idejében legfeljebb 60 volt a számuk. Sorukban a kocsisokkal, a kovácsokkal, zablakészítőkkel, kengyelfutókkal, fuvarosokkal, szolgákkal szemben a lovászok foglalták el az első helyet. A német lovászok száma több, mint a magyar lovászoké. Maguk között a lovászok között is osztályt alkottak a versenylovak lovászai,[2] a kik valószínűen közvetlenül a lóidomitómester parancsait hajtották végre. A mester utasításaira vették figyelembe az egyes lovak alkatát, korát és erejét a magas iskola feladatai szempontjából.[3] Önálló helyet foglalt el az istálló személyzete között a király kocsisa.

A személyzet illetménye a kincstár állapotához mérten egyszer több volt, máskor kevesebb. Körülbelül 38 frt. járt nekik hetenkint. Legtöbb fizetést a király kocsisa húzott. Hetenként másfél forintot. A német lovászgyerekek több fizetést élveztek, mint a magyar fiúk. A kengyelfutók anynyit kaptak, mint a magyar lovászok. 50 dénárt hetenként.[4]

Mint kapták pénzbeli illetményeiket kezükhöz, jellemző, hogy 1526 jún. 15-én nem fogadták el a rézpénz két darabját egy jóért, hanem hármat kértek és kaptak is.[5] Viszont míg olykor csak 33 forintban részesültek s így 5 forinttal rövidültek meg, más alkalommal félforint híján 50 frt.-ot utaltak ki nekik.[6]

[1] I: 129.

[2] I: 52.

[3] Baptista János lóidomitómestert ajánlja Mária (1526 decz. 21.) Ferdinándnak, mint a ki hűségesen szolgálta néhai Lajos királyt. Szeretne most Baptista a Ferdinánd szolgálatába szegődni. (K. u. k. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv Hungarica 1526 fasc. 2.)

[4] I: 52., 66., 73., 77.; II: 188., 195., 203.

[5] II: 214.

[6] II: 188., 224.

A királyi kincstár gondoskodott ruházatukról is.[1]

A lóállomány túlnyomórészét magyar és székely lovak tették. Volt ott hidegvérűeken kívül török, helyesebben arabbal vérrokon szíriai, melegvérű is. A szívós, kisebb igényű magyar lovakkal, a zömök székelyekkel szemben értékes tenyészalanyok voltak ezek a török (arab) lovak. A Dunántúl bizonyára ménesbeli lótenyésztés folyt, talán Kelenföldön. A ménes Prisca úr fönnhatósága alá tartozott.[2] Az innen felhozott versenylovak ellátására külön összegeket utalványoztak.[3] Külön kamarás ügyelt fel rájuk.[4] Leginkább Lengyelországból hozták őket. Lajos a lengyel követ útján kéret Zsigmondtól ilyeneket. Nagybátyja azonban értesíti, hogy neki nem telik öröme versenylovak tartásában, épen azért nem is küldhet neki, de utána néz és majd küld egy-kettőt.[5] A mit nem tett nagybátyja, szívesen kereste vele a Lajos kedvét a lengyel követ Szydlowiecki. Ő ittléte alatt meggyőződött, mennyire örül az ifjú uralkodó a szép lovaknak. És valóban, visszatérve három versenylovat küldött Lajosnak. Egy hónapra reá újra küldött, még-pedig ötöt.[6]

Tarkították az istállók lóállományát ajándéklovak és fajlovak is. Így Thamát Lukács németországi ajándéklova, avagy az Erdődi Simon zágrábi püspöktől való.[7] Szép lehetett az a koromfekete phrisius is, amelylyel utolsó útjára indult Lajos, Mohács alá.[8]

Igen megbecsültek voltak a török (arabs) lovak. Ezek akkor, mint keresve-keresett portékák, nagy névnek örvendtek. Ippolito d'Este sem Egerben, sem Budán nem bírt

[1] I: 151.
[2] I: 83.
[3] I: u. o.; II: 202.
[4] I: 136., 150., 155.: Rothkyrger Menyhért kamarás (II: 200).
[5] Acta Tomiciana VI. 86.
[6] I: 154., 169.
[7] I: 56., 116; Mások is küldtek pl. Kavelkuczer lengyel úr (I: 112.) — Mathusnai János egri provisor (I: 109.) etc.
[8] Dubravius, i. m. 207a); Isthvánfi, i. m. 118.

török lóra szert tenni. Akadt ugyan egyre, igért is érte 150 aranyat, de a gazdája 300-ért sem adta el, pedig 80-at sem ért.[1]

Lajos istállóiban több török ló pompázott.[2] Ott nyugtalankodott szépfürtű nyakával, tajtékos szájával az a két hófehér török ló, a melyet Sárkány Ambrus hagyott a király és királyné számára 1522-ben.[3] Meg-megállottak és el-elnézegettek a királyi istálló vendégei azoknak a török lovaknak is szépséges hosszú nyakát és vékony inait, a melyek a szerémi betöréskor jutottak magyar fogságba és kerültek föl ajándékkép az udvarba.[4]

A király nemcsak elfogadta a kedveskedés e módját, de ő maga is meglepett és lekötelezett vele másokat.[5] Egy-egy lépő-ló vagy ügető igen kedves ajándék volt, mert a nők is keményen megülték a lovat s a jól idomított paripa csalta a nőket arra, hogy örömmel vettek részt vadászatokban és felvonulásokban.

Az istállók takarmányszükségletéről való gondoskodás az istállómester vállát nyomta. A lovak a legjobb abrakot, a zabot kapták és csak ritkán adtak nekik szénát.[6] A zabot[7] és szénát, valamint a szalmát[8] is a lóállományhoz mérten naponként készpénzért szerezték, a helyett hogy gazdaságosan a királyi jószágokról szállították volna be. Olykor 32 mérő (quartale) zabot vettek, máskor meg 469-et. Egy mérő ára 14 és 50 dénár között váltakozott.

A lovak szerszámai, főkép a nyeregszerszámok, díszesek voltak. Vas- és aczélrészeiket ott, a hol ragyogni lehe-

[1] 1517 decz. 13; 1518 máj. 30; 1518: dec. 28; 1519: ápril. 6. Eger. Másolatok a velenczei és egyéb olasz llt.-ból (A M. Tud. Akad. Tört. Bizotts. okl. másolatai közt).

[2] II : 195.

[3] Tört. Tár. 1901. 142.

[4] Diarii XXXV. 106.

[5] II : 206.

[6] I : 231. 1522-ben 2600 frt.-ot vettek föl a zabkiadásokra az előirányzatban (Egyet. könyvtár idézett 254 sz. okl.).

[7] I : 49., 54., 55., 56., 84., 91., 103., 112., 119., 144., 166.

[8] I : 174., 187., 210., 216.: II : 108.

tett velök, szinaranyból[1] készítették. Számadáskönyveink tételei kevesebb új beszerzésről, mint inkább nyeregmegújításokról, farmatring- és szügyelő-javítgatásokról bizonykodnak. A viszonyok nem igen kedveztek nagyobb és újabb rendeléseknek. Mindössze egyszer olvasunk 8 új nyeregre való kiadásról.[2] A farmatringok és szügyelők többrendbeli javitgatása a szügyelős hám rendszeres használatára vall, valamint a kocsilovak rendes megpatkolása is.[3] A kocsilovak szerszámszükséglete azért jellemző, mert a kocsik ekkor még ritkák voltak Európaszerte, kivéve hazánkat, a honnan nevét is kapta.[4] Helyettök lovakat használtak vagy gyaloghintókat.[5] Lajos udvarának a kocsikkal való fényüzését mutatja nemcsak a gyakori kocsivasaltatás, hanem az udvari kocsisok száma[6] és a kengyelfutókra fordított heti kiadások összegei is. Ezek a gémlábú sihederek futottak a kocsik élén.[7]

A felszerelések, azok kijavításainak javarésze a budai mesterek keze müve. A nyergek, szügyelők, farmatringok;[8] zabolák, kötőfékek[9] a budai szijgyártók[10] és nyergesek gyártmányai. Dolgoztak a pestiek is. A kocsikat, valamint a társzekereket is[11] bizonyára nemcsak javitgatta Miklós, a budai kocsigyártó, hanem az ő műhelyéből is kerültek ki. A kovácsmunkákat a szerződéses Máté mester látta el.[12]

[1] I : 70.
[2] I : 151.
[3] I : 225; II : 206.
[4] Belnay, i. m. 67–72.
[5] Chłędowszki, i. m. (Ferrara) 453.
[6] I : 52. Számuk rendesen 12 és hozzá az Őfelsége kocsisa.
[7] 3 kengyelfutót tartottak. (I : 58., 61., 67., 73.)
[8] I : 151.
[9] I : 177., 199.
[10] I : 99. (Mátyás budai szíjgyártó).
[11] I : 110.
[12] I : 123., 161., 173.

Befejezés.

Ilyen volt Lajos udvara. Egyszer fényben úszott, másszor nyomorgott.

Négyszázezer arany örökölt-adósságával nem talált olyan emberre, a ki pénzügyeit rendezni tudta volna. Tíz év alatt kilenczszer változott pénzügyeinek vezetője. Mindmegannyija csak a főnemeseket tette még félelmetesebbé.

Környezete megmételyezte pártoskodásával a királyt. Minél erőtlenebb lett az udvar feje, annál féktelenebbé vált személyzete. Szalkai — a kit a rákosi országgyűlés azzal vádolt, hogy háremet tart s elsikkasztja az ország pénzét — primás lett s még csak pappá sem szenteltette föl magát. Igazi mintaképe a XVI. sz. elején Európaszerte kormánykodó anyagias kanczellár-főpapoknak. Báthoriban a sánta nádorban — a kinek, mint Verancsics mondja, sokkal nagyobb gondja vóna az ő torkára és hasa töltésére, hogy sem tisztére s az ország gondjára és szükségére — megtestesült az udvar világi vezetősége. Olyanok díszelegnek az ifjú király körül, mint Podmanini Podmaniczki Mihály, a ki akkor, midőn a véres kardot hordozzák körül az országban és kiki Mohács alá siet, igyekszik lefoglaltatni magának a nyitrai székesegyház Szt. Zoerard ezüst koporsóját, mert az udvar tízezer forinttal tartozott neki. Joggal írhatta Burgio a pápai követ Rómába: *ha három forint árán meg lehetne ezt az országot menteni, nem akadna három ember, a ki ezt az áldozatot meghozná.*

Tudományos életének vezetőit a renaissance hatja át, de jelszavuk: a művészet, tudomány . . . nem elégítette

már ki lelküket. A felszabadult és korlát nélkül tombolni kezdő egyéniségek előtt szétomlott lassanként minden, a mi szent.

Diplomácziája Mátyás-kori jóhírnevéből éldegélt. Földrajzi helyzete miatt föl-fölkeresték még az európai udvarok követei, de azzal távoztak, hogy itt nincs már mit keresni többé, ez az ország előbb-utóbb holttetem. Diplomatái folyton a külföldet járták, segítséget kéregettek, sehol sem kaptak. Oda jutott, hogy a bécsi udvar uszályhordozójának tekintették.

Szórakozásaiban, mulatságaiban mértéket nem ismert. És idónek előtte meg is viselődött koronás gyermeke. Jóakarói hiába kérték térdenállva, hogy javuljon meg, hiába írtak össze udvara számára új meg új rendtartásokat. Mindent igért, semmit sem tartott meg. Hasonlókép hiábavalónak bizonyult a lengyel udvar jóakarata is. Az ország hatalma szállton szállt s végre, mint Heltai mondja: az nagy köntösnek csak alig maradott gallérja.

Függelék.

Pisó két levele Erasmushoz.[1]

(L. a 72. oldal 2. jegyzetét.)

I.

Köszönetem és barátságom után,

a mint könnyen tisztában vagyok azzal, jeles Erasmus, milyen hálával tartozom Veliusunknak, a ki köztünk irodalmi levelezést teremtett, azonképen nem tudok reájönni a hálának semmi olyas fajára, mely méltó volna veled szemben, a ki kegyeskedtél Tensoraiddal kitüntetni, s nem találok a hála nemei közt olyanra, a mely viszonozhatná velem szemben való kitüntetésedet Lesz talán Veliusnak olyas valamije, a mivel visszafizetheti s a mivel Pisónak is tartozik: ha más nem, legalább a kölcsönös szeretet és méltó barátság. Aztán a velem szemben való érdemeid egyrészt régiebbek, másrészt nagyobbak, semhogy valamelyes barátságos szolgálattal leróhatók volnának, még kevésbbé valamelyes visszafizetéssel. Részemről eléggé szerencsésnek és eléggé boldognak fogom tartani magam e tekintetben, ha megtartasz régi barátságodban, a mit én mindig úgy megőriztem és a jövőben is meg fogok és meg akarok őrizni, hogy sohse lássanak olyannak, mint a ki azt cserbenhagyta, még holtom után se, ha lesz ugyan valamelyes hite az irodalomnak; már nem az én kevésbbé deákos soraimnak, hanem azokénak kívánnám, a kik önzetlenül tanuskodtak irányodban való törhetetlen ragaszkodásomról; köztük akadt nem egy, a kinek ugyancsak tetszett Erasmusról való

[1] Briefe an Desiderius Erasmus v. Rotterdam herausgegeben von Josef Förstemann und Otto Günther, XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekwesen Leipzig 1904. 7—9. — Inkább megértetni akartam, semmint szószerint fordítani.

itéletem. Társult ezekhez a mi Veliusunk is, a kinek szavaiból, mint írod, megyőződtél, hogy én mindig következetes vagyok és hű, Erasmusnak leglelkesebb védője. Nem tudom ugyan, mit segíthetek e tekintetben rajtad, a kit magasztalt férfiak úgy dicsőítenek, hogy semmi kikiáltóra nem szorulsz, még kevésbbé valami dícsérő Pisóra. Egyébként miért ne dícsérjem én Erasmust, miért ne tiszteljem és lelkesedjek érte egyformán, a kit magamra-nézve tökéletesen megismertem. Hogy másnak mi a véleménye róla, az nekem nem irányadó. Mert én egyesegyedül neki tulajdonitom azt, nem pedig azoknak, a kiket olvastam. Azokról az újkori irókról szólok, a kik a keresztény valláson igazán akartak segíteni; azoktól a bizonyos zene-bonát szerző egyénektől meg skolasztikusoktól mindig irtóztam. És vajha kiskoromtól fogva mindmáig mimást sem olvastam volna azokra a dolgokra nézve, mint Erasmustól valókat. Pedig lesz, és miért ne, a ki azt mondja, hogy mást nem is olvastam. Keveset olvastam, az igaz, ha olvasmányaim gyümölcsét nézem, ha a reájuk pazarolt munkát és időt tekintem, akkor igen sokat. Szellemem ugyanis mindig azt súgta nekem, hogy az evangélium magyarázói, ne mondjam jövendőmondói és jósai a krisztusi tanok magyarázatába több fitogtatást öltek bele, mint a mennyit maga a szinigazság megkövetel. Hogy magam mennyire vagyok benne otthon, nem tudom, azt az egyet azonban világosan látom, hogy reám e tekintetben nagyobb fűszerszám vala számomra nézve Erasmus egyik-másik lapja, mint olykor annyi meg annyi mesternek igazán tartalmas kötete. A magam ízléséről szólok, arról, a mely vagy eltér mint két vendégtől a harmadik, vagy homlokegyenest ellenkezik. S e tekintetben annyira következetes voltam, hogy sohasem fújtam egy szájjal egyszerre hideget is, meleget is, lett légyen az közhasznú vagy magánérdekű. Úgy hogy mindenütt, a hol csak megfordulhattam, elismerték, hogy e tekintetben, ha valamelyes okból óhajtanám is, akkor sem tudnék mást cselekedni, hacsak történetesen azt nem akarnám, hogy enmagam megtagadjam, pedig sohasem idegenkedtem jobban semmitől, mint épen ettől. A saját számból hallották ezeket királyok, főpapok, fejedelmek, különösen pedig jeles barátaim, a kiknek épp úgy dícsértem Erasmus tanítását, mint magát Erasmust, a kik nem annyira szavaim.

mint inkább a dolog igaza miatt csatlakoztak hozzá. Még ha mindjárt akadtak is, a kik egyébként mindent helyesnek tartanak, csak azt fájlalják, hogy (engedelmeddel legyen mondva) a világ szája téged tart a lutheri tanok szerzőjének, a mi aztán annyi mende-mondára adott alkalmat a nagyvilágnak. S hogy ezt sokan a te rovásodra irják, nem tagadod. Továbbá, hogy a régi és már nem egyszer hallottakat ne ismételjem, ideszegezem legalább ezt az egyet, mint újat.

A minap épen együtt ebédeltek a királylyal és királynéval Burgo a császári követ, ritka jeleseszű férfiú, a két fenséges brandenburgi őrgróf-testvér: Albert, a német lovagrend nagymestere, meg György úr és két előkelő cseh főúr. Közben ráfordult valahogy Lutherre a beszéd, a mely az én Felségeimnek nem volt valami kedves. A mint észrevette ezt az egyik őrgróf, rögtön hozzátette: Luther kezdetben mindent Erasmusból merített és egymásközt becsületesen meg is egyeztek — így akarván enyhíteni Felségeimnek hangulatát, a mely Erasmus iránt fejedelmi módon nyilatkozott meg. Azt feleltem reá: nyilván hallottam ezt már másoktól is; a dolog azonban egészen másképp van — mutattam reá nem jelentéktelen bizonyítékokkal, a leghathatósabban azzal, a mit frissen irott leveledből hoztam fel. Egyesek mégis megmaradtak az előbbi vélemény mellett. Erre odahozattam leveledet. A mint odahozták, mohó kiváncsisággal kapott utána a királyné, majd reá maga a király; ő a dolgot ismerte már azokból a soraidból, a melyeket Sienából küldtél egykor hozzám Rómába. Repült aztán a levél kézről kézre valamennyiünk között; elcsendesedtünk, olvasgattuk és elhalkult az avatatlanok véleménye. A vizsgálgatás után csatlakoztak véleményemhez mindannyian: a kik állottak, azaz az udvar összegyült népe, dobbantással; viszont azok, a kik ültek, tapssal; kétségtelenül ha a triumphusit nem is, de a polgári koszorút nagyon is megérdemeltem, mert a mikor megmentettem a legjobb és legjelesebb hazafit, ugyanakkor a csatában helyemről el nem mozdulva, nem egy keménynyakú ellenségével végeztem.

Hanem talán már bővebben is szólok ezekről, mintsem kellett volna; főkép e dologban, a mely szerfölött komoly, belátom ugyanis, mennyire nem lehet egyáltalán tréfálni vele, mert

már-már nagyon súlyos kimenetellel fenyeget. És valóban erősen tartok tőle, hogy bárminemű segélynyujtás szerfelett későn való lesz, még akkor is, ha Luther már hozzáfogna szavai visszavonásához.

Tévednek, nagyon is tévednek, véleményem szerint, mindazok, a kik úgy képzelik végét e bajnak, hogy miután az emberek közönségesen kidühöngték magukat a papsággal és mindazokkal szemben, a mi szent, tartózkodni fognak mindattól, a mi nem szent. Egész másképꞏ fog a koczka fordulni, még pedig úgy, hogy mi magunk fogjuk látni vagy hallani, hogy az ilyen ürügygyel fegyvert ragadott kezek minden méltóság és tisztesség, sőt ha az istenek úgy akarják, még a fejedelmek és királyok nyakát és torkát szorongatják és fojtogatják. Lehet-e valami szent, lehet-e valami sérthetetlen, elvégre lehet-e valami biztos az olyan nép előtt, a mely egyszer a vallással és törvénynyel szakított?...

Prága, 1522. máj. 7. (?)

II.

Barátságom és köszönetem után,

íme ismét itt Ursinus, a ki nem kevésbbé szigorú, mint igazságos korholója halogatásomnak. Ő ugyanis a minap buzdításomra ...-ből Magyarországba jött, remélem nem kilátástalanul. Legeslegelőször rólad kezdtünk beszélni, rólad, a kiről szó van a reggelinél úgy, mint ebédnél, a ki akár állunk, akár ülünk, avagy kilovagolunk vagy sétálunk, mindig velünk vagy. Szóval köztünk élsz és viszont mi is veled vagyunk testestől-lelkestől, csupán csak a helyi távolság tép el bennünket egymástól. S mivel e szerencsétlenségen mi másképen nem segíthetünk kényelmesebben, mint levelezéssel, könnyen reávett Ursinus, hogy végre is válaszoljak s hogy önként magamra vállaljam mindennemű előrebocsátott kifogás nélkül, hogy én vagyok az oka a már oly régi hallgatásnak. Épen ezért a mint az irántad való szeretet hevesen sarkal arra, azonképen a szégyen sem tart vissza attól, hogy nyiltan elismerjem az ilyen gondatlanságnak vádját. Mert hiszen, ha akármelyik barátommal szemben ilyen hálátlansággal vádolnának valaha, igazán csak irányodban illethetnek, mint a

kivel szemben éveken át megátalkodva hallgattam, nem pedig a többiek irányában. S hogy a büntetés alól épen magam mentsem föl magam biróként, annyira távol van tőlem, mint az, hogy önként elitéljem enmagam nagyobb áldozatra, a melyről remélhetném, hogy könnyen kiengesztelhetné e vétkemet. S mialatt Tenmagad felmentesz engem teljesen ettől a vétségtől, ismerve a te jóságod, mégis a valóságban nem mentenek föl mindazok, — ha vannak, s vannak sokan és nagy számban, — a kik ismerik úgy az irántam való lelkivilágodat, a mint viszont nagyon is ismerik az enyémet irányodban. Ismerik pedig főkép azok, a kik színe előtt neved — ne mondjam istenséged — e világra szállt, nem szüntem meg mindmáig rólad minden fenségest hirdetni, fenségeseket, de a melyek a te erényedhez és a keresztény ügy iránt kifejtett tanulmányaidhoz viszonyítva mégis jóval jelentéktelenek.

Súlyosbítja még — ugyan miért is tagadjam — előbbi hanyagságomat az is, hogy még arra a leveledre sem válaszoltam, melyet ezelőtt négy esztendővel kaptam tőled Szaniszló olmüczi püspök útján Prágában; kész volt már reá válaszom, de nem küldtem el, mert ép akkor Ferdinánd őfelségéhez követségbe kellett mennem Nürnbergbe, a honnan inkább módomban lett volna, hogy hozzád irjak, de a fejedelem hirtelen való elutazása miatt, akkor nem tudtam útnak indítani. Azután meg egy más követi megbizatást sóztak a nyakamba: a felséges lengyel királyhoz valót, s így esett meg, hogy leveledre irott illő válaszom seb'iben összeszedett útipodgyászom közé kerülve a többi irataim között rejtőzött s máig is ott lappangana s talán még tovább is ott lappangott volna, hacsak a mi Ursinusunk nem kezdett volna sarkalni, hogy kikeressem s mint kamatot és nyereséget mellékeljem. Szivesen teljesitettem mindkét kivánságát, nem kedvetlenül s annál szivesebben, a mennyiben épen ezt sürgette egyre tőlem Főtisztelendő Thurzó Szaniszló olmüczi püspökúr is, a ki ép oly kiváló az irodalmi műveltségével, mint életszentségével s a kivel, a mint más alkalommal igen gyakran, úgy most is, hogy itt Budán több napot töltött a királynál, sokat, de sokat beszélgettem rólad. S hogy Ő valamit is lecsipjen mindabból a régi dicséretből, a mit én Erasmusról zengedeztem, annyira távol van tőle, hogy hozzá egyre halmoz hasonló és

új és nagy dícséretet, a melynek reám nehezedő súlyát épenséggel nem érzem, sőt nagyon is gyönyörködtet, hogy rólad való véleményem mindegyre szélesebb körben terjed, együtt annak a nagy férfiúnak ítéletével, amely épp annyira felettem áll, mint a mennyire felülmúlja Thurzó püspök, méltóságával, nevének ragyogásával, hozzáteszem még tudományos műveltségével Pisót, a prépostot. Mégis én, a ki legelőször teremtettem egyidőben a két püspök-testvér: a megboldogult boroszlói és olmüczi főpap meg Közötted irodalmi összeköttetést — távol az irígységtől — joggal veregethetem érte a vállamat. Midőn ugyanis ők valami nyolcz évvel ezelőtt, a mikor én a királyi palotában laktam, egyszer hozzám barátságosan betértek, s bizonyos épen az asztalomon levő műveid forgatva és olvasgatva hirtelen, szinte mindketten egyszerre Erasmusról való véleményemet kérdezgették — s annál kitartóbban, minél inkább látták, hogy engem hozzád régi barátság fűz, a mit ők részint az én előadásomból merítettek, részint abból a leveledből, a melyet egykor Sienából írtál hozzám Rómába, a mit én úgy őriztem, mint az aranyat – ezt a leveledet mindkét főpap mohón kapta a kezébe és örömmel olvasta át meg át. Ezek után aztán már nem volt nehéz rábírni őket, hogy önként írjanak. S nem sokkal utóbb önként tanúskodtak ők erről, írva gyakrabban, semmint módomban lett volna erre őket figyelmeztetni; sőt nemcsak leveleikkel, hanem ajándékaikkal és újesztendei megemlékezésekkel is méltóztattak Téged ékesíteni, a mely szokást boldogemlékű atyjuk nevelte beléjük, az a feddhetetlen férfiú, a ki úgy él a közvéleményben, hogy bennük nem annyira valami nagy vagyont, mint inkább bizonyos jeles bőkezűség örököseit hagyta hátra. Ezeket csak úgy futtában róttam ide, mivel a Thurzó püspököknek sokkal tartozom, igen-igen sokkal pedig az atyjuknak, annak a férfiúnak, a ki tudomásom szerint egész életében vallásossága, okossága, nyájassága miatt szinte páratlan volt, a ki ritka szerencsés vala hivatalában, egészségében, gyermekeiben és vagyonában, kinek midőn Rómában halála hirét vette Főtisztelendő Péter úr, a néhai rheginoi bíboros — Thurzóval ugyanis egykoron magyarországi követeskedése idejében meghitt baráti viszonyba került — felém fordulva és megfogva a kezem, mintha valamire nézve kötelező igéretet akarna venni.

igy szólt: Tudom, Piso, hogy mindig igen nagyra becsülted Thurzót, most tudd meg már, akarom, hogy én is mindig hasonló lélekkel voltam vele szemben s hogy egész Európában sohasem sikerült találkoznom olyan kiváló férfiúval, a ki az erény minden nemében Thurzóhoz hasonló lett volna. S erről az oly jeles és kiváló férfiúról mindketten odanyilatkoztunk: Még ha Róma maga a biró, Thurzónál nem látott jelesebbet Európa, az erények tüköre vala Ő. De erre a túlságos dicséretre engem, a ki más- és másra térek, nem kevésbbé hajtott a szent öreg emlékezete, mint az a roppant lelkesedés, a mely veled szemben hevítette ezt a kiváló főpapot, a minőt e rendben aligha találsz valahol. S ha azt a jóindulatú pártfogást, a mellyel Ő az irók iránt viseltetik, más főpap is, kiki javaihoz mérten, követné, valóban jobb sorsa lenne a litteraturának.

Íme Erasmusom, fogadd levelemet, a melynek vegyes tartalmát egyrészt a püspöknek, másrészt Veliusnak tulajdoníthatod. Magam megelégszem azzal, ha valahogy lemosom oly nagy késedelmezésemnek bűnét, ha annyi évnek avatag restsége néhány óra álmatlanságával eléggé lemosható vagy kiengesztelhető, s ha némi tekintetben annak a restségnek ásítását esetleg az is menti, hogy hallgatva is, írva is, lelkemben mindig, de mindig a Tied voltam; a kit a mint nem tűrtem, hogy mindenkivel egy sorba tegyenek, úgy sohasem is engedtem, hogy valakit fölébed helyezzenek, még azoknak sem, a kik, mint állásuk és jótéteményeik folytán a legnagyobb barátságra méltónak jogosan érdemelték ki, hogy ők kedvesebbek előtted nálamnál. S e tekintetben annyira távol áll tőlem, hogy valakire a legkisebb mértékben is irigykedjem, hogy nagyon is hálás vagyok mindenkinek, a ki a rólad való véleményemet nemcsak eeseteli, hanem mindenféle ajándékokkal meg önként felülmúlni is kegyeskedett.

Hogy pedig ne menjen ajándék nélkül ez új évben levelem, küldök vele egy Gratianus császár nevével ékeskedő aranyérmet, meg egy másik ezüstöt, Herkulesnek szenteltet. Rajtad fog múlni, hogy ne belső értékük szerint becsüld őket. Tartson meg sokáig jó egészségben Krisztus az Ő nagyobb dicsőségére.

Buda, 1526. febr. 1.

A te Pisód.

Név- és tárgymutató.

TARTALOM.

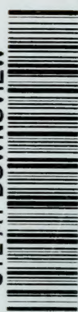
LEGGYAKRABBAN ELŐFORDULÓ RÖVIDÍTÉSEK.

Dl. : Diplomatikai része az Orsz. Levéltárnak 1526. évig.

I. : Fraknói Vilmos, II. Lajos király számadási könyve 1525. jan. 12—júl. 16. (Magyar Tört. Tár XXII. vagy második folyam tizedik kötete Budapest 1877.)

II. : Joh. Christ. Engel, Fragmentum libri rationarii super erogationibus aulae Regis Hungariae Ludovici II. (Monumenta Ungrica Viennae 1809.)

A BEFOLYÓ JÖVEDELMET
A HÁBORÚBAN ROKKANT KATONÁK RÉSZÉRE FORDÍTJA
A KIADÓ—SZERZŐ

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 25 03 14 025 5